

Vankien vanhemmuuden tukeminen ja vankien lasten
huomioiminen vankilasosiaalityössä

ELINA MÄKELÄ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden
yksikkö, Porin yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2014

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

MÄKELÄ ELINA: Vankien vanhemmuuden tukeminen ja vankien lasten huomioiminen vankilasosiaalityössä

Pro gradu -tutkielma, 82 sivua, 4 liitesivua
Sosiaalityö
Ohjaaja: Suvi Krok
Huhtikuu 2014

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vankien vanhemmuuden tukemisesta ja vankien lasten huomioimisesta vankilatyössä. Tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi tuottaa tietoa sosiaalityöntekijöiden esiin nostamista vankien perhesuhteiden tukemiseen liittyvistä vankilatyön keinoista, mahdollisuuksista ja haasteista.

Tutkimuksen teoriaosuudessa tarkastellaan vankilaa tutkimuskontekstina sekä sen monin osin marginaaliin – niin täysivaltaisena kansalaisena kuin vanhempanakin – asetettua asukaskuntaa. Teoriaosuudessa tarkastellaan myös vankiloissa tehtävää sosiaalialan työtä, vanhemmuutta kulttuurisen mallitarinan käsitteen kautta sekä osallistavan sosiaalityön lähtökohtia ja mahdollisuuksia vankilaympäristössä.

Tutkimusaineisto koostuu kuudesta teemahaastattelusta, jotka on kerätty yhden suomalaisen rikosseuraamusalueen suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijöiltä. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin, teemoittelemalla.

Tutkimuksen mukaan vankien vanhemmuutta pyritään tukemaan monin tavoin, pääasiallisesti työntekijän ja vangin välisen vuorovaikutussuhteen kautta. Osallistavaan sosiaalityöhön ja siihen liittyvään jaettuun asiantuntijuuteen kuuluvia piirteitä voidaan tunnistaa vankiloiden vanhemmuustyöskentelyssä. Työssä korostuvat rinnalla kulkeminen ja asioiden ajaminen, mutta myös perhesuhteisiin liittyvien vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen. Kulttuurisen mallitarinan mukaista vanhemmuutta tuotetaan paitsi vankiloiden ulkopuolisten viranomaistoimijoiden taholta, myös vankilasosiaalityöntekijöiden toimesta. Vankien lapsia huomioidaan muun muassa tukemalla vankien perheitä siviilissä sekä tekemällä lasten asioissa paikoin tiivistäkin yhteistyötä. Vaikka vankiloiden vanhemmuus- ja perhetyötä mahdollistavia seikkoja tunnistetaan ja esimerkiksi työntekijöiden omat henkilökohtaiset vaikutusmahdollisuudet näyttäytyvät tutkimukseni perusteella merkittävänä, leimaavat vankilasosiaalityötä resurssi- ja aikapula sekä yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyvät epäkohdat, jotka luovat haasteita myös vanhemmuus- ja perhetyöskentelylle.

Asiasanat: vankilasosiaalityö, vanhemmuus, vanhemmuuden tukeminen, lapsen huomioiminen

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

MÄKELÄ ELINA: Support to prisoner's parenthood and focus of attention to prisoner's children in prison social work

Master's Thesis, 82 pages, 4 appendix pages
Social Work
Supervisor: Suvi Krok
April 2014

The aim of this study is to bring to light prisons social workers' visions of supporting prisoners' parenthood and paying attention to prisoners' children at the prison social work. Moreover, this research conveys information of means, potentialities and challenges brought up by social workers in supporting family relationships in the prison social work.

In this Master's thesis the research context is the prison itself and its population, which is marginalized in many respects as fully-fledged citizens and as parents. Furthermore, the theoretical part reflects on the social area work made in prison, the parenthood through the concept of the cultural model story and the basis and potential of participatory social work in prison environment.

The research data consist of six theme interviews, made among the social workers of prisons in one criminal sanction area of Finland. This material has been analyzed by content analysis, thematising.

According to this research there is a tendency to support prisoner's parenthood in many ways, mainly through interaction between the social worker and the prisoner. The highlighted issues of this work are not only giving support and pleading the cases, but also addressing difficult questions in family relationships. The parenthood according to the cultural model story is produced not only by the authority outside of prison, but by the prison social workers. Taking care of prisoners' children means among other things supporting the prisoners' families in civilian life and collaborating with other authorities with children's issues at times. Even though the issues enabling parenthood and family work are identified and for example the worker's own personal influence seems to be very remarkable, the prison social work continues to have a significant lack of resources and time. Certain disadvantages in social structures create challenges for parenting and family work as well.

Keywords: prison social work, parenthood, participatory social work, support to parenthood, paying attention to child

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	6
2	VANKILA KONTEKSTINA	8
2.1	Organisaatio	8
2.2	Vankeusrangaistus ja vankeinhoidon tavoitteet	9
2.3	Marginaaliin paikantuva asukaskunta	10
3	VANHEMMUUS	14
3.1	Vanhemmuuden kulttuurinen mallitarina	14
3.2	Vanhemmuus vankilassa	16
4	SOSIAALIALAN TYÖ VANKILASSA	21
4.1	Sosiaalityö	21
4.2	Perhetyö	23
5	OSALLISTAVA SOSIAALITYÖ	26
5.1	Osallistava toiminta ja jaettu asiantuntijuus	26
5.2	Osallistava sosiaalityö vankilassa	27
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	31
6.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	31
6.2	Laadullinen tutkimus	31
6.3	Tutkimusaineiston keruu	33
6.4	Teemahaastattelu	34
6.5	Aineiston esittely	35
6.6	Sisällönanalyysi ja tutkimusanalyysin kuvaus.....	36
6.7	Tutkimuksen luotettavuus ja tutkijan vastuu	39
7	TUTKIMUSTULOKSET	41
7.1	Vanhemmuuden tukeminen.....	41
7.1.1	Ohjausta, vastuuttamista ja herättelyä	42

7.1.2	Osallistavia menetelmiä	45
7.1.3	Rinnalla kulkemista	46
7.1.4	Asioiden ajoa, tulkkausta ja rohkaisua	48
7.2	Siviiliin suuntautuva tukityö.....	51
7.2.1	Lapsen näkyminen vankilatyön käytännöissä.....	51
7.2.2	Tavoitteena lapsen paras	53
7.2.3	Yhteydenpito siviilissä olevaan huoltajaan	54
7.2.4	Lasten asioissa tehtävä yhteistyö.....	56
7.3	Vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä edistävät asiat	59
7.3.1	Rikosseuraamusalan uudet linjaukset.....	60
7.3.2	Työntekijän henkilökohtaiset vaikutusmahdollisuudet.....	62
7.4	Vanhemmuus- ja perhetyön haasteet.....	63
7.4.1	Resurssi- ja aikapula	63
7.4.2	Ongelmat vanhemmuudessa.....	65
7.4.3	Rakenteiden luomia haasteita	67
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	70
	LÄHDELUETTELO	77
	LIITE 1	83
	LIITE 2	85

1 JOHDANTO

Mielenkiinto tutkimuksen kontekstiin, vankilaan, on alun perin virinnyt omasta ammatillisesta kiinnostuksestani. Pro gradu -tutkimuksen aihepiirin kohdentuminen vankilan sosiaalityöhön ja erityisesti juuri vankilan sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin tapahtui keväällä 2013 valmistuneen kandidaatintutkielmani myötä. Vankilasosiaalityön roolia valvotun koevapauden prosessissa tarkastellut tutkielmani nosti esiin huomioita muun muassa siitä, että vankilan sosiaalityöntekijällä on – tai ainakin tulisi olla – keskeinen rooli vankien läheissuhteiden tukemisessa. Kandidaatintutkielmani antoikin ensimmäisen sysäyksen tälle tutkimukselle, jossa tarkastelen suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vankien läheissuhteiden tukemisesta keskittyen vankien vanhemmuuteen ja vankien lasten huomioimiseen liittyviin teemoihin.

Tutkimukseni aihe on mielenkiintoinen myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna, sillä julkinen keskustelu on viime vuosina ollut enenevässä määrin kiinnostunut vankien vanhemmuudesta ja vankien lasten asemasta. Esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiössä on lähivuosina pyritty aktiivisesti kehittämään vankien ja heidän läheistensä kanssa tehtävää perhetyötä erilaisten projektien avulla. Nämä projektit ovat osaltaan osoittaneet sen, että vankien perheiden käytännössä saama tuki on hyvin vähäistä. Toisaalta projektit ovat tehneet näkyväksi sen ryhmän, jonka olemassaoloa ei ole aiemmin juurikaan tiedostettu – arviolta 8000 – 10000 vangin lasta. (ks. Sassi 2011a ja 2011b.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön projektien myötä on Rikosseuraamusviraston aloitteesta käynnistetty erillisiä lapsi- ja perhetyön linjausten laatimisia. Nämä linjaukset ovat syntyneet kansainvälisten sopimusten, lastensuojelua koskevan lainsäädännön, vankeuslainsäädännön ja rikosseuraamusalan strategian pohjalta. Linjauksissa ja niiden toimeenpanossa pyritään siihen, että perhetyö ja lapsiystävällinen sekä lapsen oikeudet huomioiva lähestymistapa otetaan järjestelmällisesti huomioon vankilatyössä. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) Tutkija Rosi Enroos (2012, 46) on todennut, että perhesuhteiden merkitysten pohtiminen ja niihin liittyvien työkäytäntöjen tarkastelu vankeinhoidossa on ajankohtaista, sillä rikosseuraamusalalla Suomessa ei ole ollut selkeitä yhtenäiseksi muotoutuja käytäntöjä perhetyöhön liittyen. Viimeaikaiset yhteiskunnalliset muutokset, kuten uusi lainsäädäntö ja perhetyön kehittämiseen

kohdistuva yleinen huomio vaikuttavat siihen, että perhesuhteiden merkitys vankeinhoitotyössä on esillä. Organisaatio tunnistaa perheen merkitystä osana rikosseuraamusalan työtä yhä enenevässä määrin. (Emt., 70.)

Tutkimusaiheeni ajankohtaisuutta ovatkin osaltaan vahvistaneet juuri aihealueesta lähivuosina tehdyt lukuisat selvitykset ja julkaisut (ks. Ryytänen & Suomela 2010). Vaikka nämä eivät suoranaisesti sivua yksinomaan vankilan sosiaalityön roolia vangin vanhemmuuden ja lasten tilanteen tukemisessa, näen muun muassa kandidaatintutkielmani tulosten antavan aihetta tarkastella erityisesti juuri vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vankien perhesuhteiden tukemisesta.

Tutkimukseni koostuu teoreettisten lähtökohtien määrittelystä, tutkimuksen toteuttamisen kuvailusta sekä tulosten raportoinnista. Johdannon jälkeen taustoitin tutkimusta esittelemällä sen laajempaa kontekstia, vankilaa. Luvussa keskityn Rikosseuraamuslaitoksen organisaatioon, vankeusrangaistuksen määrittelyyn ja vankeinhoidon tavoitteisiin sekä vankilan monissa tutkimuksissa marginaaliin paikantuvaan asukaskuntaan, vankipopulaatioon. Kolmannessa luvussa määrittelen tutkimukseni kannalta keskeistä vanhemmuutta vanhemmuuden kulttuurisen mallitarinan käsitteen kautta, jota peilään luvussa myös vankilassa toteutuvaan vanhemmuuteen. Tämän jälkeen tarkastelen lähemmin vankilassa tehtävää sosiaalialan työtä keskittyen vankilasosiaalityöhön ja vankilan perhetyöhön liittyviin teemoihin. Viidennessä luvussa kuvaan osallistavaa sosiaalityötä työotteena sekä tarkastelen sen mahdollisuuksia vankilatyössä. Tutkimuksen kuudennessa luvussa täsmennän tutkimustehtävääni esitellen tutkimuskysymykseni ja kerron tutkimuksen toteuttamisesta, aineiston keruusta ja metodologisista ratkaisuista. Tutkimusanalyysin tulokset kuvaan luvussa seitsemän. Viimeinen luku sisältää yhteenvetoa tutkimukseni tuloksista, tutkimuksen pohjalta syntyneitä johtopäätöksiä sekä pohdintaa.

2 VANKILA KONTEKSTINA

Tutkimukseni sijoittuu suljettuihin vankiloihin ja niissä tehtävään työhön. Aluksi tarkastelenkin laajemmin suomalaista rikosseuraamusjärjestelmää, jonka piiriin myös vankilat lukeutuvat. Aloitan luvun esittelemällä lyhyesti suomalaisen rangaistusjärjestelmän organisaatorakennetta. Seuraavaksi etenen tarkastelemaan vankeusrangaistusta ja siihen liitettyjä tavoitteita keskittyen erityisesti rangaistuksia määrittelevään lainsäädäntöön. Luvun viimeisessä kappaleessa paneudun aiempien tutkimusten valossa tarkastelemaan vankilan asukaskuntaa eli *vankipopulaatiota*. Kappaleessa käsitelen ja määrittelen muun muassa sitä, kuinka vankila instituutiona asukkaitaan määrittelee sekä sitä, millaisesta kehyksestä tarkasteltuna vankiloiden asukkaat tässä tutkimuksessa käsitetään.

2.1 Organisaatio

Vankilat kuuluvat Rikosseuraamuslaitoksen alaisuuteen. Rikosseuraamuslaitos on valtion hallinnon alainen organisaatio, joka vastaa vapausrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Toiminnassa on sitouduttu suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeinä pidettyihin arvoihin, kuten ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Rikosseuraamuslaitoksen piirissä tehtävää työtä ohjaa käsitys yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa. Laitoksen tehtävänä on osaltaan huolehtia yhteiskunnan turvallisuudesta pitämällä yllä laillista ja turvallista seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää sekä myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2014.)

Rikosseuraamuslaitoksen muodostavat keskushallintoyksikkö, kolme täytäntöönpanoaluetta, täytäntöönpanoyksikkö ja terveydenhuoltoyksikkö sekä koulutuksesta vastaava Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiossa Suomi jakaantuu edellä esitetysti kolmeen täytäntöönpanoalueeseen, jotka ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue. Vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot toimivat rikosseuraamuskeskusten alaisuudessa. (Rikosseuraamuslaitos 2014.)

Rikosseuraamuslaitoksella on yhteensä 26 vankilalaitosta, jotka on jaettu suljettuihin vankiloihin ja avovankiloihin. Suomen vankiloista suljettuja laitoksia on 15 ja avolaitoksia 11. Avolaitokseen sijoittamisen edellytyksenä on muun muassa ehto siitä, että vanki sitoutuu tiettyihin ehtoihin, esimerkiksi päihteettömyyteen. Suljettuun vankilaan tuomittu sijoitetaan, mikäli on syytä epäillä, että hän ei kykene noudattamaan avolaitoksen järjestystä tai pysty sitoutumaan sen toimintaan.

2.2 Vankeusrangaistus ja vankeinhoidon tavoitteet

Vankeusrangaistus on nähty valtion voimakkaimpana keinona puuttua yksilön asemaan ja koskemattomuuteen (Neiramo 2002, 34). Vankeusrangaistus tuomitaan joko määräajaksi tai elinkautiseksi. Määräaikainen vankeusrangaistus on kestoltaan vähintään neljätoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta määrättäessä viisitoista vuotta. (RL 2:2§.) Alle kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan tuomita ehdollisena, ellei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen edellytä ehdotonta tuomiota (EhdL 1§).

Suomalaisen vankeuslain keskeisenä tavoitteena on pidetty uusintarikollisuuden vähentämistä. Lain nimessä vankeinhoitolaitoksen kahdeksi päätehtäväksi onkin määritelty velvollisuus huolehtia yhteiskunnan, henkilökunnan ja vankien turvallisuudesta sekä velvollisuus toimia vangin kanssa niin, että hänen valmiutensa elää rikoksetonta elämää paranevat. (Mohell & Pajuoja 2006, 384, 15.)

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain mukaan vankeusrangaistusten täytäntöönpano on järjestettävä siten, että rangaistuksena on pelkästään vapaudenmenetys. Näin ollen laitosolot onkin mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vastaamaan yhteiskunnassa yleensä vallitsevia elinoloja. Erilaisten rajoitusten käyttö sallitaan vain siinä määrin kuin laitoksessa pitämisen varmuus ja laitoksen järjestys vaativat (RTL 1:3§.) Rangaistuksen tavoitteeksi on asetettu mahdollisuuksien mukaan edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan ja ehkäistä vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja (RTL 1:4§). Toimintaa ohjaavia yleisiä säädöksiä on myös vaatimus vankien oikeudenmukaisesta kohtelusta ja ihmisarvon kunnioittamisesta (RTL 1:5§).

Muun muassa edellä esitettyihin säädöksiin perustuen Veli-Matti Ulvinen (1996, 14) on määritellyt vankiloille perustehtäviä, joiden voidaan nähdä muodostavan samalla vankeinhoidon toiminnalliset tavoitteet. Tavoitteet voidaan kiteyttää liittymään rangaistusten täytäntöönpanon turvaamiseen eli säilytysvarmuuden ja laitostoimintojen varmistamiseen, vapaudenmenetyksen haittojen vähentämiseen tai minimoimiseen – kuten laitospelämän normalisointiin ja laitoksen ulkopuolisten yhteyksien säilyttämiseen – sekä suoritusmahdollisuuksien lisäämiseen siviilissä vankeuden jälkeen. Siviilielämän suoritusmahdollisuuksia tulee pyrkiä lisäämään esimerkiksi koulutuksen ja työvalmennuksen sekä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kuntoutuksen avulla.

2.3 Marginaaliin paikantuva asukaskunta

Ihmiset ja heidän elämäntilanteensa ovat aina erilaisia ja yksilöllisiä. Samankaltaisissa elämäntilanteissa elävien tai samasta ongelmasta kärsivien ihmisten kokemus on aina erilainen, ja samatkin asiat ja kokemukset synnyttävät ihmisissä aivan erilaisia merkityksiä. (Saarelainen & Stengård & Vuori-Kemilä 2003, 66.) Näistä lähtökohdista tarkasteltuna myöskään vankipopulaatiota ei tulisi nähdä yhtenä kasvottomana massana, jonka kautta jokaisen vangin elämänkohtalo voitaisiin määritellä ikään kuin valmiina vankilan antaman identiteetin kautta. Vaikka tiedostan tämän seikan, on tutkimukseni aihepiirin kannalta olennaista tarkastella vankeja ihmisryhmänä, joita yhdistää henkilökohtaiseen elämään liittyvien valinnanmahdollisuuksien rajoittuminen vapaudenmenetyksestä johtuen. Vaikka tutkimukseni tarkoituksena ei ole sivuuttaa vankien yksilöllisiä elämäntilanteita tai vahvistaa ajatusta siitä, että vankien joukko voidaan nähdä elämäntarinoiltaan homogeenisena joukkona, määritän tutkimuksessani vankiloiden asukaskuntaa marginalisaation käsitteen kautta. Käsitteen käyttöä perustelen muun muassa sen tutkimuksissa toistuvasti ilmenneen seikan perusteella, että vangit ovat Suomen sairain, köyhin ja syrjäytynein väestönosa (ks. Hypèn 2004). Vankiloiden asukkaiksi on nähty valikoituvan köyhiä ihmisiä, jotka ovat liian suurten sosiaalisten ja psykososiaalisten ongelmien kantajia (ks. Granfelt 2011, 219). Näiden lähtökohtien pohjalta lähestyn tässä kappaleessa vankipopulaatiota marginalisaation käsitteen kautta.

Esimerkiksi Matti Heikkilä (1990), Pekka Hakkarainen (1992) ja Arja Jokinen (2004) ovat tahoillaan tarkastelleet marginaalin käsitettä tilallisten vertauskuvien kautta.

Jokinen käsittää marginaalissa olon sivussa, reunalla tai syrjässä olemisena ja kuvaa marginaalin sisäkäsitteenä syrjäytymistä, jolla hän viittaa alhaalla, takana tai ulkopuolella olemiseen. Syrjäytyneenä ja marginaalisena paikka on kielteisesti leimautunut ja sen status on ympäröiviä paikkoja alhaisempi. Näin ollen marginalisaatiosta puhuttaessa määritellään Jokisen mukaan aina myös normaalin rajoja ja tiloja. (Emt., 76.) Hakkarainen (1992, 163) näkee marginaalien kuvaavan yhteiskunnan reuna-alueita, joille sijoittuvat ihmisryhmät poikkeavat ”valtaväestöstä” arvomaailmoiltaan, elintavoiltaan ja normeiltaan. Heikkilä (1990, 24) on määritellyt ”normaalin” tiloja todettaessaan, että syrjäytymisellä tarkoitetaan yleisesti ihmisten ajautumista marginaaliasemaan, ulos sosiaalisesti ja kulttuurisesti arvostetun elämäntavan valtavirrasta tai keskiöstä.

Vankilaan joutumista onkin pidetty erityisenä merkinä yhteiskunnan ulkopuolelle joutumisesta (Karjalainen 2010, 139). Näin marginalisoituneet ryhmät ovat poikkeuksetta tilallisten vertauskuvien kautta välittömässä sidoksessa valtakulttuuriin (ks. Granfelt 2009). Tällaiset määritelmät marginaaleista ja niille sijoittuvista ja sijoitetuista ihmisryhmistä sopivat ilmeisen monin osin kuvaamaan vankilassa rangaistustaan suorittavaa joukkoa, sillä vankilaan joutuminen merkitsee vapauden ja sitä kautta itsemääräämisoikeuden menetystä. Suljettu laitos sulkee kirjaimellisesti yhteiskunnan ulkopuolelle lukitsemalla vangin muurien sisälle fyysisesti, sosiaalisesti ja psyykkisesti ahtaaseen tilaan (Granfelt 2011, 216).

Vankipopulaation tarkastelua marginaaliin asetettuna ihmisryhmänä perustelee myös Heli Valokiven (2004, 115) toteamus siitä, että lainrikkojat ovat klassinen esimerkki kulttuurisesti yhteiskunnan marginaalissa sijaitsevasta ja marginaaliin asetetusta ryhmästä. Valokivi (2008, 67) on tuonut myös väitöskirjassaan esiin lainrikkojien kokemuksia tilanteista, joissa heidät on asetettu palvelujärjestelmän ja jopa koko yhteiskunnan ulkopuolelle. Valokiven näkemyksiä tukee muun muassa Anneli Pohjolan (1995, 90–94) huomio siitä, kuinka lainrikkojat helposti unohdetaan heitä itseään koskevassa päätöksenteossa ja heidät asetetaan muiden ihmisten toteuttamien toimenpiteiden äänettömiksi kohteiksi. Lainrikkojia marginaaliin vetävä yleinen kulttuurinen paine voidaankin näin ollen nähdä vahvana (Valokivi 2004, 132). Vankeihin voidaan yleisellä tasolla liittää määritelmiä ihmisryhmästä, joka ei ole

kyennyt täyttämään ”ihannekansalaisen” kriteerejä ja velvollisuuksia päädyttyään suhtautumaan välinpitämättömästi yhteisen pelin – suomalaisen lainsäädännön – sääntöihin ja jopa rikkomaan näitä. Näin ollen sääntöjen rikkojista tulee oman toimintansa kautta syyllisiä ja tästä syystä heidät voidaan luokitella ryhmäksi, joka on oikeutetusti kovenevien kontrollitoimenpiteiden kohteena (Juhila 2002, 15). Marginaalistasus ymmärretäänkin useasti sellaisena yhteiskunnallisena asemana, joka viestii valinnan vapauden puutetta, rajattua toimintamahdollisuutta, ihmisarvon kyseenalaistumista, objekti-asemaa tai ei-hyväksytyä elämäntapaa, ja siihen liitetään stigman, tabun sekä toiseuden piirteitä (Raitakari 2002, 45).

Margit Kyngäs (2000, 23) esittää väitöskirjassaan, kuinka huono-osaisuudelle ja syrjäytymiselle tyypillistä on erilaisten huono-osaisuusulottuvuuksien vaiheittainen kasautuminen. Myös muut tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota samaan kehityskulkuun. Esimerkiksi Kari Nyssölä ja Sasu Pajala (1999) ovat kirjoittaneet siitä, kuinka perinteisen ajattelutavan mukaan rikosten teko merkitsee viimeistä vaihetta pitkässä syrjäytymisputkessa. Vankilaan ajautumisen jälkeen nähdään edessä olevan vain toivottoman vankilakierteen, joka johtaa vähitellen lopulliseen uloslyöntiin ympäröivästä yhteiskunnasta. (Emt., 65.) Myös Tuula Helne ja Antti Karisto (1993) ovat tarkastelleet syrjäytyneisyyden tilaa määrittävinä tekijöinä ongelmien kasautumisen ja kroonistumisen. Syrjäytyneisyyden tilassa yksilön valinnanmahdollisuudet ovat kaventuneet ja hänen suhdettaan yhteiskuntaan leimaa riippuvuus ja kontrollin alla eläminen. (Emt., 523.)

Helne (1994) on nähnyt vankien yhteiskunnallisen aseman muissakin yhteyksissä hyvin marginaalisena. Hänen mukaansa vankeusrangaistuksen ohella ongelmia saattavat tuottaa taloudelliset vaikeudet, asumisongelmat, alhainen koulutustaso, työttömyys ja päihdeongelmat. Vankien moniongelmoitunutta ja näin myös marginaalista asemaa vahvistaa myös Pekka Lundin (2006, 46) väite siitä, että Suomessa vankilaan päätyvistä yksilöistä käytännössä kaikilla on päihdeongelma tai heidän rikoksensa liittyvät jollain tavalla päihteisiin. Vangit ovat poikkeavan elämäntapansa vuoksi useissa yhteyksissä leimattu toisiksi ja yhteiskuntaan sopeutumattomiksi (Helne 1994, 38). Tällaisen leimaamisen voidaan nähdä ylläpitävän ja syventävän yksilöiden syrjäytymistä entisestään sulkemalla monia tavanomaisen arkielämän toiminta-areenoja.

Tavanomaisen arkielämän toiminta-areenat jäävät valitettavan usein avautumatta vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeenkään. Esimerkiksi huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapaa ja toipumisprosessia väitöskirjassaan tarkastellut Ulla Knuuti (2007, 18) on tuonut esiin sen, että niin rikosurasta, kuin huumeurastakin luopujilla on hankaluuksia palata takaisin ”valtaapitävien yhteiskuntaan”.

Sosiologi Erving Goffmanin (1961) tunnetuissa laitostutkimuksissa on jo viime vuosisadan puolivälissä kuvattu, kuinka tietyt instituutiot, laitokset, riistävät yksilön oman tahdon ja itsemääräämisoikeuden. Goffman on nähnyt totaalisissa laitoksissa, kuten vankiloissa ja mielisairaaloissa, elämiseen liittyvän kulttuurisesti kielteisiä piirteitä niin, että näihin laitoksiin joutuneiden ihmisten nähdään valtaväestön näkökulmasta tavalla tai toisella epäonnistuneen elämässään. Goffmanin kuvailemia laitoksia voidaan luonnehtia yhteiskunnan viimesijaisina kontrolli-instituutioina, sillä niihin sijoitettujen ihmisten on katsottu tavalla tai toisella poikenneen ”hyvän” ja ”normaalin” kansalaisen uralta.

Lainrikkoja paikantuu näin ollen siis jo käsitteistön ja edustamansa instituution kautta yhteiskunnan marginaaliin. Karjalainen (2010, 140) on kuvannut leimaa, jonka termi lainrikkoja yksilölle antaa. Poliittisesti ja sosiaalisesti latautuneen käsitteen käyttöön liittyy tarkoittamattomia ja tarkoitettuja sivuvaikutuksia ja on varsin vaikeaa kuvitella, mihin rikoksista rangaistuja kuvaaviin käsitteisiin ei liittyisi leimaavia tai ulkopuolisuutta osoittavia vivahteita ja lisämerkityksiä. Rikoksista rankaiseminen sisältää Karjalaisen mukaan paitsi rikoksiin liittyvän leiman kantamisen, usein myös asunnottomuuteen, työttömyyteen, päihteiden ongelmakäyttöön ja mielenterveyshäiriöihin liittyvät leimat. (Emt., 140.) Näin ollen vankipopulaation edustajat määritellään marginaaliin useasti siis ainakin valtaväestön mielikuvissa.

3 VANHEMMUUS

Tässä luvussa tarkastelen vanhemmuutta kulttuurisen mallitarinan käsitteen kautta sekä peilaan vankilassa toteutuvaa vanhemmuutta kulttuurisen mallitarinan mukaiseen vanhemmuuteen. Vanhemmuuteen paneutuminen tutkimuksessani juuri kulttuurisen mallitarinan käsitteen kautta on perusteltua, sillä edellä kuvattujen vankipopulaation edustajiin liitettyjen miellejhtymien vuoksi voidaan helposti tehdä päätelmiä myös siitä, että monella tapaa marginaaliin asetetut vangit nähdään marginalisoituneena myös silloin, kun huomion kohteena ovat vanhemmuuteen liitetyt, yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyt teemat.

3.1 Vanhemmuuden kulttuurinen mallitarina

Kulttuurisen mallitarinan käsitteellä voidaan osuvasti kuvata suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaa käsitystä siitä, millaista vanhemmuuden tulisi olla – onhan kulttuurisen mallitarinan käsitteellä viitattu yleisesti jaettuihin tapoihin ymmärtää, miten suomalaisessa yhteiskunnassa arkea eletään tai miten tietynlaisessa tilanteessa olevien ihmisten oletetaan käyttäytyvän. Yhteiskunnassa toimimisen on nähty edellyttävän laajaa sosiaalista ja kulttuurista kompetenssia, jolla tarkoitetaan yksilön omaksumaa tietoa siitä, kuinka kulttuurisesti yleensä toimitaan, ajatellaan tai tehdään eroja toivotun ja ei-toivotun käyttäytymisen välille. (Ks. Raitakari 2004, 60.) Erilaisilla mallitarinoilla on yhteiskunnassamme valtaa, koska ne luovat maailman, jossa hyvät ja pahat voidaan selvästi tunnistaa ja erottaa toisistaan (Abbott 2002, 45). Näin yhteisön vanhemmuuteen kohdistavien odotusten ja normien voidaan katsoa syntyvän ja määrittyvän juuri kulttuuristen mallitarinoiden kautta.

Florence Schmitt (2003) on kirjoittanut kulttuurin olevan käsitteeltään laajin kattamaan sitä taustaa, jossa vanhemmuus toteutuu. Kulttuuri voidaan nähdä kansakunnan kehityksen ilmaisuna ja se on siten suhteellisen integroitunut ajatusten, arvojen, asenteiden, normien, elämäntapojen, uskomusten, instituutioiden, keksintöjen ja aineellisen, sosiaalisen ja henkisen pääoman kokonaisuus. Kulttuuri on nähty sopeutumisprosessina, johon kuuluvat ne periaatteet, opitut ja oivalletut käyttäytymisen tavat, jotka edistävät yksilöiden toimimista ympäristössään. (Emt., 301.)

Yleisessä puheessa käsitykset vanhemmuudesta rakentuvat monenlaisten kulttuurisidonnaisten tieto- ja kokemuspohjien varaan ja ne ovat merkityksiltään aikaan ja paikkaan sidottuja. Vanhemmuuden kuvan luominen tapahtuu julkisissa keskusteluissa tiedotusvälineissä ja tutkimuksissa, joissa muun muassa kasvatusta ja perhetyön ammattilaiset esittävät omia näkemyksiään. Keskustelu painottuu usein kysymyksiin siitä, millaista on hyvä vanhemmuus, ja sen vastinparina tuotetaan myös määrittäviä huonosta vanhemmuudesta. (ks. Vuori 2003, 59.)

Jokaisessa kulttuurissa on näin ollen nähtävissä omat vallitsevat käsitykset vanhemmuudesta, kasvatuksesta ja perheestä, ja vanhemmuuden voidaan edellä esitetysti nähdä olevan aina kulttuuriin ja tiettyyn yhteiskuntaan sidottua sekä näiden puitteissa toteutuvaa. Kutakin yhteiskuntaa leimaavat omat arvonsa, norminsa, sosiaalipolitiikkansa ja lainsäädäntönsä, jotka määrittävät osiltaan merkittävästi myös vanhemmuutta. (Schmitt 2003, 301.) Anna Kulmalan ja Anni Vanhalan (2004, 98) mukaan vanhemmuus yhdistetään usein esimerkiksi kotiin ja perheeseen. Tällaisen vanhemmuuskäsityksen voidaan nähdä juurtuneen syväälle suomalaisen yhteiskunnan kulttuuriin, vanhemmuudesta luotuihin käsityksiin. Vanhemmuutta tai kykenevyyttä vanhempana toimimiseen käytetään eräänlaisena mittarina, jolla ilmaistaan henkilön yleisimpiä elämänhallintataitoja kulttuurisesti hyväksytyyn mallitarinan kehityksessä (emt., 103).

Vilma Hänninen (2000) on kirjoittanut sosiaalisen tarinavarannon käsitteestä, jolla hän viittaa ymmärrykseen kaikista niistä tarinoista, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai esimerkiksi kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta. Tästä tarinavarannosta yksilöt ammentavat tietynlaisia kulttuurisia jäsenyyksiä omaan elämäänsä. Hänninen esittää, että vaikka sosiaalinen tarinavaranto on ikään kuin jatkuvassa liikkeessä, on toisilla tarinoilla vahvempi ja pysyvämpi asema kuin toisilla. Tarinavarannon mukaiset mallitarinat toimivat Hännisen mukaan normatiivisina välittäessään ymmärrystä siitä, minkälainen elämä ja toiminta ovat kulttuurisesti hyväksytyä tai ”normaalista”. Näin tarinavarannot viestivät määrätynlaisista malleista tietyille ihmisryhmille siten, että esimerkiksi eri ikäryhmille tai erilaisissa yhteiskunnallisissa asemassa oleville on tarjolla erilaisia hyvän tai oikean elämän tarinallisia rakennusaineita. (Emt., 50–52.) Sosiaalisten tarinavarantojen kautta syntyvät

ymmärrys myös yhteiskunnallisesti hyväksytystä kulttuurisen mallitarinan mukaisesta vanhemmuudesta sanelee meille monia vanhemmuuteen kuuluvia pelisääntöjä ja toimintamalleja, joista poikkeaminen merkitsee valtaväestön näkökulmasta leimautumista kelvottomaksi tai epäonnistuneeksi vanhemmaksi.

3.2 Vanhemmuus vankilassa

Ihmisiä määritellään erilaisiin ryhmiin tietynlaisten ominaisuuksien perusteella kulttuurisiin tietovarantoihin ja odotettuihin käyttäytymismalleihin perustuen. Tällainen luokittelu, kategorisointi, antaa vinkkejä siitä, miten tietystä henkilöstä pitäisi ajatella ja miten häneen tulisi suhtautua (Juhila 2002, 205). On selvää, että vanhempi ja vanki -kategoriat määrittyvät tämän mallin mukaisen kulttuurisen luokittelun perusteella varsin kauaksi toisistaan. Yleisesti hyvään vanhemmuuteen liitetyt, usein edellä esitetysti kotiin ja perheeseen kytketyt teemat, eivät ole helposti sovittavissa vankilassa toteutuvaan vanhemmuuteen. Huomattavaa on, että vanhemmuuden kulttuurisen mallitarinan mukaisten vanhemmuuden normatiivisten ehtojen toteuttaminen on vankilatuomiota suorittavalle vanhemmalle jo käytännön olosuhteiden ja laitoksen asettamien raamien vuoksi mahdotonta.

Enroosin (2012, 52) mukaan rikosseuraamusalalla tullaan monin tavoin keskelle perhettä ja perheisiin liittyviä, usein moraalisesti haastavia tilanteita. Tämä on luonnollista, sillä Rikosseuraamusviraston vuonna 2003 julkaiseman selvityksen mukaan vangeista noin puolella on lapsia. Tämän faktan valossa on tärkeää huomioida se tosiseikka, että vankilarangaistus ei kosketa ainoastaan vankia itseään, vaan myös hänen omaisensa ja läheisensä joutuvat osaltaan kärsimään tuomion seurauksista (Kynge 2000, 104). Vankeinhoitolaitoksessa perhe käsitetään tarkoittamaan samassa taloudessa eläviä, ja yleisesti usein puhutaankin perheenjäsenistä (Rikosseuraamusvirasto 2003). Tutkimuksen aihepiirin kannalta tärkeää onkin huomioida se seikka, että vangit voivat määrittyä vanhemmiksi myös muille, kuin biologisille lapsilleen, ja tällaisten suhteiden huomioiminen voi näyttäytyä vankiyksilön näkökulmasta yhtä tärkeänä kuin biologisen lapsi-vanhempisuhteen tukeminen. Suomalaisessa yhteiskunnassa vakiintunut ajatus kulttuurista mallitarinaa mukailevasta ydinperheestä kyseenalaistetaan vankilatyössä, jossa perhesuhteet voivat näyttäytyä hyvinkin monimuotoisina ja tavallisesta poikkeavina (ks. Sassi 2011b).

Ympäristö, jossa vanhemmuudesta tässä tutkimuksessa puhutaan, ei ole tavanomainen sikäli, että marginaaliin sijoitettujen, moniongelmaisiksikin luonnehdittuja vankiyksilöitä kuvataan usein muunlaisia merkityksiä tuottavien mallitarinoiden ja kategorisointien kautta. Edellä kuvattu, julkisissa keskusteluissa muotoutunut vanhemmuuden kulttuurinen mallitarina toimii vertailukohtana kuitenkin myös silloin, kun vanhemmuutta pohditaan yhteiskunnallisesti marginaalisessa paikassa ja asemassa (ks. Kulmala & Vanhala 2004, 103). Kari Vähätalo (1998, 39) onkin osuvasti kirjoittanut siitä, kuinka vakiintunein tapa määritellä huono-osaisuutta, marginalisuutta ja syrjäytymistä on suhteuttaa yksilöt, perheet ja ihmisryhmät ”tavalliseen normatiiviseen keskimääräisyyteen”.

Kun vankilassa toteutuvaa vanhemmuutta tarkastellaan vanhemmuuden kulttuurisen mallitarinan kehyksestä, on merkittävää huomioida se, kuinka luvussa 2 esiin tuodut ja vankeihin yleisesti liitetyt erilaisten ongelmien kasautumista koskevat teemat ovat olleet nähtävissä myös vankien perheitä ja vanhemmuutta koskevissa selvityksissä. Tarja Sassi ja Petra Huhtimo (2006) ovat todenneet, että vankien perheiden problematiikka on usein moninaista. Päihdeongelmien, taloudellisten huolien, lähisuhdeväkivallan ja turvattomuuden ohella vanhemmuudessa esiintyy ongelmia erityisesti lasten kasvatukseen ja vanhemmuuteen kuuluvaan vastuunottoon liittyen. Toisaalta kykenemättömyyden hoitaa erilaisia vanhemmuuteen liittyviä asioita voidaan katsoa johtuvan osittain esimerkiksi konkreettisten vanhemmuuden taitojen puutteesta tai vankiloiden rajoituksista. (Emt., 33.) Muun muassa yhteydenpito lapseen vankilasta käsin on nähty haastavana, sillä perhetapaamiset, poistumisluvat ja yhteydenpito puhelimitse ovat tiukasti rajoitettuja. Kaikki vangit eivät ole oikeutettuja perhetapaamisiin ja lisäksi vankiloiden perhetapaamistilojen kunto ja varustetaso saattavat vaihdella suuresti. (Sassi 2011b, 10.) Kriminaalihuollon tukisäätiön raportissa vankeusvankien mahdollisuuksia pitää yhteyttä lapsiinsa kuvaillaan ”karuiksi” (Ryynänen & Suomela 2011, 53–54). Kaikki vanhemmat eivät myöskään halua tavata lapsiaan vankilaolosuhteissa, koska eivät halua lapsen näkevän vankilamaailmaa (Karsikas 2005, 96). Vankilan on monin tavoin nähty estävän tehokkaasti asukkaattensa normaali kanssakäyminen ympäröivän maailman kanssa (Kyngäs 2000, 100). Joseph Murray (2005, 454) on tutkimuksessaan nostanut esiin huomion siitä, että vain osa

vankeusrangaistusta suorittavista vanhemmista tapaa lapsiaan vankiloiden tapaamisajoilla, vaikka valtaosa vangeista on ilmoittanut perheeseen kohdistuvan yhteydenpidon olevan heille erittäin tärkeää. Murrayn tutkimus herättää pohtimaan sitä, voitaisiinko vankien vanhemmuutta tukea vankilatyössä enemmän järjestämällä vangeille ja heidän läheisilleen mahdollisuuksia esimerkiksi säännöllisempään yhteydenpitoon.

Rikosseuraamusviraston kartoituksessa (2003) vangeille tyypillisiksi ongelmiksi tunnistettiin muun muassa tukiverkkojen vähyys ja irrallisuus. Perhesuhteiden kehittäminen vankila-aikana nähtiin erittäin tarpeellisena. (Emt., 18–19.) Toisaalta lähes kymmenen vuotta myöhemmin Enroos (2012) toteaa, että tarkemmin katsottuna vankeinhoidossa on yllättävän monia kohtia, joissa otetaan kantaa perhesuhteisiin. Vanhemmuuskäytännöt ja perhesuhteet tulevat organisaation ja sen asiantuntijankemysten kohteeksi välillisesti esimerkiksi koevapautta, perhetapaamisten myöntämistä ja eri vankiloihin sijoittamista arvioitaessa tai silloin, kun vanhempi haluaa ottaa lapsen mukaan vankilaan. Tuoreiden lakimuutosten sekä vankeinhoidon käytäntöjen monenlaisen kehittämisen voidaankin nähdä vahvistaneen perhesuhteiden roolia vankeinhoidossa. (Emt., 46.)

Vankilaorganisaatiota ei kuitenkaan ole rakennettu vuorovaikutusta, vaan rankaisemista ja säilyttämistä varten. Laitoksen ensisijainen tehtävä on säilytysvarmuuden turvaaminen; tärkeintä on, että vangit pysyvät muurien sisällä, lukkojen takana (Kivivuori & Linderborg 2009, 144–151). Vankeinhoidon päätehtävänä luonnollisesti on rangaistusten toimeenpano, mutta vankeuslain (767/2005) kirjainta noudattaen samanaikaisesti tulee pyrkiä vähentämään vankeuden negatiivisia vaikutuksia. Lain mukaan vangin kykyä ylläpitää toimintakykyään on tuettava ja vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. Vankeuden negatiivisina vaikutuksina voidaan nostaa esiin esimerkiksi juuri erilaiset vanhemmuuden ohenemiseen liittyvät teemat. Tämä on oleellista, kun huomioidaan Kyngäksen (2000, 100) esiin nostama havainto siitä, kuinka vankilassa vangilta viedään aikuisen ihmisen itsemääräämisoikeus, autonomia ja toiminnanvapaus. Marginaaliin asetetuilla, huonosaisilla ihmisillä on vain vähän yhteiskunnallista valtaa (Granfelt 1999, 209) ja nämä

huomattavan negatiiviset seikat rajoittavat mittavasti mahdollisuuksia myös täysivaltaisena vanhempana toimimisen suhteen.

Kulttuurisen mallitarinan voidaan nähdä toimivan vertailupohjana, jonka kautta tietyn laitoksen asiakkuus tarjoaa ikään kuin valmiin käsityksen myös instituution asukkaiden vanhemmuudesta (ks. Kulmala & Vanhala 2004, 103). Johanna Santasen (2013, 13) huomio siitä, että vankeus voi vaikuttaa yksilön identiteettiin vanhempana, liittyy mielestäni samaan teemaan. Tämän tutkimuksen luvussa 2 sivuttua Goffmania (1961) voidaan soveltaa tutkimukseni aihepiiriin liittyen näin myös vanhemmuusteemassa, sillä instituutiona vankilan voidaan nähdä luovan laitoksen ulkopuolelle sijoittuvalle valtaväestölle tietynlaisen yhtenäisen kuvan sen asukkaiden henkilökohtaisesta vanhemmuudesta. Näin tapahtuu, kun yksilöön liitetään tiettyjä kulttuurisia ja instituution antamia ennakkokäsityksiä, jotka nähdään hänen henkilökohtaisina ominaisuuksinaan (ks. Kulmala & Vanhala 2004, 108). Tällaiset valmiiksi määritellyt mallitarinat sisältävät tietoa tulevaisuudesta eli siitä, miten instituution sisään tulleiden ihmisten, vankien, ura tulee etenemään. Näin ollen mallitarina ei ole instituution sisäistä tietoa, vaan samaan tapaan laajalti tunnistettuja kulttuurisen tietovarantomme osia. Me ”tiedämme” millaisia esimerkiksi juuri vangit ovat. (Mukaiillen Raitakari 2004, 27.)

Kun tarkastellaan vankilassa toteutuvaa vanhemmuutta, nousevat Granfeltin (2007, 2008) tutkimustulokset merkittävään asemaan. Tutkimuksiin osallistuneet vankeusrangaistusta suorittaneet miehet ja naiset kertoivat lähiomaisiin, lapsiin ja puolisoon, kohdistuneesta ikävästä. Granfelt on tutkimuksissaan nostanut esiin huomioita siitä, että lapset voidaan nähdä ikään kuin viimeisenä oljenkortena, jonka varassa vankilarangaistusta suorittavat vanhemmat jaksavat yrittää saada elämänsä raiteilleen. Vankilainstituution luoma kuva moniongelmoituneesta, mahdollisesti hylkäävästä ja huonosta vanhemmasta osoittautuu siis pelkkiin kulttuurisiin olettamuksiin perustuvaksi ja mahdollisesti myös virheelliseksi. Granfelt esittää, että lapsiin kohdistuva huoli ja ikävä sekä vanhemman vankeusrangaistuksen aiheuttama kärsimys ovat vanhemmille suurimpia tuskan ja ahdistuksen aiheita. Samankaltaisia huomioita nousi esiin myös Tarja Kaupilan (1999) tutkimuksessa, jossa monet tutkimukseen osallistuneet vangit mainitsivat perheen elämänsä parhaana asiana. Näistä syistä ensisijaisen tärkeää olisikin pohtia vanhemmuuden vaihtoehtoisia toteuttamisen

muotoja (ks. Kulmala & Vanhala 2004, 113). Tämä on perusteltua, sillä vanhemmuuden toteuttaminen vankilassa on edellä esitetysti vaikeaa ja mahdollisuudet kulttuurisen mallitarinan mukaiselle ”oikeanlaisen” ja hyväksytyin vanhemmuuden toteuttamiselle puuttuvat osin kokonaan.

4 SOSIAALIALAN TYÖ VANKILASSA

Tässä luvussa tarkastelen vankilassa tehtävää sosiaalialan työtä keskittyen ensin vankiloissa tehtävään sosiaalityöhön ja tämän jälkeen vankiloiden perhetyöhön. Vankilasosiaalityön asiakaskunnan erityisen aseman vuoksi on tärkeää tuoda esiin Jan Fookin (2002, 29) huomio, jonka mukaan sosiaalityöntekijöille ominaista on pyrkimys kantaa vastuuta marginaaliin asetettujen ihmisten edusta ja heidän näkökulmiensa esiin tuomisesta. Tämä on merkittävä lähtökohta sen huomion valossa, että vankilassa tehtävää sosiaalityötä voidaan luonnehtia peruslähtökohdiltaan ristiriitaisena marginaaliryhmiin kohdistuvana aikuissosiaalityönä (Granfelt 2011, 219). Sosiaalityössä joudutaan yleisellä tasollakin kohtaamaan yhteiskunnan eriarvoisuus, puutteet ja köyhyys (Karvinen 1993, 22), ja erityisen hyvin näiden luonnehdintojen voidaan katsoa sopivan vankilan asukaskunnasta luotuihin, yleisesti vallalla oleviin käsityksiin, joihin paneuduin tutkimuksen aiemmissa luvuissa.

4.1 Sosiaalityö

Vankeuslain mukaisesti vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa (Vankeuslaki 767/2005). Lähtökohdat vankilassa tehtävään sosiaalityöhön on siis painettu jo lakiin, vaikka mainittuja tehtäviä ei suoraan yksittäiselle työntekijälle kohdennetakaan. Merkittävä huomio on, että myös hallituksen esityksessä eduskunnalle (263/2004) sosiaalityön paikkaa vankeinhoidossa on pyritty vahvistamaan ottamalla lakiin sosiaalista kuntoutusta koskeva pykälä. Ehdotuksessa korostetaan, kuinka säännöksen kirjaamisella lakiin halutaan korostaa sosiaalityön erityistä merkitystä vankeinhoidossa.

Sosiaalityötä eri yhteiskunnallisissa instituutioissa tarkastelleet Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (2008, 26) ovat määritelleet myös vankiloissa tehtävää sosiaalityötä ja kuvailleet sitä moniammatillisuuden ja erityisyyden termein. Moniammatillisuus tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä toimii yhdessä muiden asiantuntijaryhmien kanssa. Termi sopiikin kuvaamaan vankilassa tehtävää sosiaalityötä hyvin, sillä valvontahenkilöstön lisäksi vankiloissa on virkoja muun muassa psykologeille, päihdeohjaajille, opinto-ohjaajille ja pastoreille. Erityiseksi vankilan sosiaalityön puolestaan tekee se, että

toiminta tapahtuu sellaisessa organisaatiossa, jossa on erikoistuttu tietyn elämäntilanteen ja ongelman, rikollisuuden, käsittelyyn ja hoitamiseen (emt., 26). Vankeinhoitolaitoksissa tehtävä sosiaalityö sijoittuu näin ollen ikään kuin sosiaalityön vieraskentälle ja samanaikaisesti erityiselle julkiselle areenalle. Vankilatyössä kyse on vahvasti oikeudellisista ja tiukasti kohdennetuista kontrolliorganisaatiotehtävistä, joissa sosiaalityölle tarjoutuu oma tehtäväkenttensä (emt., 31). Sosiaalityön paikkaa ja tehtäväkenttää moniammatillisissa konteksteissa on sivuttu muun muassa työministeriön raportissa (Arnkil ym. 2004), jossa sosiaalityöntekijän rooliin tiimeissä katsottiin kuuluvan muun muassa asiakkaan elämäntilanteen kokonaisvaltaisen kartoittamisen. Asiakkaan, vangin, yksilöllisen tilanteen kokonaisvaltaisen kartoittamisen ja kokonaistilanteen hahmottamisen voidaan näin katsoa sopivan sosiaalityöntekijän työnkuvaan myös moniammatillisessa vankilassa.

Erityistoimipisteessä, jossa sosiaalityö nähdään ikään kuin toissijaisena professiona, asiakkaiden sosiaalisen elämäntilanteen kartoittaminen sekä toimeentuloon ja eri etuuksiin ja palveluihin liittyvä asiantuntemus korostuvat entisestään. Vankilan sosiaalityöntekijä ei niinkään toteuta tai tuota palveluja itse, vaan neuvoo ja ohjaa niiden äärelle. Sosiaalityö vankilassa, erityistoimipisteessä, vaatiikin tekijältään kokonaisnäkemystä erilaisista etuus- ja palvelujärjestelmistä. (ks. Raunio 2009, 49–54.) Vankilan sosiaalityön tehtävät voidaan helposti johtaa tavoitteesta, jossa korostetaan uusintarikollisuuden ja rikollisuutta tuottavan syrjäytymisen katkaisemista sekä ihmisen mahdollisuutta muuttua ja kasvaa. Syrjäytymisen vastainen työ samoin kuin muutostyö voidaankin nähdä sosiaalityön perinteisinä ydintehtävinä. Syrjäytymiskehyksestä tarkasteltuna voidaan todeta, että vankilasosiaalityössä erityisessä keskiössä on yhteiskuntaan paluuta helpottava kuntouttava vankilatyö. (Jokinen & Juhila 2008, 31.)

Vankilan sosiaalityö perustuu siis jo vankeuslakiin, jossa asiakaslähtöisyys voidaan nähdä työtä määrittävänä keskeisenä lähtökohtana. Laissa määritelty vangin tukeminen sosiaalisessa kuntoutumisessa, lähisuhteiden ylläpidossa, asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa tukee Ilmari Rostilan (2001, 15) näkemystä siitä, että sosiaalityössä on kyse asiakkaan ympärillä olevien ihmisten ja toimijoiden, kuten perheen tai viranomaisten, kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Vankilan sosiaalityön yhtenä keskeisenä tavoitteena voidaan

näin katsoa olevan asiakkaan ohjaus ja neuvonta sosiaalisten ongelmien selvittämisessä niin, että vankiyksilön edellytykset toimia osana ympäröivää yhteiskuntaa kohenevat. Tämä on merkittävää sen huomion valossa, että vankien sosiaalisessa taustassa on usein monenlaisia hyvinvoinnin puutteita ja kuntoutustarpeita (Karsikas 2005, 21). Vankilassa tehtävän sosiaalityön onkin katsottu edellyttävän monipuolisia tietoja sosiaalityön eri osa-alueilta koskien etenkin asuttamista, toimeentuloa, työvoimapalveluja sekä lastensuojelua. Vankilassa toimivalla sosiaalityöntekijällä on oltava perustiedot myös päihde- ja mielenterveystyöstä. (Antikainen 2008, 15.) Tämä on perusteltua sen tässäkin tutkimuksessa aiemmin esiin nostetun teeman valossa, että vankilaympäristössä asiakkaiden ongelmat ovat usein monisyisiä ja kasautuneita.

Vankiloissa tehtävä sosiaalityö on muutostyöskentelyä ja sosiaalityöntekijän tehtävänä on vahvistaa asiakkaan toimintakykyä. Vankilan sosiaalityöntekijä kohtaa työssään raskaita elämänkohtaloita ja tapaa työssään yksilöitä, joiden elämää varjostavat useat kipupisteet, kuten päihteet, työttömyys, rikokset, taloudelliset vaikeudet ja erilaiset sosiaaliset ongelmat. Sosiaalityön merkitys vankilassa korostuu erityisesti, koska vankeusrangaistus kaventaa merkittävästi ihmisen itsemääräämisoikeutta. Tästä syystä vankilan sosiaalityöntekijän tulee työssään arvioida myös sitä, kuinka rikosseuraamusalan sisällä vallitsevat käytännöt vaikuttavat paitsi vangin myös hänen perheensä syrjäytymiseen. Yhtenä vankilasosiaalityön tavoitteena onkin vangin kuntoutumisen ohella huomioida vankien perheiden hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. (ks. Santanen 2013, 39–40.)

4.2 Perhetyö

Vankilan perhetyön tehtäviksi on määritelty vankeudesta aiheutuvien haittavaikutusten vähentäminen sekä vangin yhteiskuntaan sijoittamisen edistäminen. Näin ollen vankilan perhetyön tehtävät voidaan liittää jo edellä esitettyihin vankeinhoidon yleisiin tavoitteisiin muun muassa vangin yhteiskuntaan sijoittumista edistämisen tiimoilta. Vankilan perhetyön pyrkimyksenä on tukea vangin lasten ja perheen psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa sekä perhesuhteita. Perhetyöhön kuuluu monenlainen ohjaus ja neuvonta, yhteydenpidon järjestäminen, perhekuntoutus, perheiden tukeminen kriisitilanteissa, perhesuhteiden edistäminen sekä perheväkivallan ehkäisyyn liittyvä vaikuttaminen. Perhetyön toimintamuotoja ovat yksilötyö,

työskentely perheen kanssa sekä verkostokokoukset. Perhetyöhön sisältyvät myös erilaiset toimintaryhmät ja perheleirit. (Rikosseuraamusvirasto 2003.) Vankilan perhetyötä tehdään käytännössä yhteistyössä eri siviilitoimijoiden, kuten kuntien sosiaalitoimen ja lastensuojelun kanssa (Sassi 2011b, 11).

Vaikka vankilan perhetyön toteuttamiseen tulisi osallistua kaikkien niiden virkamiesten, jotka työssään ovat tekemisissä vankien omaisten tai vankien perheiden kanssa, on yleisesti ottaen perhetyöhön liittyvien työtehtävien nähty suurilta osin jäävän ainoastaan vankilan sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön erityisohjaajien vastuulle (Rikosseuraamusvirasto 2003, 79–80). Muun muassa lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula (2009) on kannanotoissaan nostanut esiin sen, että lapsi- ja perhetyö on totuttu vankilassa ajattelemaan sosiaalityöntekijän erityisenä vastuualueena. Aulan mukaan lapsien oikeuksien edistämisen tulisi kuulua kuitenkin kaikkien työntekijöiden tehtäviin. Aula on kirjoituksessaan vedonnut myös kuntien lastensuojelun tehtäväkentän rajanvetoihin todetessaan, että vaikka lastensuojelulaki velvoittaa selvittämään vangin perheen tuen tarpeen vankilan ulkopuolella, on tämä käytännössä asetettu lastensuojelun sijaan vankilassa perhetyötä tekevien virkamiesten velvollisuudeksi.

Vaikka vankilan perhetyölle on määritelty lukuisia edellä esitettyjä tavoitteita, sen on nähty kuitenkin helposti jäävän ainoastaan käytännön asioiden hoitamisen tasolle eikä vangin vanhemmuuteen ole ehditty perehtymään syvällisemmin. Parhaimmillaan ja tarkoituksenmukaisimmillaan vankilassa tehtävän perhetyön nähtäisiin sisältävän keskusteluja sekä ryhmätapaamisia, toiminnallisia tapahtumia lasten kanssa sekä perhetapaamisia tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. (Sassi 2011b, 10–11.) Vankiperheiden kokonaisvaltainen tukeminen on nähty tärkeäksi, sillä perheenjäsenen vankeus vaikuttaa aina koko perheeseen. Sassin (2011b, 11) huomion mukaan koko perhettä huomioivaa toimintaa on vankiloissa vähän ja vankilan erilaiset ohjelmat keskittyvät pitkälti ainoastaan vangin kuntouttamiseen. Santasen (2013) huomioiden mukaan kuitenkin myös lapsen, ja näin ollen koko perheen, etu olisi, että vankilassa oleva vanhempi saisi tukea vanhemmuuteensa ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Tässä työskentelyssä voimavaralähtöisen näkökulman tulisi ohittaa ongelmalähtöinen lähestymistapa. (Emt., 102.) Voimavarakeskeisyyden vuoksi on perusteltua tarkastella

seuraavaksi osallistavan sosiaalityön lähtökohtia sekä tämän työtteen soveltamista vankilakontekstissa.

5 OSALLISTAVA SOSIAALITYÖ

Osallistavan sosiaalityön mahdollisuuksien tarkastelu tässä tutkimuksessa on perusteltua siis muun muassa sen edellisessä luvussa esitetyn huomion perusteella, että vankilassa toteutuvan vanhemmuuden tukemiseen liittyvässä työskentelyssä keskiössä tulisi olla erityiset voimavaralähtöiset lähestymistavat. Tämän luvun ensimmäisessä kappaleessa tarkastelen osallistavan sosiaalityön sekä siihen liittyvän jaetun ja tulkitsevan asiantuntijuuden lähtökohtia, koska näen osallistavan sosiaalityön mahdollistavan voimavaralähtöisen työtteen. Osallistavan sosiaalityön ydinajatuksot sopivat oivallisesti vankilassa tehtävän sosiaalityön lähtökohdiksi, sillä tässäkin tutkimuksessa aiemmin esiin tuodut, vankien itsemääräämisoikeuksien ja henkilökohtaisten valinnan mahdollisuuksien kaventumiseen viittaavat teemat, perustelevat osallistavaa työtettä. Luvun toisessa kappaleessa tarkastelen osallistavan sosiaalityön mahdollisuuksia vankilassa keskittyen erityisesti vanhemmuuden tukemiseen ja vankien perheiden huomioimiseen liittyviin teemoihin.

5.1 Osallistava toiminta ja jaettu asiantuntijuus

Juhilan (2002, 16) mukaan osallistava toiminta on se visio, jota viimeaikaisessa sosiaalityöstä käytävässä keskustelussa on hahmoteltu vaihtoehdoksi integroivalle sekä toiseutta tuottavalle sosiaalityölle. Suvi Raitakari (2002) on nimennyt tällaisen sosiaalityön ”uuden” asiantuntijuuden tulkitseväksi asiantuntijuudeksi. Tässä tulkintakehyksessä asiakkuus konstruoituu asiantuntijaan nähden tasavertaiseksi. Osallistavaan sosiaalityöhän kuuluvalle tulkitsevalle asiantuntijuudelle tunnusomaista on kulttuurisen erilaisuuden tiedostaminen, asiakkaan oman tiedon ja asiantuntemuksen kunnioittaminen sekä poikkeavan ja normaalin rajan liukuvuuden ymmärtäminen. (Emt., 50.) Tämän kaltaisessa työtöteessä suhde marginaaleihin rakentuu reunalla elävien ihmisten omien äänten ja toimintojen merkitystä korostavaksi ja sosiaalityöntekijän tehtävänä onkin asettua näiden moninaisten äänten keskustelukumppaniksi. Osallistavan työn pyrkimyksenä on rohkaista ihmisiä tuomaan oma äänensä kuuluviin sekä vielä perustavanlaatuisemmin tukea tämän äänen rakentamisen prosesseja. (Juhila 2002, 16.)

Kuten Pohjolakin (1993, 85) toteaa, sosiaalityön asiakassuhde on aina vuorovaikutussuhde. Osallistavan sosiaalityön kehiksestä oleellista on tarkastella tässä

vuorovaikutussuhteessa vallitsevan asiantuntijuuden ominaispiirteitä. Valokiven (2004) mukaan vuorovaikutuksen asiantuntijuuden määrittäminen on merkittävää silloin, kun pohditaan sosiaalityön osallistavuutta. Valokivi viittaa Nigel Partoniin todetessaan, että perinteinen asiantuntijuus on nostanut keskiöön työntekijän professionaalisuuden, koulutuksen ja erityisen tietoperustan kautta kertyneen asiantuntijuuden, jolloin nämä lähtökohdat ovat olleet näkyvissä myös auttamistyön ytimissä. Uutta postmodernia asiantuntijuutta korostavassa keskustelussa nostetaan asiakastyötä tekevien asiantuntijuuden rinnalle myös asiakkaiden tiedot, taidot ja kokemukset. (Emt., 117.) Kumppanuussuhteeseen perustuvaa, toisen tiedon ja erot lähtökohdakseen ottavaa sosiaalityötä voidaan luonnehtia osallistavaksi. Osallistaminen ei siis koske ainoastaan työntekijöitä, vaan myös asiakkaat osallistavat sosiaalityöntekijät omaan tietoonsa. (Juhila 2006, 118.) Jaettu asiantuntijuus sopiikin kuvaamaan osallistavan sosiaalityön lähtökohtiin pohjautuvaa asiantuntijuuskäsitystä.

Anita Kokkola, Irma Kiiikkala, Tuula Immonen ja Minna Sorsa (2002) määrittelevät osuvasti osallistavan sosiaalityön lähtökohtia todetessaan, että postmodernissa, jaetussa asiantuntijuudessa sekä asiakas että työntekijä käyttävät ääntään, tulevat kuulluiksi ja ovat aktiivisia toimijoita samanaikaisesti. Tällaisissa kohtaamisissa molempien tiedoille, taidoille ja näkemyksille on tilaa, ja asioita viedään eteenpäin yhteisesti rakennettavassa vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. (Emt., 20–22.) Jaetussa asiantuntijuudessa työntekijä ei toimi ylivertaisena asiantuntijana, vaan työntekijän kokemukset, tiedot ja taidot asetetaan asiakkaan käyttöön (Morris 2004, 54). Pohjola (1998) on todennut, että osallistavassa toiminnassa kuuluvat asiakkaan vahva ääni sekä juuri työntekijän ja asiakkaan välinen jaettu ääni. Osallistavassa toiminnassa yhteistyön tai asiakkaan omaehtoisen toiminnan suunta on kohti asiakkaan hyväksymiä ja asettamia tavoitteita. Tällaisessa auttamistyössä asiakkaan tilanne, tavoitteet ja toiveet määrittävät Pohjolan mukaan sen ”keskuksen” jossa – tai jota kohti – yhteistyötä tehdään. (Emt., 130.)

5.2 Osallistava sosiaalityö vankilassa

Osallistavan sosiaalityön tärkeäksi ulottuvuudeksi on määritelty marginalisoitujen ihmisten tietojen ja aseman vahvistamisen (Powell 2001, 140–141) ja tästä syystä osallistavan työotteen voidaan nähdä sopivan hyvin vankilassa tehtävän sosiaalityön lähtökohdaksi. Osallistavan sosiaalityön edellisessä kappaleessa esitetyt lähtökohdat

sopivat vankilatyöskentelyyn myös sikäli, että itsemääräämisoikeuden voidaan nähdä sosiaalityössä kyseenalaistuvan helpommin silloin, kun asiakas määrittyy poikkeavasti riippuvaiseksi ja erityisen avun tarpeessa olevaksi esimerkiksi erilaisiin kulttuurisiin luokitteluihin, kuten tietyssä laitoksessa asumiseen, perustuen (ks. Jokinen & Juhila 2008, 107–180). Kuten tutkimuksen aiemmissa luvuissa ilmenee, määrittelee vankila asukkaitaan jo instituutiona tietynlaiseen muottiin ja kulttuuriseen asemaan, ja tämän huomion perusteella on tarpeellista tarkastella osallistavan sosiaalityön mahdollisuuksia vankilakontekstissa. Raitakarim (2002) näkemys siitä, että osallistavaan sosiaalityöhön kuuluvan tulkitsevan ja jaetun asiantuntijuuskäsityksen vallitessa asiakkaiden yksilöllisiä tilanteita jäsennetään juurikin asiakkaan tulkinnoista käsin, ilman ulkoa päin tulevia normatiivisia ehtoja, sopii mielestäni tarkastelun alaisena olevaan instituutioon ja siellä tehtävään sosiaalityöhön. Jaetun ja tulkitsevan asiantuntijuuden kehyksessä tehtävässä työssä nähdään ja hyväksytään Raitakarim mukaan asiakkaan monet identiteetit, ristiriitaiset arvot ja roolit sekä elämänkulun monitasoisuus. Tällöin modernit, kulttuuriset ihanteet määrittyvät lähinnä kulttuurisiksi ideaaleiksi, joita on mahdotonta tai tarpeetonta lähteä työssä tavoittelemaan. (Emt., 47.) Osallistavan työn kehyksestä tarkasteltuna keskeinen huomio on, että ihmisoikeuksien kanssa tavalla tai toisella työskenteleviltä avainprofessioilta edellytetään erityistä herkkyyttä tunnistaa niitä kansalaisryhmiä tai yksilöitä, joiden kohdalla kansalaisyhteiskunnan tai demokraattiset osallistumisen mahdollisuudet jäävät puutteellisiksi (Niiranen 2002, 73). Tämä on keskeistä silloin, kun työympäristönä toimii vankila, jonka asukaskunta määrittyy edellä kuvatuksi usein monin osin marginaaliin.

Sosiaalityö on aina hyvin kontekstisidonnaista. Asiakkaan ja työntekijän kohtaamiseen vaikuttavat molempien osapuolten erilaiset taustat ja ajankohtaisesti vallitsevat yhteiskunnalliset olosuhteet. (Pohjola 1998, 83.) Asiakkaan ja työntekijän kohtaamiset vankilaympäristössä voivat olla haasteellisia, sillä kulttuurinen eristämisen paine ja kontrollin läsnäolo voivat viedä toimintaa kohti syrjäyttäviä käytäntöjä. Lainrikkojien kanssa työskennellessä vallan ja erityisen asiantuntijuuden onkin nähty kuuluvan monin kohdin lähtökohtaisesti järjestelmälle ja työntekijöille. Siksi auttamistyön tavoitteena tulisi nähdä ihmisten omien toiveiden ja tavoitteiden mukainen integroiva tai juurikin osallistava toiminta. (Emt., 131–133.) Tällaisessa toiminnassa työntekijälle kuuluva asiantuntijavalta sivuutetaan ja yhteisessä vuorovaikutuksessa pyritään luomaan edellä

kuvattua, jaettua asiantuntijuutta. Nämä pyrkimykset ovat merkittäviä, kun huomioidaan sosiaalityölle määritellyt keskeiset tavoitteet, jotka liittyvät ihmisen tukemiseen ja tämän omien voimavarojen käyttämisen edistämiseen (Karvinen 1993, 22).

Perusteet osallistavalle työtöelle vankilakontekstissa ovat näin ollen valmiina ja osallistavan sosiaalityön lähtökohtiin kuuluva jaettu asiantuntijuus näyttää sopivan mainiosti vankilassa tehtävän sosiaalityön tavoitteisiin. Juhila (2002) on kirjoittanut, kuinka asiakkaiden erilaisia ääniä kunnioittava osallistuva ja osallistava sosiaalityö asettuu marginaaleihin, reunoilla elävien ihmisten kumppaniksi. Marginaaleissa elämiseen liitetään osallistavassa sosiaalityössä myös positiivisia puolia ja sieltä uskotaan löytyvän monenlaisia potentiaaleja ja kätkeytyjä resursseja, joiden esiin saamisessa sosiaalityöllä voi olla merkittävä rooli. (Mukaillen emt., 17.) Tätä huomiota tukee myös Pohjolan (1998) näkemys siitä, että mikäli asiakkaan asiantuntijuus ja ääni ohitetaan, jää auttamistyön asiakaslähtöisyyteen kuuluva ihanne asiakkaan oikeudesta tulla kuulluksi ja osallistua oman asiansa hoitoon täyttymättä. Todellista asiakaslähtöisyyttä onkin mahdollista toteuttaa siten, että asiakkaiden puhetta tarpeistaan ja toiveistaan kuullaan aidosti ja että tämä puhe vaikuttaa auttamisjärjestelmissä tehtäviin ratkaisuihin. (Emt., 132.) Kuten Granfelt (2011, 227) toteaa, kahdenkeskiseen vuorovaikutukseen perustuvassa asiakassuhteessa vangille tarjoutuu mahdollisuus ainakin pienimuotoiseen itsemääräämiseen yksilön saadessa vaikuttaa siihen yhteiseen tilaan, joka vuorovaikutuksessa työntekijän kanssa rakentuu. Vuorovaikutuksessa syntyvä mahdollisuus kertoa omista asioista saattaa olla kokemuksena tärkeä sellaisissakin tilanteissa, joissa kertomisesta ei ole konkreettista hyötyä (emt., 226).

Osallistavan sosiaalityön lähtökohtia vankilatyöhön sopivaksi korostaa myös ajatus siitä, että kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa vanki ja työntekijä vaikuttavat toisiinsa ja vaikuttavat toisistaan (Folgheraiter 2004, 95). On tärkeää, että työntekijä luopuu ammatillisesta suojastaan, asiantuntija-asemastaan ja tulee ”heikkoksi”. Tämä heikkous mahdollistaa avoimuuden toisen ihmisen tarinan kuulemiselle. Vuorovaikutustilanteissa rakentuva luottamus ja toivo ovat muutosta eteenpäin vieviä ja kannattelevia. (Emt., 126.) Juuri jonkinasteiseen muutokseen tähtäävä sosiaalityö onkin oleellinen osa vankilassa tehtävää sosiaalityötä ja esimerkiksi Kyngäksen (2000, 137) mukaan useat

vangit toivovat vankeudesta muodostuvan elämänsä eriytyneen kääntökohdan. Osallistavaa työtä vankilassa perusteleekin etenkin muutokseen tähtäävä toiminta; voidaanhan auttamissuhteen yhtenä keskeisimpänä elementtinä nähdä toivon ja muutoksen mahdollisuus. Työntekijän tehtävänä voidaan nähdä pyrkimys ylläpitää – asiakkaansa puolestakin – juuri toivon ja muutoksen mahdollisuutta. (Ks. Saarelainen ym. 2003, 70–71.)

Valokivi (2002) on tarkastellut yhteiskunnan marginaaliin itse itsensäkin paikantavien kriminaalihuollon naisasiakkaiden näkemyksiä asiakkaana olemisesta. Näkemysten keskiöön asettuu auttamistyöntekijöiden suhtautuminen marginaalissa elävään asiakkaaseen. Kanssakulkijuus marginaalissa ja välimatkan ylläpitäminen marginaaliin tuottavat erilaisia versioita naisten asiakkuudelle antamista merkityksistä. Tärkeää naisten asiakkuuskokemuksissa näytti olevan kuitenkin kokemus kohdatuksi tulemisesta, joka kiinnittyy Valokiven mukaan kokemukseen työntekijän kanssakulkijudesta. (Emt., 164–165.) Samankaltaisen päätelmän on tehnyt myös Vuokko Niiranen (2002, 63), joka kirjoittaa siitä, että vaikka heikommassa asemassa olevat kansalaiset ovat heikoimmilla myös vapauksissa ja valintojen tekemisessä ja he joutuvat helpoiten marginalisoitumisen, vaikuttamismahdollisuuksien vähenemisen ja kansalaisuuden kaventumisen poluille, voivat pienetkin asiakkuudessa saadut kuulluksi tuleminen ja osallistumisen kokemukset nostaa näiltä poluilta takaisin elämänsä hallinnan väylille. Osallistavan työtteen voidaan nähdä mahdollistavan tällaisia kohdatuksi tuleminen ja kanssakulkijuuden kokemuksia myös vankilakontekstissa.

Valokiven (2004) huomioiden mukaan auttamistyön käytännöissä on esiintynyt ja esiintyy edelleen asiakkaiden äänen sivuuttamista. Tämän perusteluina ovat olleet asiakkaiden erilaiset toimintakyvyn ja ymmärryksen vajavuudet sekä se, että auttamisjärjestelmän integroivasta tai osallistavasta tavoitteesta huolimatta lainrikkajien paikka ja asema sijoittuu usein järjestelmien reunoille tai kokonaan niiden ulkopuolelle. (Ks. Emt., 116.) Tästä syystä on perusteltua tarkastella vankilan auttamistyöntekijöiden ja vankien tukijöiden – vankiloiden sosiaalityöntekijöiden – näkemyksiä vankien vanhemmuuden tukemisesta ja vankien lasten huomioimisesta.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Seuraavaksi kerron tutkimukseni tavoitteista sekä esittelen tarkemmin tutkimustehtäväni ja tutkimuskysymykseni. Tämän jälkeen kuvaan laajemmin laadullista tutkimusta. Kerron luvussa myös tutkimukseni konkreettisesta toteuttamisesta kuvailemalla tutkimusaineistoni keruuprosessia, teemahaastattelua aineistonkeruumenetelmänä sekä esittelemällä tutkimusaineistoni. Kuvaan aineiston analyysissa käyttämäni analyysimenetelmää sisällön analyysia ja teemoittelua sekä menetelmän valintaa ja käyttöä tässä tutkimuksessa. Lopuksi pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä tutkijan vastuun ja tutkimuksen luotettavuuden kautta.

6.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vankien vanhemmuuden tukemisesta ja vankien lasten huomioimisesta vankilatyössä. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa myös vankilan henkilöstön esiin nostamista, vangin perhesuhteiden tukemiseen liittyvistä vankilasosiaalityön keinoista, mahdollisuuksista ja haasteista. Tutkimusaiheestani relevantin tekee huomio siitä, että vaikka vangit ja heidän lapsensa ovat lähivuosina olleet lisääntyneen tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena, ei vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä aiheen tiimoilta ole aiemmin liioin tutkittu. Tämä on mielestäni merkittävä puute, sillä kuten tutkimukseni edellisissä luvuissa on todettu, voidaan vankiloiden sosiaalityöntekijöillä katsoa olevan tärkeä rooli juuri vankien läheissuhteiden tukemisessa.

Tutkimuskysymyksinäni empiirisen aineiston analyysissa ovat: *miten vankiloiden sosiaalityöntekijät työssään tukevat vankien vanhemmuutta ja huomioivat vankien lapsia sekä millaisia perhesuhteiden tukemiseen liittyviä keinoja, mahdollisuuksia ja haasteita vankiloiden sosiaalityöntekijät nostavat esiin.*

6.2 Laadullinen tutkimus

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen (ks. Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 152). Tässä tutkimuksessa pyrin laadulliselle tutkimukselle ominaisella tavalla

kuvaamaan todellisen elämän käytäntöjä selvittäessäni vankiloiden sosiaalityöntekijöiden ”arkielämän” näkemyksiä vankien vanhemmuuden tukemiseen ja vankien lasten huomioimiseen liittyen. Laadullisessa tutkimuksessa oleellista onkin tutkittavien oman äänen esiin tulo (Sajama 1993, 61). Kvalitatiivisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena on selvittää, mitä tutkittava ilmiö tarkoittaa juuri yksittäisen osallistujan näkökulmasta (Kylmä & Juvakka 2007, 28), ja tämä on toiminut pyrkimyksenä myös omassa tutkimuksessani. Kvalitatiivisen tutkimusotteen onkin nähty soveltuvan erityisen hyvin tutkimukseen silloin, kun ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakaantumisesta (Metsämuuronen 2001, 14).

Laadullista tutkimusta on määritelty tutkimuskirjallisuudessa eri tavoin. Esimerkiksi Norman Denzin ja Yvonne Lincoln (1994) ovat todenneet laadullisen tutkimuksen koostuvan muun muassa konstruktivismista, postpositivismista, etnisestä tutkimuksesta, marxilaisuudesta ja kulttuurintutkimuksesta. Tässä tutkimuksessa näkyvissä on etenkin kulttuurintutkimuksellinen ote, sillä tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevaa vankien vanhemmuutta on edellä tarkasteltu muun muassa kulttuurisesti syntyneiden vanhemmuuden mallitarinoiden kautta. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2003) esittävät, että erilaisten nimitysten, jaotteluiden, perusteluiden ja niiden sisältämien luokkien juuret juontuvat aina joko laadullisen tutkimuksen historiasta, sitä ohjaavasta filosofiasta tai ne viittaavat laadullisessa tutkimuksessa keskeisiin pidettyihin piirteisiin. Laadullinen tutkimus voidaan näin ollen nähdä syvällisenä ja konkreettisenä, sekä monentasoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvana, ja näiden kaltaisena se on ohjannut myös omaa tutkimusprosessiani.

Laadullisessa tutkimuksessa intressinä on saavuttaa tietoa, joka auttaa mielenkiinnon kohteena olevan asian tai ilmiön ymmärtämisessä (Sajama 1993, 61–62). Tutkimus ei niinkään pyri kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin tilastollisiin yleistettävyyksiin vaan se pyrkii ymmärtämään, kuvaamaan ja antamaan teoreettisesti mielekkään tulkinnan tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61). Pertti Alasuutari (1999, 38–39) on todennut, että toisin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, laadullisessa tutkimuksessa aineistoa pyritään tarkastelemaan usein kokonaisuutena. Näin ollen tarkoituksena ei ole todellisuuden osiin pirstominen, vaan laadullisen

tutkimuksen pyrkimyksenä on ilmiön laaja ja kokonaisvaltainen kuvaaminen. Kvalitatiivinen lähestymistapa mahdollistaakin tutkimani ilmiön monipuolisen tarkastelun.

Tutkimuksessani olen pyrkinyt kokonaisvaltaiseen tiedonhankintaan ja aineistossani tutkittavien omat näkemykset ja äänet tulevat kuulluiksi ja huomioiduksi. Useimmiten laadullisessa tutkimuksessa tutkija kerää itse oman havaintoaineistonsa, joka osaltaan vahvistaa tutkimukseen valikoituneiden tutkittavien keskeistä asemaa tiedontuottajina. Tällainen empiirinen, tutkijan itsensä keräämä tietoinen sisältää välitöntä tietoa tutkimuskohteesta, ja siksi sitä nimitetään primaariaineistoksi. Laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan usein tarkoituksenmukaisesti eikä esimerkiksi satunnaisotannan menetelmää käyttäen, ja näin on toimittu myös tässä tutkimuksessa. Tutkimukseen on valittu henkilöitä, joilla tiedetään olevan tietoa ja kokemusta mielenkiinnon kohteena olevasta ilmiöstä. Tutkimukseni tapauksia olen kuitenkin käsitellyt ainutlaatuisina ja tulkinut aineistoa tämän mukaisesti. (Ks. Hirsjärvi ym. 2004, 160, 185.)

6.3 Tutkimusaineiston keruu

Koska vankiloiden sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisia näkemyksiä vankilan vanhemmuus- ja perhetyöstä ei tekemäni tiedonhaun puitteissa ole aiemmin juurikaan tutkittu, oli perusteltua ja välttämätöntäkin kerätä tutkimusaineisto itse. Aloitin tutkimusaineistoni keruuprosessin ottamalla yhteyttä Rikosseuraamusviraston keskushallintoyksikköön. Kerroin tutkimuksestani ja suunnitelmastani haastatella vankiloiden sosiaalityöntekijöitä. Sainkin pian tutkimuslupa-asioista vastaavalta yhteyshenkilöltä tiedon siitä, että vankilan henkilöstön haastatteluun riittää kunkin vankilan johtajan myöntämä lupa. Tämän jälkeen lähetin tutkimusalueeni vankiloiden johtajille sähköpostiviestit, joissa kerroin alustavasti tutkimuksestani ja kirjeitse saapuvasta tutkimuslupahakemuksesta (LIITE 1), sekä pyysin jo valmiiksi vankiloiden sosiaalityöntekijöiden yhteystietoja.

Postitin kirjalliset tutkimuslupahakemukset lokakuussa 2013 ja muutaman viikon kuluttua olin saanut tutkimusluvan jokaiseen tutkimukseeni vankilaan. Tämän jälkeen lähestyin henkilökohtaisesti vankiloiden sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalityön

erityisohjaajia sähköpostitse. Lähetin sähköpostiviestin kuudelle työntekijälle. Kerroin tutkimuksestani ja sen tavoitteista, ja tiedustelin työntekijöiden halukkuutta osallistua haastatteluihin. Nopeasti sain jokaiselta myöntävän vastauksen ja yhdessä sovimme haastatteluajankohdat. Koska haastattelujen tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon tietoa mielenkiinnon kohteena olevasta ilmiöstä, näin tärkeäksi sen, että haastateltavillani oli mahdollisuus tutustua haastattelun teemoihin etukäteen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 75). Tästä syystä lähetinkin haastateltavilleni etukäteen laatimani haastattelurungon (LIITE 2). Haastattelut toteutettiin joulukuun 2013 ja tammikuun 2014 aikana. Kaikki haastattelut suoritettiin haastateltavieni työpaikoilla vankiloissa. Mielestäni yksilöhaastattelut toimivat tutkimukseni aineistokeruumenetelmänä mainiosti, sillä kaikki haastateltavat osallistuivat tutkimukseeni innokkaasti ja haastattelutilanne innoitti ainakin tutkijan pohtimaan aihepiiriä uusista näkökulmista sekä synnytti hedelmällistä keskustelua tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevasta ilmiöstä.

6.4 Teemahaastattelu

Päädyn käyttämään tutkimukseni tiedonkeruumenetelmänä yksilöhaastattelua, koska halusin kerätä tietoa vankiloiden sosiaalityöntekijöiltä suorassa vuorovaikutuksessa. Haastattelu aineiston hankkimisen metodina oli perusteltu myös siitä syystä, että koin tarpeelliseksi saada mahdollisuuden tarvittaessa täsmentää haastateltaviltani saamiani vastauksia (ks. Metsämuuronen 2001, 40). Haastattelun etuna onkin nähty ennen kaikkea joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoja ja käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelu on ollut perinteisesti päämenetelmänä. Aineiston keruumenetelmänä haastattelu mahdollistaa sen, että ihminen nähdään tutkimustilanteessa subjektina, ja tämä on ollut pyrkimyksenä myös omassa tutkimuksessani. Haastateltavat ovat tutkimuksessani saaneet mahdollisuuden tuoda esiin omaa työtään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti ja ovat näin toimineet tutkimuksessa merkityksinä luovina ja aktiivisina osapuolina.

Tutkimukseni yksityiskohtaisempaan aineiston keruumenetelmänä käytin teemahaastattelua, joka mahdollisti oivallisesti syvän ja pohtivan paneutumisen

tutkimusaiheeseeni. Teemahaastattelu sopii käytettäväksi silloin, kun haastateltavat ovat kokeneet tietyn yhteisen tilanteen, tässä tapauksessa työskennelleet suljetuissa vankiloissa sosiaalityön asiantuntijoina. Tutkimusongelmani ei ollut tarkkaan rajattu, joten puolistrukturoitu teemahaastattelu oli tutkimuksen suunnitteluvaiheesta lähtien luonnollinen valinta aineiston keruumenetelmäksi. Teemahaastattelu ei sido haastattelua tietynlaiseksi vaan antaa haastattelussa vapautta muun muassa sen suhteen, kuinka syvästi aiheeseen paneudutaan. Teemahaastattelu eroaa lomakehaastattelusta, sillä siihen eivät sisälly kysymysten tietty järjestys tai muoto. Toisaalta teemahaastattelu ei ole myöskään yhtä vapaamuotoinen kuin syvähaastattelu. (Eskola & Vastamäki 2001.) Teemahaastattelussa haastatteliija saa itse määrittää esittääkö hän samat kysymykset samoin sanamuodoin ja samassa järjestyksessä kaikille haastateltavilleen vai eteneekö hän vapaamuotoisessa järjestyksessä (Tuomi & Sarajärvi 2003, 77). Itse päädyin soveltamaan haastattelurunkoani haastateltavien kertomusten mukaisesti. Pidin huolta siitä, että kävin kaikissa haastatteluissani läpi samat aihepiirit, mutta annoin haastattelun kohteena olevan työntekijän valita järjestyksen, jonka mukaan haastattelutilanteessa etenimme.

Tutkimuksen aihepiirit eli teemat olivat tiedossani ennen haastatteluja. Teemat syntyivät huolellisesta paneutumisesta tutkimuksen aihepiiriin aiemman kirjallisuuden ja tutkimusmateriaalin avulla. Tämä oli oleellista, sillä teemahaastattelussa tulee edetä tiettyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten ohjaamana. Teemahaastattelun pyrkimyksenä onkin löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten mukaisesti. Etukäteen valittujen teemojen tulee liittyä tutkimuksen yleiseen viitekehykseen. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 75.) Haastattelutilanteita ohjaavan haastattelurunkoni kokosin tekemäni tutkimuskatsauksen ja tutkimukseni teoriaosuuden pohjalta. Tutkimushaastattelijani ohjanneet keskeiset teemat liittyivät vankien yhteiskunnalliseen asemaan, osallisuuden ja marginalisaation teemoihin, vanhemmuuteen, lasten huomioimiseen sekä vankilan sosiaali- ja perhetyön mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

6.5 Aineiston esittely

Tutkimusaineistoni koostuu yhden suomalaisen rikosseuraamusalueen neljän suljetun vankilan sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön erityisohjaajien haastatteluista.

Tutkimusaineistoa kerätessäni haastattelin vähintään yhtä sosiaalityöntekijää tai sosiaalityön erityisohjaajaa jokaisesta tutkimuksen kohteena olleen rikosseuraamusalueen vankilasta. Yhdellä haastatellulla oli sosiaalityön yliopistotason tutkinto ja yhdellä yliopisto-opinnot olivat loppusuoralla. Loput haastatellut olivat koulutukseltaan ammattikorkeakoulututkinnon tai ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita sosionomeja. Olen tutkimuksessani päättänyt nimittää tästä huolimatta kaikkia tutkimukseeni osallistuneita työntekijöitä sosiaalityöntekijöiksi. Olen päätenyt ratkaisuun, koska kaikki haastattelemiani työntekijät toimivat koulutustasostaan riippumatta samankaltaisissa vankilasosiaalityön tehtävissä, eikä vankilan sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön erityisohjaajan työn sisällössä ilmennyt tutkimukseni kannalta eroja.

Nauhoitettuja haastatteluja kertyi yhteensä kuusi kappaletta ja niiden kestot vaihtelivat 63 minuutin ja 87 minuutin välillä. Viimeisiä haastatteluja tehdessäni totesin aineiston saturoituvan eikä aihepiirin kannalta oleellista uutta tietoa enää ilmennyt (ks. Aaltio & Puusa 2011, 161). Huomion arvoista onkin, että laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimuksessa tutkimusaineiston kokoa ei säätele määrä vaan sen laatu (Vilkkä 2005, 126). Suoritettuani haastattelut litteroin ne tekstimuotoon. Päädyin litteroimaan nauhoitetut haastattelut sanatarkasti kirjaamalla tekstiaineistoon myös niin kutsutut täytesanat. Litteroin tekstiaineistoon myös haastateltujen puheessa ilmenneet pidemmät tauot käyttämällä kolmea pistettä. Word-tiedostolle kerättyä tekstiaineistoa kertyi fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5 yhteensä 78 sivua. Tämä teksti on toiminut varsinaisena tutkimusaineistona tutkimusanalyysissäni.

6.6 Sisällönanalyysi ja tutkimusanalyysin kuvaus

Valitsin tutkimukseni ja keräämäni haastatteluaineiston analysointimenetelmäksi sisällönanalyysin. Tutkimusmenetelmän valintaa ohjaa yleensä se, millaista tietoa tutkimuksella tavoitellaan ja keneltä tai mistä sitä etsitään (Hirsjärvi ym. 2004, 183). Sisällönanalyysi on nähty laadullisen aineiston perusanalyysimenetelmänä ja sen keinoin pyritään järjestämään kerätty tutkimusaineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta aineiston sisältämää informaatiota (Tuomi & Sarajärvi 2003, 108). Tiivistyksen myötä aineisto pyritään saattamaan sellaiseen muotoon, josta on

mahdollista tehdä johtopäätöksiä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 137) ja tämä pyrkimys on ohjannut aineiston analysointia myös omassa tutkimuksessani.

Sisällönanalyysin menetelmiä ovat esimerkiksi tyypittely, luokittelu ja teemoittelu. Teemahaastattelun analyysissa teemoittelu on luonteva vaihtoehto ja sitä on hyödynnetty myös tässä tutkimuksessa. Teemoitellessani olen pilkkonut ja ryhmitellyt aineistoani tiettyjen aihepiirien mukaisesti pyrkimyksenäni pelkistää aineistoa sen olennaisimpiin asioihin. Tämän jälkeen olen vertaillut tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa, ja pyrkinyt näiden avulla tavoittamaan aineiston merkitysten ydintä. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 175.) Teorialla on keskeinen rooli laadullisen aineiston analyysivaiheessa. Analysoidessaan tutkimusaineistoaan tutkija asettaa silmilleen tietyt lasit, joiden kautta hän tarkastelee löydöksiään. Laadullinen tutkimus voi olla aineistolähtöistä, teoriaohjaavaa tai teoriasidonnaista, riippuen siitä, miten tutkija analyysivaiheessa etenee. (Puusa & Juuti 2011, 54.) Oma tutkimukseni on luonteeltaan aineistolähtöinen, vaikka jo tutkimushaastatteluja ohjanneet, teorian pohjalta syntyneet teemat, ovatkin toimineet edellä kuvatunlaisina silmälaseina myös aineiston analysointivaiheessa. Tästä huolimatta olen antanut aineiston ohjata tutkimusanalyysia antaen sille mahdollisuuden ”puhua” ja nostaa esiin uusia, yllättäviäkin ilmiöitä.

Tutkimukseni varsinaisena analyysimenetelmänä käytin siis teemoittelua, jonka avulla pyrin hahmottamaan ja nostamaan esiin haastatteluissa esiin tulleita keskeisiä piirteitä. Ideana oli käsitellä aineistoa tutkimuskysymysteni kannalta mielekkäällä tavalla tiivistäen ja eritellen sekä yhtäläisyyksiä ja eroja etsien (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–108). Aineiston analyysivaiheessa keskityin pääosin tarkastelemaan niitä piirteitä, jotka olivat yhteisiä useille haastatelluille, mutta etsin aineista sisällönanalyysin idean mukaisesti myös eroavaisuuksia. Aineistoa yhdistelemällä pyrin näin löytämään eri teemojen esiintymisen välillä säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia. Ideana oli etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Kun aineiston keruu oli tapahtunut teemahaastattelulla, kuten tässä tutkimuksessa, oli aineiston pilkkominen suhteellisen helppoa, koska haastattelua ohjanneet teemat muodostivat jo itsessään jäsennyksen aineistoon. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 93.) Tutkimusaineistoni analyysiprosessissa ryhmittelinkin aineistoa haastatteluja ohjanneiden teemojen avulla.

Aloitin aineiston analysoinnin helmikuussa 2014 heti tutkimushaastattelut kerättyäni ja nauhoitetut haastattelut tekstimuotoon litteroituani. Litteroidut aineistot kävin läpi useaan otteeseen. Merkitsin haastattelut eri värein tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmaa hyödyntäen, jotta kykenin tarkastelemaan niitä myös rinnakkain. Lukukertojen aikana kirjasin ylös alustavia havaintoja ja muistiinpanoja, joiden avulla teemoittelun hahmotelma alkoi muodostua. Laadullisen aineiston analyysin onkin sanottu alkavan pääteemojen ja kaavojen tunnistamiselta (Coffey & Atkinson 1996, 26). Tätä toimintatapaa on kutsuttu aineiston pelkistämiseksi (esim. Kyngäs & Vanhanen 1999, 5).

Edellä esitetysti jo tutkimushaastatteluja ohjanneet keskeiset teemat vankien asemaan ja osallisuuteen, vanhemmuuden tukemiseen, vankien lasten huomioimiseen, vankilan perhetyön mahdollisuuksiin ja haasteisiin liittyen toimivat myös tutkimusanalyysissäni pääteemoina. Tutkimusaineistoani pelkistäessäni ryhmittelin näiden pääteemojen alle tekstiaineistosta kuhunkin aihepiiriin paikantuvia tekstiotteita. Kokosin näin syntyneet tekstikappaleet uuteen Word-dokumenttiin poistaen ylimääräiset, tutkimukseni aihepiirin ulkopuolelle jäävät haastatteluotteet. Aineistoa pelkistäessäni kiinnitin näin huomiota vain siihen, mikä oli tutkimukseni kysymyksenasettelun kannalta olennaista (ks. Alasuutari 1999, 31). Näiden pääteemojen alle koottuja tekstikappaleita aloin jaotella pienempiin kokonaisuuksiin aineiston ohjaamana, haastateltujen kertomuksista kerättyjä, samoihin aihepiireihin liittyviä yhtäläisyyksiä etsien. Pääteemojen alle kerätystä tekstikokonaisuudesta erottui tiettyjä, toistuvia teemoja, joista muotoutuivat tutkimukseni pääteemojen alakategorioita. Nämä alakategoriat sekä teemoittelun pohjalta syntyneet tutkimustulokseni esittelen luvussa 7.

Tutkimuksessani olen pyrkinyt vahvistamaan tutkimusongelman ja aineiston vuoropuhelua sekä tekemään aineistoani näkyväksi esittämällä tutkimustekstini lomassa myös suoria näytteitä aineistosta. Käyttämällä tekstissäni tutkimusaineistostani poimittuja sitaatteja olen pyrkinyt todentamaan niitä seikkoja, jotka ovat johtaneet siihen, että juuri kyseiset asiakokonaisuudet olen päättänyt tutkimukseni tuloksina esittämään. Sitaattien avulla pyritäänkin vakuuttamaan lukija aineiston olemassaolosta ja niiden avulla voidaan havainnollistaa tutkimuksen teemoja (ks. Eskola & Suoranta 1998, 176). Käyttämällä tutkimustuloksia sivuavassa tekstissäni suoria lainauksia

aineistostani pyrin tuomaan myös haastateltavieni ääntä entistä voimakkaammin kuuluviin. Haastateltujen suorat puheenvuorot on erotettu muusta tekstistä sisentämällä ja kursivoimalla ne, sekä merkitsemällä ne tekstiin tunnuksella ”H” yhdessä kyseisen sosiaalityöntekijän 1–6 välille sijoittuvan numerotunnuksen kanssa.

6.7 Tutkimuksen luotettavuus ja tutkijan vastuu

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta kirjoittaneet Iris Aaltio ja Anu Puusa (2011) ovat todenneet, että tutkijan asema tutkimusprosessissa on tavallisesti interaktiivinen suhteessa tutkimuskohteeseen. Tästä syystä laadullista tutkimusta arvioitaessa on hyödynnetty ideaa siirrettävyydestä. Tällöin pohdinnan aiheena on se, voivatko saadut tutkimustulokset olla mahdollisia toisessa tutkimusympäristössä tai voitaisiinko aihetta tutkia uudelleen ja päätyä samankaltaisiin lopputuloksiin. Merkittävää tutkimuksen luotettavuuden kannalta on se, että tutkija pyrkii tekemään oman päättelypolkunsa läpinäkyväksi tuloksia analysoidessaan ja tulkitessaan. Itse olen pyrkinyt vahvistamaan tutkimukseni luotettavuutta pitäytymällä aineistoa analysoidessani mahdollisimman lähellä tutkittavieni omia tulkintoja. Tutkimuksen tavoitteena olenkin pitänyt sitä, että se kuvaisi mahdollisimman hyvin juuri tutkittavien käsityksiä ja heidän kokemusmaailmaansa. (Ks. emt., 156–157.)

Tutkimukseni pohjalta voidaan muodostaa suuntaa antavia johtopäätöksiä siitä, kuinka vankiloiden sosiaalityöntekijät työssään tukevat vankien vanhemmuutta ja huomioivat vankien siviilissä olevia lapsia sekä siitä, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita vankiloiden vanhemmuus- ja perhetyöskentelyyn liittyy. Vaikka tutkimusaineisto saturoituessaan osoittautui aihepiirin kannalta kattavaksi, on tutkimustulosten yleistettävyyden näkökulmasta tärkeää huomioida kuitenkin tutkimusaineiston suhteellisen pieni koko sekä sen paikantuminen vain yhdelle suomalaiselle rikosseuraamusalueelle. Jotta tutkimukseni tuloksista voitaisiin tehdä laajempia yleistyksiä, tulisi tutkimuksen kohdejoukon käsittää useampia rikosseuraamusalueita ja niillä työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Tällaisen tutkimusaineiston kerääminen ei kuitenkaan tämän tutkimuksen mittakaavassa ollut mahdollista.

Tutkimuksen eri vaiheissa olen tiedostanut omat näkökantani tutkimusaiheeni tiimoilta ja pyrkinyt sulkemaan nämä tutkimustulosteni ulkopuolelle. Tuomen ja Sarajärven

(2003, 133) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on erottaa havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus toisistaan. Tutkimukseni luotettavuutta ja haastateltujen todellisen äänen esiin tuloa edesauttaa se, että itselläni ei ole omakohtaista työkokemusta vankilan sosiaalityöstä. Näin ollen omat käytännön työn kautta syntyneet näkemykset, kokemukset ja tiedot eivät ole osaltaan ohjanneet tutkimustulosten muodostumista.

Tutkijan vastuun näkökulmasta olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuksessani hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Näihin liittyvät Henriikka Clarkeburnin ja Arto Mustajoen (2007, 81) mukaan velvollisuudet tieteellisen rehellisyyden noudattamisesta, huolellisuudesta ja toisten tutkijoiden tunnustamisesta. Tutkimuksessani olen pyrkinyt esittämään tutkimustulokseni rehellisesti ja todenmukaisesti tutkimusetiikkaa noudattaen. Toisten tutkijoiden töiden tunnustamiseen olen pyrkinyt lähdeviitteiden huolellisella merkitsemisellä sekä erottelemalla oman tekstini tarkasti muiden tutkijoiden tekstistä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineiston analysoinnin myötä syntyneet tutkimustulokset. Koska tutkimuksen perimmäisenä pyrkimyksenä on tuoda esiin tutkittavien oma ääni, pyrin myös tutkimustuloksissani pitäytymään heidän omista tulkinnoissaan. Aineiston pohjalta syntyneiden huomioiden avulla olen jakanut tämän luvun pienempiin osiin. Aluksi käsittelen haastateltujen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vangin vanhemmuuden tukemiseen liittyen. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan haastateltujen kokemuksia vankien lasten huomioimisesta. Kolmannessa osiossa läpikäyn työntekijöiden näkemyksiä siitä, millaiset seikat edistävät ja mahdollistavat tarkoituksenmukaisempaa vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä vankilaympäristössä. Viimeisessä osiossa tarkastelen aineistosta ilmenneitä, sosiaalityöntekijöiden esiin nostamia haasteita vankilassa tehtävään vanhemmuus- ja perhetyöhön liittyen.

7.1 Vanhemmuuden tukeminen

Tutkimusaineistostani nousi esiin monia erilaisia tapoja, joilla vankilan sosiaalityöntekijät ajankohtaisissa olosuhteissa pyrkivät tukemaan vankien vanhemmuutta. Vankien nähtiin tarvitsevan tukea vanhemmuuteensa liittyen, ja tätä perusteltiin vetoamalla muun muassa vankien marginaaliseen asemaan liitettyihin piirteisiin. Tämän kappaleen alaluvuissa kuvailen yksityiskohtaisemmin aineistosta esiin nousseita erilaisia tukemisen muotoja sekä tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät ovat kokeneet asettuneensa tukemaan vankia erityisesti vanhemmuuteen liittyvissä tilanteissa. Tutkimusaineistosta ilmeni vanhemmuuden tukemisen ilmentyvän työntekijöiden käytännön työssä pääosin työntekijän ja vangin välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä vuorovaikutus rakentui työntekijän ja vangin välillä käydyissä yksilökeskusteluissa ja näitä keskusteluja, niihin liitettyjä tarkoituksellisia ja sisältöä, tarkastelenkin ensimmäisenä. Kaikkia haastatteluja yhdistävänä vanhemmuuden tukemisen välineenä nousivat esiin myös erilaiset konkreettiset, vanhemmuuskeskustelun apuna toimivat työmenetelmät, joihin paneudun toisessa alaluvussa. Lisäksi vanhemmuustyöskentelyä tehtiin haastateltujen työntekijöiden mukaan toimimalla konkreettisena tukena erilaisissa haastavissa tilanteissa, joita vankivanhempi rangaistuksensa aikana kohtaa. Näitä tilanteita kuvaan kolmannessa alaluvussa. Viimeiseksi keskityn tarkastelemaan vanhemmuuteen liittyvää

tukityöskentelyä, jossa sosiaalityöntekijä toimii asiakkaansa asianajajana, tulkkina tai rohkaisijana.

7.1.1 Ohjausta, vastuuttamista ja herättelyä

Pääasiallisesti vanhemmuuden tukeminen näytti aineiston perusteella tapahtuvan käytännön työssä työntekijän ja vankiyksilön välisessä vuorovaikutuksessa, kahdenkeskisissä yksilökeskusteluissa. Yksilökeskustelut onkin nähty sosiaalityön kentällä toimivana työmuotona, joka ahdistavia kokemuksia ja niihin kietoutuneita tunteita purkavana voi yhdessä muunlaisen tuen kanssa muodostaa vangin elämäntarinaa eheyttävän kokonaisuuden (ks. Granfelt 2011, 226). Yksilökeskustelut korostuivat vanhemmuuden tukemisessa kaikkien haastateltujen kokemuksissa ja ne mainittiin pääasiallisena vangin vanhemmuuden konkreettisen tukemisen keinona.

”Pääsääntöisesti tuen sitä vanhemmuutta täällä kyllä ihan yksilökeskustelujen avulla. Ja yleensä se lähtee siitä, että vangilla tai hänen perheessään on joku ongelma ja sitä sitten yhdessä puidaan.” H6

Vanhemmuuskeskusteluihin ryhdyttiin usein vangin aloitteesta, mutta työntekijät toivat esille myös tilanteita, joissa olivat itse nähneet tarpeellisena ehdottaa vangille keskusteluaikaa. Näin ollen vanhemmuuden tukeminen saattoi saada alkunsa myös työntekijöiden aloitteesta. Jokainen haastateltu työntekijä koki tukeneensa vankeja vanhemmuuskeskustelujen aloittamiseen tilanteissa, joissa näkivät vanhemmuusteemojen käsittelyn yhdessä vangin kanssa tarpeelliseksi.

”Se yksilötyö lähtee vangin toiveesta useasti. Tai sitten on ollut tilanteita, että jos perheessä on vaikka jotain kriisiä ollut (...) Niin olen sitten ehdottanut, että miltä kuulostaisi, jos käytäis näitä asioita vähän läpi.”

H3

Yksilökeskustelujen sisällöt vaihtelivat vankilan työntekijöiden kokemuksissa vangin yksilöllisen tilanteen mukaan ja asiakaslähtöisesti. Keskustelujen teemojen nähtiin liittyvän yleisesti isyyteen, vanhemmuuteen ja vangin henkilökohtaisiin vahvuuksiin vanhemmuuteen liittyen, mutta myös konkreettisesti lapsiin tai perhettä kohdanneeseen

kriisitilanteeseen. Yksilökeskusteluissa vanhemmuutta tuettiin myös käymällä läpi lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen liittyviä vaiheita ja haasteita. Työntekijät kokivat tukevansa vankien vanhemmuutta usein käsittelemällä asiakkaidensa kanssa lapsiin liittyviä arkisiakin asioita.

”Tukeminen lähtee tosi pienistä asioista, että ihan noita kehitysvaiheita me käydään usein läpi. Ja paljon sellaista, että keskustellaan niistä lapsista tosi arkipäiväisesti. Puhutaan vaikka siitä, että mitä juttelitte lapsen kans puhelimessa tai mitä yleensä yhdessä teette.” H4

Tutkimusaineistossani korostui myös työntekijöitä yhdistävä työote, jonka nimesin ”ohjaukselliseksi tukemiseksi”. Tällainen vanhemmuustyöskentely todentaa tutkimuksen luvussa 4 kuvattua vankilasosiaalityölle ominaista palveluohjauksellista työtettä, jossa korostuvat neuvonta ja vangin ohjaaminen yhteiskunnan eri palveluiden äärelle. Kaikki haastatellut kertoivat yksilökeskusteluissa tiedottavansa vankivanhempia paitsi vankilan tarjoamista mahdollisuuksista ja vankilan perhetyön käytännöistä, myös siviilipuolen erilaisista perheeseen liittyvistä palveluista.

”Kun vanki jolla on lapsia tulee vankilaan, niin pyrin pian ottamaan hänet vastaan ja kerron mitä on tarjolla, että mitä me voidaan tarjota täällä. Ja sitten, että mitä mahdollisuuksia siviilissä on, mistä saatte apua, mistä tukea.” H6

Vankiloiden sosiaalityöntekijät kertoivat tukevansa vankien vanhemmuutta myös tietynlaisen vastuuttamisen kautta. Vastuuttaminen nousi aineistossa esiin monin osin. Vaikka vastuuttaminen ilmeni haastateltujen kertomuksissa eri tavoin, ilmeni kaikkien työntekijöiden kertomuksista pyrkimys ottaa vangin kanssa käytyjen keskustelujen kohteeksi yleisesti yhteiskunnassa hyväksytyt vanhemmuuteen liitetyt velvollisuuden ja vastuullisuuden näkökulmat. Näin tutkimuksen luvussa 3 käsitelty vanhemmuuden kulttuurinen mallitarina näyttikin heijastuvan työntekijöiden vanhemmuustyöskentelyyn. Yleisesti ymmärrettyä ja hyväksyttyä vanhemmuutta sekä siihen liitettyjä vastuunäkökulmia peilattiin vangin henkilökohtaiseen vanhemmuuteen, ja ne nimettiin vanhemmuuskeskusteluja ohjaaviksi teemoiksi. Vankilan sosiaalityö

koettiin tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden näkökulmasta ennen kaikkea muutostyönä, ja tätä muutokseen tähtäävää työtettä hyödynnettiin selvästi myös vanhemmuuden tukemiseen liittyvissä teemoissa.

”Se vanhemmuuden tukeminen on oleellinen keino, jos halutaan, että ihminen saa elämänsä kuntoon. Niin kyllä muistutan siitä, että hei sulla on lapsia. Että sulla on vastuu sun lapsista, että millä tavalla sä hoidat tätä sun vastuuta, ja mitä ajattelet, että miten ihmiset mielestäsi lapsistaan ylipäättään vastuuta kantaa.” H6

Keskustelujen ja juuri vastuuttamisen teemojen kautta aineistoni työntekijät kokivat myös pyrkivänsä ”herättämään” vankeja vanhemmuuteen. Samankaltaisia huomioita vanhemmuustyöskentelyyn liittyen on tehnyt Riitta Laakso (2012), joka on tarkastellut tutkimuksessaan vanhempien kanssa tehtävää työtä ja erilaisia moraalikysymyksiä lastenkodissa. Vaikka konteksti määrittyy Laakson tutkimuksessa hyvin erilaiseksi kuin omassa tutkimuksessani, voidaan Laakson käyttämää *vanhemmuuteen houkuttelua* löytää myös haastattemieni vankiloiden sosiaalityöntekijöiden kertomuksista. Vanhempien kanssa tehtävään työhön liittyvä ulottuvuus voi näin ollen olla siis esimerkiksi vanhempien herättelemine tai houkuttelemine yhteydenpitoon lastensa kanssa. (Emt., 38–39.) Tällainen vanhemmuuden ja vangin perhesuhteiden tukeminen ilmeni myös vankilan työntekijöiden kokemuksissa esimerkiksi tilanteissa, joissa vankia rohkaistiin yhteydenpitoon tai tuettiin perhetapaamisten hakuprosessiin. Vangin toimintakykyä tuettiin tilanteissa osallistavan ja tukevan sosiaalityön kehyksessä rakentuvan vuorovaikutuksellisen, molempien osapuolten näkökulmat huomioivan, keskustelun keinoin.

”Sellaisia tilanteita on ollut, että vanki ei ole halunnut tuoda lasta tänne. Ja olen tietysti hänen omaa mielipidettään siinä kunnioittanut. Mutta sitten joissakin tilanteissa, olen kuitenkin pyrkinyt ikään kuin myymään sen ajatuksen, että ota yhteyttä ja järjestetään tapaaminen, että se olis hyvä juttu niin vanhemmalle kuin lapselle.” H3

7.1.2 Osallistavia menetelmiä

Vanhemmuustyöskentelyn suhteen haastatellut työntekijät nostivat esiin erilaisia konkreettisia ”työkaluja” tai työmenetelmiä, jotka he kokivat hyödylliseksi vanhemmuuden tukemisen apuvälineeksi. Erilliset työmenetelmät otettiin käyttöön muutamien tapaamisten jälkeen, kun työntekijän ja vangin vuorovaikutussuhde koettiin riittävän toimivaksi. Toimivaa työntekijä ja asiakkaan välistä vuorovaikutussuhdetta pidettiinkin vanhemmuuden tukemiseen tähtäävän työskentelyn kulmakivenä. Näin osallistavan sosiaalityön lähtökohtiin lukeutuvan, tasapuolisen vuorovaikutussuhteen, mahdollisuudet tunnustettiin vankilan vanhemmuustyöskentelyssä. Hedelmällisimpään lopputulokseen vanhemmuuden tukemisessa työntekijät kokivat pääsevänsä pitkäaikaisten vankien kanssa, sillä heidän kanssaan aikaa vuorovaikutussuhteen luomiseen ja kehittämiseen oli luonnollisesti kauemmin. Granfelt (2011, 226) onkin kirjoittanut siitä, kuinka luottamuksen rakentuminen työntekijän ja vangin välille vaatii riittävän pitkän ajan eikä vuorovaikutussuhde synny väkisin yrittämällä. Samanlaisia huomioita olivat tehneet myös tutkimukseeni osallistuneet työntekijät.

”Minä satsaan aina ensin vuorovaikutussuhteeseen. Ennen kun on millään tasolla tutustuttu, niin ei voida puhua tukemisesta. Se, että saat toimivan suhteen vanhempaan, niin sitten voidaan käydä läpi niitä lasten asioita ja sitä vanhemmuutta paremmin ja käyttää sitten apuna esimerkiksi erilaisia työmenetelmiä.” H5

Kaikki haastatellut kertoivatkin käyttävänsä vanhemmuuskeskustelujen pohjana toisinaan erilaisia toiminnallisia menetelmiä, kuten aikajanona, verkostokarttoja, erilaisia kortteja tai vanhemmuuden roolikarttoja. Osa haastatelluista käytti toiminnallisia työvälineitä muita työntekijöitä monipuolisemmin ja useammin. Toiminnallisia menetelmiä runsaammin työssään käyttävät työntekijät perustelivat toimintaansa kertoen perehtyneensä erilaisiin vanhemmuuden tukemiseen liitettyihin työmenetelmiin ja he kokivat näiden apuvälineiden hyödyntämisen hedelmälliseksi. Työntekijöistä kolme oli myös kehittänyt itse vanhemmuuskeskustelujen tueksi keskusteluja ohjaavan kaavion, joka oli syntynyt asiakaslähtöisesti ja oman työkokemuksen pohjalta. Myös näissä keskustelua ohjaavissa työmenetelmissä näytti korostuvan työntekijöiden pyrkimys suunnata keskustelua ja vangin ajatuksia

vanhemmuuteen yleisesti liitettyihin käsityksiin, vanhemmuuden kulttuurisen mallitarinan mukaiseen vanhemmuuteen.

”Oon tehnyt työvälineeksi sellaisen oman viiden kerran systeemin, joka käydään yhdessä vangin kanssa kohta kohdalta läpi. Käydään vangin omaa historiaa läpi, millainen käsitys hänellä on vanhemmuudesta, millainen isä on oikeasti, millainen isä haluais olla (...)” H3

Kaikissa haastatteluissa tuli ilmi työntekijöiden kokemus myös siitä, että he kokivat käyttävänsä eräänlaisena työvälineenä myös omaa persoonaansa. Osa haastatelluista nimesi oman persoonallisuutensa hyödyntämisen suoraan erityiseksi työskentelyn välineeksi. Vaikka etäisyyttä asiakkaisiin haluttiin pitää suojelemalla omaa yksityisyyttä, kokivat työntekijät käyttävänsä omaa elämäkokemustaan ja omia elämäntapahtumiaan työvälineinä, joita hyödynnettiin vanhemmuustyöskentelyssä. Tällainen työskentely todentaa vankilassa tehtävän sosiaalityön osallistavaa otetta – kuuluhan jaettuun asiantuntijuuteen se, että työntekijän omat henkilökohtaiset kokemukset ja tiedot asetetaan asiakkaan käyttöön tasavertaisessa ja kunnioittavassa vuorovaikutussuhteessa (ks. luku 5). Haastattelemani työntekijät kokivat omien, vaikeidenkin elämäkokemustensa, hyödyntämisen kautta tapahtuvan työskentelyn toimivan paitsi vuorovaikutussuhdetta syventävänä työvälineenä, myös vangeissa ajatuksia herättävänä työmallina.

”Käytän usein omia kokemuksiani eräänlaisena välineenä, että kun mulla on itselläni tausta, että olen alkoholistiperheestä. Niin kerron aika avoimesti siitä, miltä minusta tuntui kun olin pieni ja sitten kun monella on niitä samoja kokemuksia itellä, niin mietitään sitä, että mitä ja miten asioita voisi niinku muuttaa.” H5

7.1.3 Rinnalla kulkemista

Keskustelujen kautta tapahtuva tukemisen ja niissä hyödynnettävien erilaisten työmenetelmien käyttämisen lisäksi vankiloiden sosiaalityöntekijät tukivat vankien vanhemmuutta toimimalla vangin konkreettisena tukena muun muassa erilaisissa viranomaiskohtaamisissa. Lähes kaikki haastatellut olivat osallistuneet esimerkiksi

erilaisiin vankiloissa järjestettäviin verkostokokouksiin. Pieni osa haastatelluista oli ottanut mahdollisuuksien mukaan osaa myös vankilan ulkopuolella järjestettäviin verkostopalaveriiniin.

”Huostaanottokuulemisessa esimerkiksi olen ollut mukana. Koen olevani niinkun ihan vangin konkreettisena tukena siinä monin tavoin hänelle vaikeassa tilanteessa (...) että yksin ei joutuisi olemaan.” H2

Haastavia ja sosiaalityöntekijöiden tukea vaativia tilanteita oli tullut eteen myös esimerkiksi silloin, kun tuomiota suorittavan vanhemman ja lapsen kanssa siviilissä elävän huoltajan välit olivat tulehtuneet, eikä käytännön asioista kyetty yhteisymmärryksessä sopimaan. Tilanteet, joissa työntekijä koki tukevansa vankia toimiessaan ”välittäjänä” H3 tai ”siltojen rakentajana” H5, tulivat esiin lähes jokaisen haastatellun kokemuksissa.

”Jos siel vanhemmilla on hankalat keskinäiset välit toimia, niin oon saattanut sanoo isälle, että okei sun ei tarvi soittaa lapsen äidille (...) Että minäkin voin sopia tän tapaamisen, jos tuntuu siltä, ettei teidän kommunikaatiosta tuu nyt mitään.” H6

Työntekijät toivat esiin vangin vanhemmuuden tukemiseen liittyviä käytännön tilanteita, joissa tuomiota suorittavan vanhemman huoli siviilissä olevista lapsista oli kasvanut niin suureksi, että se häiritsi vangin tuomion tarkoituksenmukaista suorittamista. Myös näissä tilanteissa haastatellut näkivät huoltajien keskinäisten välien olevan usein tulehtuneet, ja työntekijät kokivat velvollisuudekseen tukea vankeja tilanteiden selvittämisessä. Samankaltainen ilmiö on esiintynyt myös esimerkiksi Ehjä perhe -hankkeen vertaisryhmätoiminnan arvioinnissa. Arviointiin osallistuneet vanki-isät toivat ilmi, että rangaistusta suorittavan vanhemman ajatukset ovat suurilta osin lasten asioissa ja heidän hyvinvoinnissaan. Arvioinnissa kuvattiin, kuinka vankien mukaan tieto lasten hyvinvoinnista rauhoitti mieltä ja vaikutti vankeusaikaan ja tuomion suorittamiseen. (Sassi & Huhtimo 2006.) Samoihin teemoihin käytännön työssään törmänneet tutkimukseni työntekijät kuvasivat, kuinka edellä kuvatuissa tilanteissa he pyrkivät auttamaan vankia tilanteiden selvittämisessä tarjoamalla esimerkiksi

keskusteluaikaa tai mahdollisuutta soittaa kotiin rauhassa työntekijän huoneesta yleisten vankipuhelimien sijaan. Näin vankiloiden sosiaalityöntekijät pyrkivät paitsi omalla toiminnallaan tukemaan vankeja käytännön tilanteissa niin, että asiat järjestyisivät mahdollisimman mutkattomasti, myös ”*kulkemaan rinnalla*” H2, jolloin haastavissa tilanteissa vankivanhemmillä oli joku, johon tarvittaessa voisi tukeutua.

”Mun huoneesta saa tulla kyllä vanki soittamaan, et jos on perheessä huolta. Ja käyn sitten itsekin hakemassa vankia tähän usein, et saa täältä soittaa ja selvitellään tästä. Ei siitä mitään tule, jos jää murehtimaan tuonne, lapsiin liittyvät huolet kun harvoin on mitään pieniä huolia.” H5

7.1.4 Asioiden ajoa, tulkkausta ja rohkaisua

Vanhemmuuden tukemisen tiimoilta työntekijöiden kertomuksissa korostuivat myös sosiaalityöntekijöille lankeavat roolit eräänlaisina asiakkaidensa asioiden ajajina tai puolustajina sekä käytännön asioiden selventäjinä, tulkkaajina ja vankien rohkaisijoina. Kaikki roolit tulivat toistuvasti esiin kaikissa kuudessa haastattelussa. Vankilan sosiaalityöhön näyttääkin kuuluvan paljon asiakkaiden toimintakyvyn kasvattamiseen – ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisääntymiseen – tähtääviä pyrkimyksiä. Aineiston analyysissä esiin nousivat huomiot siitä, kuinka työntekijät ovat työnsä kautta todenneet marginaaliin asetuttujen vankien tarvitsevan toisinaan tukea muun muassa omien oikeuksiensa puolustamisessa.

Sosiaalityöntekijöiden rooli asiakkaiden asianajajana ja puolustajana korostui haastateltavien kokemusten mukaan tilanteissa, joissa käytännön asioiden hoitaminen tuotti asiakkaalle, vangille, ylitsepääsemättömiä vaikeuksia sekä tilanteissa, joissa työntekijä itse koki asiakkaan tulleen väärin kohdelluksi. Jälkimmäisissä tilanteissa toisena osapuolena ja epäoikeudenmukaisen kohtelun toteuttajana mainittiin usein vankilan ulkopuolinen viranomaistoimija. Valokivi (2004, 123) on todennut, kuinka sosiaalityön roolia asiakkaan asianajajana korostavassa keskustelussa on esitetty, että marginaalissa olevat ihmiset tarvitsevat tukea osallistuakseen ja saadakseen äänensä kuuluviin yhteiskunnissa ja auttamistyön kentillä. Asiakkaiden asioiden ajaminen nähtiin myös vankilatyössä yhtenä työhön olennaisesti kuuluvana osana ja sen keinoin vankiloiden työntekijät kokivat tukevansa vankien vanhemmuutta.

”Välillä tuntuu, et toimin ihan asiakkaideni äänitorvena ulkomaailmaan. Paljon ollaan, tai mä olen, yhteydessä eri paikkoihin. Kelaan ja maistraattiin, lastensuojeluun. Yritetään niinkun rakentaa sitä yhteisymmärrystä.” H1

Työntekijät toivat haastatteluissaan esiin sen, kuinka ovat toisinaan huomanneet vankilan instituutiona määrittelevän vahvasti vangin vanhemmuutta ulkopuolisten toimijoiden silmissä. Kulttuurisen mallitarinan mukaisen vanhemmuuden ”vaatimusten” ei ole nähty täyttyvän vankilaympäristössä ja tästä syystä vankien kykyyn toimia vanhempana on suhtauduttu valmiiksi – instituution määrittämänä – epäilevästi ja varauksellisesti. Tällaisia tilanteita kuvatessaan työntekijöiden kertomuksista ilmeni tarve toimia asiakkaansa puolustajana silloin, kun he itse näkivät vangin tilanteen sitä vaativan.

”Olen kuulltu erinäisiltä ihmisiltä kommentteja, että mitä sekin sitä lastaan. Että se on tää vankila kun tulee vaan hetkellisesti tärkeeks lapsiin liittyvät asiat. Ja monesti, kun joku on tullut laukomaan jotain henkilön isyydestä vaikka, niin olen saattanut ihan kysyä, että montako kertaa olet hänen kanssaan jutellut.” H3

Merkittävä osa suoraan vangin kanssa tehtävästä vanhemmuustyöskentelystä paikantui vankilan sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä eräänlaisena selventäjänä tai tulkkina toimimiseen. Haastatellut työntekijät kokivat tukevansa vankien vanhemmuutta käymällä yhdessä vangin kanssa läpi esimerkiksi lastensuojelussa tehtyjä päätöksiä ja asiakirjoja, jotka liittyivät esimerkiksi isyyden selvityksiin, elatusmaksuihin tai huostaanottoasiakirjoihin. Työ saattoi lähteä liikkeelle ruohonjuuritasolta, kun työntekijät ottivat työskentelyn lähtökohdaksi lastensuojelulain, jota yhdessä asiakkaan kanssa tarkasteltiin. Vanhemmuuden tukeminen paikantui näissä tilanteissa työntekijöiden mukaan ennen kaikkea asiakkaan oikeuksien ja velvollisuuksien selventämiseen. Työntekijät kokivat, että osalla asiakkaista oli suoranaista tietämättömyyttä esimerkiksi juuri lastensuojelun käytäntöihin liittyen. He näkivätkin

vankien tarvitsevan vankilan sosiaalityöntekijän tukea tällaisten asioiden läpikäymisessä, sillä lastensuojelusta vangit eivät olleet selvennystä asioihin saaneet.

”Kerrankin vangilla ei ollut mitään käsitystä lastensuojelusta, siis siitä mitä se käytännössä tarkoittaa. Niin aloitettiin siitä, että käytiin läpi lastensuojelulakia ja sitä, että mitkä hänen oikeutensa on siinä kohtaa, kun lapsi on otettu huostaan.” H2

Vanhemmuuden tukeminen näyttäytyi vankilatyöntekijöiden kertomuksissa myös tietynlaisena rohkaisemisena. Erityisesti vankilassa toimivat sosiaalityöntekijät pyrkivät työnsä kautta madaltamaan vangin kynnystä toimia jatkossa erilaisten viranomaisten kanssa. Kaikki haastatellut työntekijät olivat havainneet yleisesti vankien keskuudessa vallitsevan tietynlaisen ”viranomaisvastaisuuden”, ja näitä asenteita pyrittiin pehmentämään ottamalla keskusteluissa esiin esimerkiksi vangin oma negatiivinen käytös aiemmissa siviilissä tapahtuneissa viranomaiskontakteissa. Etenkin lastensuojelu näyttäytyi työntekijöiden mukaan monelle vangille *”käsittämättömän isona pahana”* H4 ja tähän pyrittiin vaikuttamaan tekemällä näkyväksi lastensuojelun tarjoaman tuen ja avun mahdollisuudet. Vangin mahdollista negatiivista suhtautumista perheen omaan lastensuojelun sosiaalityöntekijään pyrittiin pehmentämään ja asiakkaan ja toisen viranomaistoimijan välistä vuorovaikutussuhdetta tukemaan sekä parantamaan. Vankiloiden työntekijät kokivatkin vankilan olevan oivallinen paikka rohkaista vankia toimimaan jatkossa tarkoituksenmukaisin tavoin sosiaaliviranomaisten kanssa, koska vankilan sosiaalityölle ei kuulu varsinaisia rajoittavia ja yksilön itsemääräämisoikeuteen vaikuttavia tehtäviä. Näin työntekijät pyrkivät tukemaan vangin vanhemmuutta vahvistamalla perheen ympärillä olevan verkoston toimivuutta. Kaikki haastatellut työntekijät kokivat, että oman toimintansa kautta he pyrkivät antamaan vangeille aineksia toimia jatkossa itsenäisesti omien asioidensa hoitamisessa. Hyvinä esimerkkeinä tästä toimivat tutkimusaineiston kertomukset, joissa työntekijät olivat yhdessä asiakkaansa kanssa pohtineet tämän vahvuuksia vanhempana ja näiden keskustelujen pohjalta vanki oli myöhemmin kyennyt perustelemaan omia näkökulmiaan paremmin esimerkiksi juuri lastensuojelulle. Tutkimusaineistoni haastateltavat kokivat tällaisen tukemisen kautta osallistavansa ja valtaistavansa

vankivanhempia toimimaan erilaisissa perheeseen ja lapsiin liittyvissä viranomaiskohtaamisissa.

”Ollaan pohdittu yhdessä sitä, että miten hän vanhempana pärjää. Ja vanki osaa näin heränneiden ajatusten pohjalta sitten perustella itteään paremmin, ja ehkä se suhtautuminenkin muuttuu. Eli mä rohkasen ottamaan asioita puheeksi oikealla tavalla, kun ne ainekset siellä kuitenkin on. Vangeilla vaan on usein se ajatus itestään, että he ei osaa, he ei kykene eikä heihin uskota.” H6

7.2 Siviiliin suuntautuva tukityö

Vaikka haastatellut työntekijät kokivat, että suljetussa vankilalaitoksessa tehtävä vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvä työ keskittyi pääasiassa juuri rangaistusta suorittavan vangin kanssa tekemiseen, löytyi aineistosta paljon merkityksiä, jotka todensivat työntekijöiden kokemuksia myös vankien siviilissä olevien lasten ja perheiden huomioimisesta. Seuraavaksi käsittelemme tutkimusaineistosta esiin tulleita seikkoja, jotka ilmentävät haastateltujen sosiaalityöntekijöiden kokemuksia vankien lasten huomioimiseen liittyen. Tarkastelen ensin sitä, kuinka työntekijät kokivat lasten konkreettisesti näkyvän vankilasosiaalityössä. Seuraavaksi tarkastelen aineistosta esiin nousutta teemaa, jossa lasta huomioitiin työskentelemällä vangin kanssa, mutta siviilissä olevan lapsen edun ohjaamana. Tämän jälkeen tarkastelen työntekijöitä yhdistänyttä tapaa huomioida vankien lapsia pitämällä lapsen ja perheen asioissa yhteyttä lapsen toiseen, siviilissä olevaan huoltajaan. Viimeisessä alaluvussa keskityn työntekijöiden kokemuksiin vankien lasten asioissa tehtävään yhteistyöhön liittyen.

7.2.1 Lapsen näkyminen vankilatyön käytännöissä

Konkreettisesti sosiaalityöntekijät kertoivat huomioivansa vankien lapsia käytännön työssään etenkin vangin asiakkuuden alkaessa eli tilanteissa, joissa vankivanhempi tuli vankilaan. Haastatellut työntekijät kuvasivat, kuinka jo lastensuojelulaki vaatii selvittämään lapsen tilanteen vanhemman tullessa vankilaan. Erityisesti lapsen huomioiminen korostui työntekijöiden kertomuksissa tilanteissa, joissa perheellä ei ollut lastensuojeluasiakkuutta. Tällöin lapsen tilanne pyrittiin vankilatyössä huomioimaan perheen tilanteen mahdollisimman kokonaisvaltaisella kartoittamisella.

”Jo laki sanoo, että vankilassa olevan vanhemman lapsen tilanne tulee selvittää. Niin kyllä täällä meillä pyritään sitten jo heti alkuhaastattelun yhteydessä hyvinkin tarkkaan selvittelemään.” H4

Mikäli lapsen pärjäämisestä siviilissä oli herännyt huolta, olivat haastattelemani työntekijät olleet yhteydessä lastensuojeluun ja pyytäneet selvittämään lapsen ja perheen tilannetta sekä arvioimaan mahdollista tuen tarvetta. Kaikki haastatellut korostivat, että yhteydenotot lastensuojeluun pyrittiin aina tekemään yhteistyössä vangin kanssa – *”selän takana toimimista”* H2 pyrittiin välttämään.

”On ollut sellaisia tilanteita, et oon ollut yhteydessä lastensuojeluun, kun on isän puheesta herännyt huoli. Et miten siellä kotona sitten pärjällään.” H3

Osa haastatelluista oli tavannut vankien lapsia konkreettisesti esimerkiksi perhetapaamisten yhteydessä tai jopa vankilan ulkopuolella järjestetyissä valvotuissa tapaamisissa. Kaksi haastateltua oli toiminut sovitusti myös vankien perhetapaamisten ”valvojina” tilanteissa, joissa turvallisuuteen liittyvät seikat olivat tällaisen mahdollistaneet. Haastatteluihin osallistuneet työntekijät saattoivat tavata lapsia myös erilaisten toiminnallisten tapahtumien, kuten isä-lapsi-päivien tai perheleirien yhteydessä, tosin kaikissa tutkimukseni vankiloissa ei tällaista käytäntöä ollut. Toiminnallisten tapahtumien järjestelyyn ja ideointiin osallistumalla vankiloiden sosiaalityöntekijät kokivatkin huomioivansa paitsi vankia, myös hänen siviilissä olevaa perhettään ja erityisesti lapsia. Niissä vankiloissa, joissa perheleirikäytännöt olivat vakiintuneet ja turvallisuusnäkökulmien mahdollistamat, leireille pyrittiin vankilan sosiaalisektorin toimesta järjestämään esimerkiksi lasten vertaisryhmätoimintaa, joka koettiin lasten näkökulmasta hyvin tärkeäksi. Erilaisten toiminnallisten tapahtumien avulla työntekijät kokivat pyrkivänsä myös vähentämään lasten vankilaan liittämää epätodenmukaisia *”kauhukuvia”* H5.

”Meillä on aina leireillä lastenryhmä. Että siellä on käyty niitä asioita läpi, itsekin olen ollut ohjaamassa tällaisella alueellisella perheleirillä ja juuri lasten ryhmää.” H4

7.2.2 Tavoitteena lapsen paras

Työntekijät kokivat huomioivansa vankien lapsia myös välillisesti vangin kanssa työskennellessään. Tällöin lapsen huomioiminen korostui erityisesti tilanteissa, joissa työntekijä näki lapsen edun mukaista olevan sen, ettei vangin vanhemmuutta ja vanhempi-lapsi-suhdetta vankila-aikana tueta. Tällaisten vanhemmuuteen liittyvien vaikeiden asioiden esille ottamista vangin kanssa perusteltiin kaikkien haastateltavien kertomuksissa juurikin lapsen parhaalla, vaikka toisaalta tällainen työskentely miellettiin myös eräänlaiseksi vanhemmuuden tukemiseksi. Osallistavaan sosiaalityöhön kuuluva avoin ja rehellinen vuorovaikutus näytti toteutuvan tilanteissa, joissa työntekijä otti esiin asioita, joita vanhempi ei ehkäpä toivoisi kuulevansa. Kaikki haastateltavat toivat esiin kokemuksia, joissa näkivät huomioivansa vangin lasta ottamalla lapsen parhaan esille työskennellessään vangin kanssa. Lasta huomioitiin sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa erityisesti silloin, kun vanhemmalle tehtiin selväksi se, että lapset ovat kärsineet vanhemman toiminnan seurauksena eikä vanhemmuussuhteen rakentamista vankilasta pidetä lapsen edun mukaisena.

”Mä oon sanonut, että nyt sun lasten on parempi olla siellä missä ne nyt on. Että ymmärrätkö, että sun lapset ovat nyt pitkässä terapiassa, jotta he selviäis siitä varhaislapsuudesta, jossa sinä oot ollut isona osatekijänä.”

H4

Lapsen parhaalla perusteltu lapsen välillinen huomioiminen tuli ilmi työntekijöiden kertomuksissa myös tilanteissa, joissa vanhemmuussuhteen jatkuvuudesta ja tietynlaisesta riittämisestä oltiin epävarmoja. Kysymykset siitä, onko lapsen oikeus vanhempaansa ristiriitaisissa tilanteissa paremminkin velvollisuus, tulivat esille jokaisessa haastattelussa. Lapsen parhaan toteutumisesta kannettiin huolta tilanteissa, joissa koettiin, että vangin kiinnostus vanhemmuuteen heräsi vasta vankilassaoloaikana ja *”selvin päin ollessa”* H4. Tilanteet herättivät ristiriitaisia tunteita, sillä vaikka vanhemmuuden tukeminen toisaalta nähtiin useissa tilanteissa hyvänä asiana, pohdittiin

työntekijöiden toimesta myös sitä, seuraako tilanteesta lapselle uusi hylkäämiskokemus, mikäli vanhemmuutta vankilasta rakennetaan ja siviilissä kiinnostus vanhemmuuteen jää kuitenkin jälleen esimerkiksi päihteiden varjoon.

”Kun puhutaan, että lapsella on oikeus tavata vanhempansa (...) Niin onko se muuttunut välillä niin, että lapsella on velvollisuus tavata. Koska kyllä siinä toista kautta tulee se, että suhteita on rakennettu täältä, ja entä jos se vanhempi sortuukin taas uudestaan päihteisiin. Että tuleeko siitä sitten kuitenkin taas vaan uusi hylkäämiskokemus.” H6

7.2.3 Yhteydenpito siviilissä olevaan huoltajaan

Tutkimuksessa haastatellut vankiloiden sosiaalityöntekijät kokivat työssään huomioivansa vankien lapsia myös pitämällä mahdollisuuksien mukaan yhteyttä lapsen toiseen siviilissä olevaan vanhempaan tai muuhun huoltajaan. Kaikki haastatellut kertoivat olevansa yhteydessä lapsen kotiin aina esimerkiksi vangin ensimmäistä perhetapaamista järjestellessään. Yhteydenpidon tarkoituksena oli paitsi käytännön asioista sopiminen, myös eräänlainen *”lapsen tilanteen haistelu”* H1, jonka avulla haluttiin saada varmistusta lapsen pärjäämisestä, ja kartoittaa mahdollisia toisen vanhemman esiin tuomia esteitä perhetapaamisten järjestämiselle. Yhteydenotot siviiliin koettiin merkittäviksi lapsen huomioimisen näkökulmasta, sillä niiden avulla saatiin useasti paljon tietoa perheen tilanteesta ja niiden avulla voitiin näin kartoittaa myös lapsen kuulumisia.

Yhteydenpidolla lasten siviilissä oleviin huoltajiin sosiaalityöntekijät kokivat myös pyrkivänsä tukemaan lasta vanhemman vankeusrangaistukseen liittyen. Tämä ilmeni tutkimusaineistosta monin tavoin. Jokainen haastateltu työntekijä koki jossain määrin tekevänsä muun muassa siviiliin päin kohdistuvaa ”tiedotustyötä”, jonka tavoitteena oli informoida toista vanhempaa vankilassaoloon liittyvistä tuki-, apu-, ja vertaisryhmätoiminnoista, joiden piiriin vanhempi voisi lastaan tarvittaessa ohjata. Jokaisesta haastattelusta ilmeni myös se, että siviilissä oleva vanhempi kääntyy usein vankilan sosiaalityöntekijän puoleen perheitä koskevissa ongelmatilanteissa liittyen esimerkiksi siihen, kuinka lapselle kerrotaan toisen vanhemman vankeusrangaistuksesta. Jokaisella työntekijällä olikin kokemuksia siitä, kuinka yhdessä

siviilissä olevan vanhemman kanssa on puhelimitse pohdittu mahdollisuuksia ja lapsen ikätasolle sopivia kertomisen tapoja. Tilanteissa työntekijät muun muassa tiedottivat vanhempaa eri lähteistä löytyvistä materiaaleista, jotka on suunnattu lapselle, jonka elämää vanhemman vankeusrangaistus koskettaa.

”Kun ollaan puolisoiden kanssa yhteydessä, niin usein he kysyvät, että kuinka mä kerron lapselle tästä (vankeusrangaistuksesta). Niin sitten sitä on pohdittu yhdessä, ja vinkkaan usein esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön -nettisivuista, joista löytyy erikseen sellaiset lasten sivut. Yritän tukea aina myös siihen, että kyllä te tunnette lapsenne parhaiten ja tiedätte, että miten sille asioista kerrotaan.” H4

Tutkimusaineistosta ilmeni yhtenäisenä piirre, joka kertoo vankilan sosiaalityöntekijöiden pyrkimyksistä tukea vangin siviilissä olevaa lasta ja muuta perhettä mahdollisuuksien mukaan kokonaisvaltaisesti. Haastatelluilla oli kokemuksia muun muassa tilanteista, joissa he olivat viestittäneet vangin lähiomaisille *”olevansa olemassa myös heitä varten”* H2, sekä painottaneet mahdollisuutta ottaa ongelmatilanteissa tai keskusteluapua kaivatessaan yhteyttä. Esimerkiksi vankilan perhetyön kehittämisprojekteissa huomattu vankien siviilissä olevien perheiden uupuminen ja tuen tarve (ks. Sassi 2011b, 10) oli huomattavissa myös haastattelemieni työntekijöiden kertomuksista. Erilaisissa kriisitilanteissa keskustelua toisen huoltajan kanssa lapsen ja perheen pärjäämiseen ja hyvinvointiin liittyen olikin käyty pitkään ja toistuvasti.

”Et kun tällasia puheluita vaikka tulee, et lapsen äiti soittaa ja alkaa itkemään puhelimesta ja sanoo, ettei niinku jaksa ja lapset huutaa taustalla. Niin kyllä mä koetan niin paljon tukea ja auttaa, kun vaan siinä tilanteessa pystyn. Ja oon yhteydessä taas heihin päin, että miten nyt menee. Herkillä koetan siinä tilanteessa olla ja nopeasti pyrin reagoimaan.” H5

7.2.4 Lasten asioissa tehtävä yhteistyö

Kaikki haastatellut työntekijät kertoivat työssään huomioivansa vankien lapsia myös lasten asioissa tekemänsä yhteistyön kautta. Kaikki työntekijät kokivat tekevänsä monipuolista verkostotyötä siviilin eri toimijoiden kanssa. Paikoittain tiivistäkin yhteistyötä tehtiin etenkin kuntien lastensuojelun kanssa, mutta myös muunlaisen verkostotyön kautta työntekijät pyrkivät lasten asioihin vaikuttamaan.

Kaikilla haastatelluilla oli kokemuksia tilanteista, joissa he olivat toteuttaneet toisen viranomaisen, käytännössä lastensuojelun, pyyntöä ja keskustelleet vankilassa olevan vanhemman kanssa lapsen liittyvistä asioista antaen näissä keskusteluissa läpikäytyt asiat myöhemmin tiedoksi lastensuojeluun. Näin lapsen huomioimisen tiimoilta tehtävä yhteistyö näytti aineiston perusteella toimivan molemminpuolisesti. Molemminpuolisen yhteistyön näkökulmasta kolmella haastatellulla oli kokemus tilanteesta, jossa lastensuojelusta tiedusteltiin vankilasosiaalityöntekijän mielipidettä vangin vanhemmuudesta sekä vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta esimerkiksi perheleirien jälkeen. Haastatelluista osa näyttikin rakentaneen tiiviimmän suhteen kuntien lastensuojeluviranomaisiin. Näissä tapauksissa myös yhteyttä pidettiin enemmän ja se koettiin laadultaan ”syvemmäksi” H4. Lastensuojelun viranomaiset olivat toisinaan myös tiedustelleet vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemystä erityisesti vanhemman ja lapsen välisiin tapaamisiin liittyen. Usea haastateltu työntekijä oli saanut lastensuojelusta pyynnön antaa lausunnon esimerkiksi siitä, tulisiko vanhemman ja lapsen välisen tapaamisen olla valvottu vai voitaisiinko tapaaminen toteuttaa ilman valvontaa. Toisaalta vankilatyöntekijät suhtautuivat näihin pyyntöihin osin kriittisesti, koska he eivät kokeneet näkevänsä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta riittävästi kyetäkseen arvioimaan suhteen laatua.

”Lastensuojelu on pyytänyt lausuntoa multa siitä, että se tapaaminen (...) Et mitä mieltä me täällä ollaan, pitääkö sen olla valvottu vai ei. Mutta joudun usein sanomaan, että en ole paras ihminen tähän vastaamaan, koska en ole mitenkään riittävästi vanhempaa ja lasta yhdessä nähnyt.” H4

Vankilasosiaalityöntekijöitä konsultoitiin lastensuojelun taholta myös käytännön asioiden järjestelyyn liittyen. Lastensuojeluun kirjoitettiin toisinaan lausuntoja esimerkiksi vankilassa järjestettäviin tapaamisiin liittyen. Näiden lausuntojen pyrkimyksenä oli tiedottaa kunnallista lastensuojelua käytännön tasolla tapaamisten järjestelyistä ja vankiloiden tarjoamista mahdollisuuksista. Lasten asioissa tehtävän yhteistyön osalta juuri tiedottamiseen liittyvät teemat näyttivätkin aineiston perusteella olevan merkittävässä asemassa. Tähän vaikutti haastateltujen mukaan muun muassa se, että etenkin pienten kuntien lastensuojelussa vankiloihin liittyvät tiedot ja esimerkiksi tapaamiskäytäntöjen toimintamallit saattoivat olla hyvinkin vieraita, sillä asiakkaana oleva perhe saattoi olla kunnassa ensimmäinen, jota vankeusrangaistus kosketti.

”Näitä vankilan käytäntöjä usein pyydetään selventämään. Etenkin pienissä kunnissa, tietysti jos ei oo koskaan ennen ollut sellasta perhettä, että toinen vanhempi joutuu vankilaan. Et se on ihan uusi tilanne. Sillon kerron meidän käytännöistä ja tavallaan hieman niinkun ohjeistan heitä näistä.” H3

Tilanteissa, joissa perhettä koskettava vankeusrangaistus ja siihen liittyvät käytännöt olivat vieraita kuntien lastensuojeluviranomaisille, kokivat vankiloiden sosiaalityöntekijät toimivansa toisinaan myös lasten asioiden puolestapuhujina. Vaikka lastensuojelun rooli lapsen edusta vastaavana toimijana tunnistettiin, saattoi uusi tilanne johtaa siihen, että vankiloiden työntekijät käyttivät omaa asiantuntemustaan ohjeistaessaan lastensuojelutoimimaan lapsen kanssa uudessa tilanteessa. Ohjeistukset perustuivat esimerkiksi malleihin, joita vankiloiden työntekijät olivat työssään huomanneen suurempien kaupunkien lastensuojeluviranomaisten käyttävän tukena tilanteessa, jossa vanhemman vankeusrangaistus kosketti asiakaslapsen elämää.

”Lastensuojeluihmiset on tietysti se taho, joka ajattelee just sitä lapsen näkökulmaa. Mut se, että miten se vankeusrangaistus vaikuttaa, niin ei he välttämättä osaa aina ajatella mitä kaikkea se tuo lapsen elämään. Tollai jos ei ole vastaavaa tullut ennen eteen... Ja kyllä minä oon sitten pyrkinyt tiedottaa, että miten olen työssäni nähnyt, että muualla asioita hoidetaan.” H1

Myös haastatellut itse kertoivat jo edelläkin esitetysti olevansa yhteydessä lastensuojeluun herkästi lapsen tilannetta tunnustellessaan ja kartoittaessaan. Lasten hyvinvointia pyrittiin varmistamaan ottamalla yhteyttä lastensuojeluun tilanteissa, joissa siviilin olosuhteet herättivät huolta. Huoli saattoi herätä esimerkiksi siviilissä olevan vanhemman kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta tai vangin esiin nostamien asioiden kautta. Yhteydenottoja lastensuojeluun perusteltiin aineistossa juurikin lapsen huomioimisen näkökulmasta.

”Kyllä vanki esimerkiksi saattaa tuoda esiin, että ”mä en tiedä yhtään, kuinka ne siellä pärjää”. Että jos on vaikka murkuikäinen lapsi ja äiti ei oikein ole sen kanssa pärjännyt. Niin mä heti kyllä tartun siihen, että meidän pitää nyt selvittää ja olla yhteydessä sinne lastensuojelun suuntaan.” H4

Vankiloiden sosiaalityöntekijät kuvasivat pitävänsä lastensuojeluun tiiviisti yhteyttä myös esimerkiksi perhetapaamisten järjestämisen tiimoilta. Haastatellut kokivat huomioivansa vangin lasta varmistamalla lastensuojelusta mahdolliset tapaamiselle esteen muodostavat seikat tai muut tiedot, jotka tapaamisen käytännön järjestelyihin vaikuttavat. Tällaiset yhteydenotot nousivat esille jokaisessa haastattelussa, ja ne näyttävätkin näin olevan olennainen osa vankilan sosiaalityöntekijöiden käytännön työtä.

”Kun mä valmistelen perhetapaamista esimerkiksi, niin kyselen lastensuojelusta, että onko heillä jotakin sellasta tietoo, et minkä takia tapaamista ei tulis järjestää.” H1

Yhteistyötä vangin lasten huomioimiseen liittyen tehtiin haastateltujen kokemusten mukaan erilaisten viranomaistahojen lisäksi myös seurakunnan sekä järjestöjen ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Tällainen yhteistyö näytti aineiston perusteella paikantuvan esimerkiksi perheleirien ja muiden toiminnallisten tapahtumien järjestämiseen, joiden yhtenä tarkoituksena oli juuri lasten konkreettinen huomioiminen ja tukeminen. Hyvät yhteistyökumppanit nähtiin ensisijaisen tärkeiksi ja niiden nähtiin

mahdollistavan toiminnallisten tapahtumien järjestämisen. Vankilan kuntoutus-, koulutus-, ja sosiaalisektorin rooli yhteistyön ylläpitäjänä näytti aineistossa yleisesti korostuvan, vaikka osassa tutkimuksen vankiloissa yhteistyötä tehtiin huomattavasti toisia vankiloita enemmän.

”Tää isä-lapsi-päivä saatiin yhteistyöllä järjestettyä. Se toimi hyvin, kun seurakunta, ensi- ja turvakoti ja KRIS... Heidän kanssaan meidän kuntoutus-, koulutus-, ja sosiaalisektori tätä järjesteli, mä itse olin siinä aktiivisesti mukana.” H4

Yhteistyö eri toimijoiden kanssa korostui työntekijöiden kertomuksissa myös tilanteissa, joissa vankien omaisten tueksi järjestettiin niin kutsuttuja vankien omaisten iltoja. Tapahtuman avulla pyrittiin järjestämään lähinnä vertaistukea omaisille, sekä esittelemään eri toimijoita, jotka tapahtumassa olivat edustettuina ja joiden puoleen omaiset voivat mahdollisissa ongelmatilanteissa kääntyä. Yhteistyössä syntyneiden tapahtumien avulla pyrittiin tavoittamaan ja tiedottamaan siviilissä olevia omaisia. Kaikki haastatellut nostivat kokemustensa kautta esiin Vankien omaiset Ry:n, jonka kanssa osa työntekijöistä teki tiivistäkin yhteistyötä tukiessaan vankien siviilissä olevia lapsia ja perheitä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa siviilissä uupunut huoltaja kaipasi apua itselleen tai lapselleen, vankiloiden sosiaalityöntekijät olivat olleet yhteydessä yhdistykseen, ja pyytäneet yhdyshenkilöä ottamaan yhteyttä ongelmatilanteessa olevaan omaiseen.

”Kun on ollut joku kriisitilanne ja en oo keksinyt, miten itse pystyisin sitä toista huoltajaa ja lasta enää täältä käsin tukemaan, niin olen ollut yhteydessä sinne Vankien omaisiin, että ottaisitteko yhteyttä tähän perheeseen, että siellä tarvittais nyt kipeesti tukea.” H5

7.3 Vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä edistävät asiat

Tässä osiossa tarkastelen tutkimusaineistosta nousseita, työntekijöiden näkemyksiä niistä mahdollisuuksista, jotka liittyivät vankilassa tehtävään vanhemmuus- ja perhetyöskentelyyn. Työtä edistävinä mahdollisuuksina tutkimusaineistosta erottuivat esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden kokemukset rikosseuraamusalan uusista linjauksista

(ks. johdanto), joiden nähtiin osaltaan vaikuttaneen vanhemmuus- ja perhetyöskentelyn vahvistumiseen vankilaympäristössä. Lisäksi esiin nousi työntekijän aktiivisuuteen ja henkilökohtaisiin, työn sisältöön liittyviin, vaikutusmahdollisuuksiin liitetyt työn tekoa ja kehittämistä ilmentäneet teemat.

7.3.1 Rikosseuraamusalan uudet linjaukset

Kaikki kuusi sosiaalityöntekijää nostivat haastatteluissa esille rikosseuraamusalan uudet lapsi- ja perhetyölinjaukset, ja kokivat vankilassa tehdyn perhetyön muun muassa kehittyneen ja vahvistuneen näiden linjausten kautta. Linjausten myötä vankiloissa tehtävään vanhemmuus- ja perhetyöhön oli haastateltavien mukaan alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota ja niiden koettiin vaikuttaneen käytännön työhön monin tavoin. Kaikki haastatellut esittivät, että linjaukset olivat vaikuttaneet siihen, että vankiloihin oli saatu lapsiystävällisemmät perhetapaamistilat. Vaikka tapaamistilojen taso ja laatu vaihtelivat haastateltujen kertomuksissa vankilakohtaisesti, kaikki työntekijät kokivat linjausten vaikuttaneen tapaamistiloihin positiivisesti. Osa haastatelluista koki, että uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset olivat tulleet ikään kuin oman työn tueksi, tekemään näkyväksi niitä asioita, joita vankiloiden sosiaalisen sektorin työntekijät olivat työssään jo aiemmin pyrkineet nostamaan esiin. Linjaukset olivat haastateltujen työntekijöiden kokemuksissa tehneet mahdollisiksi sellaisia asioita, joita vielä muutamia vuosia sitten oli pidetty moniammatillisessa keskustelussa mahdottomina.

”Käytännössä huomaa kyllä, että eteenpäin on menty. Nyt kun nää lapsi- ja perhetyön linjaukset tulivat, niin sellaisetkin asiat alkaa olla mahdollisia, joihin ennen on saanut vastaukseksi tyliin jotakin, että ”no ei kyllä tule tapahtumaan”(…) Ne on tullut mun näkemysten tueksi vähän niinkun.” H4

Työntekijät kokivat tehtyjen linjausten vaikuttaneen moniammatillisesti tarkasteltuna myös siihen, että vankiloiden valvontahenkilöstön nähtiin ikään kuin heränneen vankilan lapsi- ja perhetyön tärkeyteen. Tämä mahdollisti haastateltujen työntekijöiden mukaan sen, että vanhemmuutta voidaan jatkossa tukea moniammatillisesti yhä tarkoituksenmukaisemmin, ja etenkin vankien lasten huomioiminen nousee koko työyhteisön yhteiseksi asiaksi. Tämä koettiin tärkeäksi muun muassa siksi, että

valvontahenkilöstön nähtiin omassa työssään kohtaavan vankien lapsia sosiaalisektorin työntekijöitä useammin esimerkiksi perhetapaamisia valvoessaan. Useassa tutkimuksen vankiloista valvontahenkilöstö oli saanutkin erillistä lapsi- ja perhetyön koulutusta, jonka aihepiirit olivat liittyneet esimerkiksi lasten oikeuksiin ja lastensuojelulakiin sekä toimintaohjeisiin tilanteissa, joihin liittyy huolta siviilissä olevasta lapsesta. Haastatellut työntekijät kokivat tämän helpottavan myös omaa työtään vankien vanhemmuuden tukemisen ja lasten huomioimisen tiimoilta.

”Meillä on täällä juuri tällä viikolla ollut vartijakoulutusta, missä meidän apulaisjohtaja on pitänyt lapsi- ja perhetyön koulutusta ja hän painotti juurikin näitä asioita, että jos esimerkiksi viikonlopputapaamisen yhteydessä huoli lapsesta herää, niin sitten välittömästi lastensuojeluilmoitus.” H5

Tutkimusaineistosta ilmeni rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyön linjausten aiheuttaneen paljon keskustelua vankilan sisällä. Kaikki kuusi haastateltavaa totesivat, että kussakin tutkimuksen vankilassa käytiin ajankohtaisesti suunnittelupalavereja ja neuvotteluita, joiden tarkoituksena oli linjausten ohjaamana synnyttää uusia toimivia käytäntöjä vankiloiden lapsi- ja perhetyöhön. Rikosseuraamusalan linjaukset olivat haastateltujen mukaan lisänneet myös pyrkimyksiä järjestää erilaisia vankilan sisäisiä ryhmiä ja toteuttaa laitoksen ulkopuolisia, vanhemman ja lapsen suhteen vahvistamiseen keskittyviä, toiminnallisia tapahtumia. Osassa vankiloista suunniteltiin myös erityisiä lasten ryhmiä, joiden kautta vankien lasten huomioiminen jatkossa vahvistuisi. Vankiloissa tapahtuvan perhetyöskentelyn kehittämisessä jokainen haastateltu sosiaalityöntekijä koki olevansa merkittävässä roolissa. Lähes kaikissa tutkimuksen vankiloista perhetyön yhdyshenkilönä toimikin juuri vankilan sosiaalityöntekijä tai sosiaalityön erityisohjaaja.

”Nää linjaukset sanoo, että vertaisryhmiä olis hyvä olla ja myös uusi työmenetelmiä työkalupakissa, nyt kun se lapslähtöisyys on niin pinnalla. Niin me ollaan paljon pohdittu sitä, että miten me täällä lähdetään näitä nyt työstämään. Itse toimin täällä perhetyön yhdyshenkilönä, eli koordinoin tätä tällaista toimintaa täällä.” H1

7.3.2 Työntekijän henkilökohtaiset vaikutusmahdollisuudet

Haastateltujen kertomuksista nousi esiin myös työntekijöiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liitettyjä, työn tekemiseen ja työn kehittämiseen vaikuttavia yhteisiä teemoja. Lähes kaikissa tutkimukseen osallistuneissa vankiloissa lapsi- ja perhetyön yhteyshenkilönä toimi sosiaalityöntekijä tai sosiaalityön erityisohjaaja ja suurin osa haastatelluista kokikin pystyvänsä itse vaikuttamaan vankilan perhetyön sisältöön ja ideointiin vapaasti. Haastatellut toivat esiin sen, että näkivät perhetyön kehittämisen ja suunnittelun olevan niin sanotusti vapaata aluetta, ja vankiloiden johtoportaiden nähtiin suhtautuvan perhetyön kehittämiseen myötämielisesti.

”Mä varmasti saisin tehdä perhetyön kanssa ihan mitä haluaisin ja niin paljon kuin haluaisin. Täytyy vaan pystyä rajaamaan, koska perhetyö ei ole todellakaan ainoa osa-alue tässä työssä.” H2

Työn sisältöön vaikuttaminen kävi tutkimusaineistossani ilmi muun muassa tilanteissa, joissa työntekijät kertoivat ohittaneensa joitakin työtä ohjaavia yleisiä ohjeellisia sääntöjä asiakkaan tilanteen niin vaatiessa. Kaksi haastateltavaa kertoi toisinaan arvioivansa tiettyjä etenkin perhetapaamiskäytäntöihin liittyviä ohjeistuksia, ja myös ohittavansa niitä tapauskohtaisesti sekä omaan harkintaansa perustuen. Kahden tutkimuksen vankilan työntekijät puolestaan kertoivat noudattavansa annettuja ohjeistuksia tarkasti ja perustelivat tätä esimerkiksi vankiloiden korkeammilla turvallisuusluokituksilla tai johtoportaan määräyksillä.

”Sellasia sääntöjä on, että pitäis olla yhteinen asumishistoria ennen vankilaan tuloa, jotta voi saada perhetapaamisen sen puolison kanssa. Mä kyllä olen lähtenyt siitä, että jos siellä on yhteinen lapsi niin ei mua kiinnosta onko siellä olemassa parisuhde vai ei, koska se vanhemmuus kuitenkin yhdistää. Että olen kyllä lähtenyt tota sääntöä kiertämään, jos näen että se on vangin ja lapsen kannalta perusteltua.” H6

Osa haastatelluista työntekijöistä katsoi, että pystyi omalla aktiivisuudellaan vaikuttamaan myös esimerkiksi siihen, millaisia vanhemmuus- ja perheaiheisia ryhmiä

ja toiminnallisia tapahtumia vankiloissa järjestettiin. Vankiloiden sosiaalisektorin aktiivisuus nähtiin kolmen haastatellun mielestä olennaisena tekijänä, kun pohdittiin sitä, millaista vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä vankilassa toteutetaan ja kuinka syvää työskentely on. Työntekijät, jotka kokivat perhetyön olevan omana erityisenä mielenkiinnon kohteenaan, kokivat vieneensä vankiloissa tehtävää vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä eteenpäin innovatiivisesti. Näin työntekijöiden henkilökohtaiset vaikutusmahdollisuudet vankilan sisällä tapahtuvan perhetyön sisältöihin näyttäytyivät merkittävinä.

7.4 Vanhemmuus- ja perhetyön haasteet

Tutkimusaineistosta nousi toistuvasti esiin tiettyjä haasteita, joita jokainen haastateltu työntekijä mainitsi vankien vanhemmuuden tukemiseen ja vankien lasten huomioimiseen liittyen. Tässä kappaleessa tarkastelen yksityiskohtaisemmin näitä ongelmakohtia, jotka vankiloiden työntekijöiden kertomuksissa mainittiin vankilan vanhemmuus- ja perhetyötä haastavina. Osiossa tarkastelen ensimmäiseksi työtä tutkimusaineistoni perusteella merkittävästi määrittävään resurssi- ja aikapulaan. Tämän jälkeen tarkastelen vankiloiden sosiaalityöntekijöiden esiin tuomia työskentelyä haastavia teemoja, jotka liittyvät vankien vanhemmuudessa ilmeneviin ongelmiin. Viimeisessä osiossa tarkastelen aineistosta nousseita yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyviä ongelmia ja epäkohtia.

7.4.1 Resurssi- ja aikapula

Merkittävimmät haasteet vankilassa tehtävälle vanhemmuus- ja perhetyölle näyttivät syntyvän erilaisista henkilöstö- ja aikapulaan liittyvistä seikoista. Jokainen haastateltu työntekijä toi esiin sen, että vankilan sosiaalisektorin alimitoitus määrittää merkittävästi sekä vangin kanssa tehtävää vanhemmuustyöskentelyä, että vankien lasten huomioimiseen liittyvää työskentelyä. Vaikka tutkimusaineistoni perusteella haastatellut työntekijät huomioivat asiakkaansa kokonaisuutena – myös vanhempana – ja pyrkivät eri tavoin tukemaan vangin lisäksi myös tämän siviilissä olevaa perhettä ja erityisesti lapsia, kertoivat kaikki haastatellut toivovansa, että voisivat keskittyä näihin teemoihin huomattavasti nykyistä enemmän ja paneutuvammin. Vankipopulaation suuren koon vuoksi nähtiin kuitenkin, etteivät omat resurssit riitä työn mitoituksen vuoksi huomioimaan riittävästi esimerkiksi juuri vankien lapsia.

”Kyllä tälle koko määrälle yks sossu on aivan liian vähän. Että ei millään pysty tekemään niin paljon, kuin haluais tehdä, esimerkiksi ihan jo tässä lasten tilanteen kartoittamisessa.” H4

Henkilöstöön liittyvät alimitoitukset tulivat ilmi jokaisessa haastattelussa ja työntekijät kokivat, etteivät he vankiloiden sosiaalityöntekijöinä ehdi riittävästi paneutua vanhemmuus- ja perhetyöhön. Useammassa tutkimukseni vankilassa oli täyttämättömiä sosiaalipuolen virkoja, viranhaltija oli toisissa tehtävissä tai virkaa hoidettiin vain puolittain. Tämä aiheutti haasteita annettujen tavoitteiden ja sosiaalityöntekijöiden omien näkemysten mukaisen perhetyöskentelyn toteuttamiselle. Kaikki haastatellut toivatkin esiin sen, että vaikka he kokivat eritasoisen vankilassa tehtävän perhetyön hyvin merkittävänä niin vankien kuin lastenkin kannalta, haukkasivat muut vankilan sosiaalityölle määritellyt tehtävät hyvin suuren osan työajasta, eikä perhetyöskentelylle jäänyt työntekijöiden omalla mittapuulla mitattuna riittävästi aikaa. Lähes jokaisessa haastattelussa tuotiin esille näkemys siitä, että vankiloihin tulisi perustaa oma ainoastaan perhetyöhön keskittyvä virka.

”Vanhemmuutta voitais tukea niin paljon enemmän, jos olis enemmän henkilökuntaa. Olis oikeasti aikaa paneutua niihin asioihin. Täällä riittäisi sataprosenttinen työaika ihan pelkälle perhetyölle (...) Sosiaalityö kun on niin paljon muutakin.” H5

Työtilanne ja aikataulusongelmat aiheuttivat sosiaalityöntekijöille myös kokemuksia siitä, että vangin kanssa käydyt vanhemmuuskeskustelut jäivät toisinaan hyvinkin pintapuolisiksi eikä aikaa syvemmille keskusteluille jäänyt. Ongelmallisina työntekijöiden keskuudessa nähtiin muun muassa tilanteet, joissa perheisiin liittyvät keskustelut koskivat ainoastaan käytännön asioita, esimerkiksi perhetapaamisten järjestelyä, ja varsinainen tukityöskentely jäi vähäiseksi. Oman aikataulun ollessa täysin joustamaton olivat sosiaalityöntekijät pyrkineet ohjaamaan asiakkaitaan esimerkiksi vankilapastorin luokse perhettä koskevien keskustelujen tiimoilta, jottei tärkeäksi koettu vanhemmuustyöskentely jäisi vankilaympäristössä täysin uupumaan.

”Työtilanne on ollut nyt sellainen, että aika vähän on ollut aikaa syvemmille keskusteluille. Että ne on välillä liikkuneet ihan vaan noiden perhetapaamisten yhteydessä. Sillon olen sit pyrkinyt tukemaan niin, että kehotan varaamaan aikaa esimerkiksi meidän pastorilta.” H1

Resurssipulan nähtiin aikaansaavan myös sen, että vankien lapsia ei käytännön työssä ehditty riittävästi tapaamaan. Vaikka osa työntekijöistä oli edellä esitetysti tavannut lapsia satunnaisesti esimerkiksi perhetapaamisten yhteydessä tai perheleireillä, ei yhdelläkään haastatellulla ollut aikaa systemaattisesti tavata vankien lapsia käytännön työssään. Tämä on merkittävä huomio muun muassa sen seikan valossa, että vanhemman vankeustuomion yhteydessä lapsen tilanne vaatisi monipuolista näkemystä ja jatkuvaa seurantaa (ks. Enroos 2008, 4).

Kaikki työntekijät kokivat, että käytäntö, jossa he kohtaisivat vankien lapset aina esimerkiksi ensimmäisen perhetapaamisen yhteydessä, olisi lasten tilanteen arvioimisessa äärimmäisen tärkeä ja edistäisi vankilassa tehtävää perhetyötä oleellisesti. Resurssi- ja aikatauluhaasteiden vuoksi tällaiseen toimintaan ei kuitenkaan nähty olevan mahdollisuutta. Lasten huomioimisen näkökulmasta työntekijät kokivat tärkeäksi myös sen, että he ehtisivät tavata lasten toista huoltajaa käytännön työssään. Nyt yhteydenpito huoltajaan tapahtui lähinnä puhelimitse satunnaisesti järjestettyjen omaisten tapaamisten ohella.

”No resurssit ja aika sanelee tätä työtä tällä hetkellä paljon. Kyllähän se on hiljaa tosi, että paljon enemmän pitäis konkreettisesti niitä lapsia nähdä.” H6

7.4.2 Ongelmat vanhemmuudessa

Vanhemmuuden tukemisen ja lasten huomioimisen yhtenä haasteena esiin nousi erilaisia vanhemmuuteen liittyviä ongelmia, jotka haastateltujen työntekijöiden mukaan määrittivät osaltaan merkittävästikin vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä. Haasteita tarkoituksenmukaiselle perhetyöskentelylle asettivat muun muassa tilanteet, joissa vanhemman käytännön taidot ja ymmärrys esimerkiksi lasten normaaleista kehitystasoista puuttuivat kokonaan. Kertomuksissaan työntekijät ilmensivät

kulttuurisen mallitarinan mukaista vanhemmuutta kertomalla siitä, ettei vangeilla välttämättä ole tiedossaan niitä malleja ja ajatuksia, siis kulttuurisiin mallitarinoihin liittyviä teemoja, jotka lapsuuteen ja vanhemmuuteen yhteiskunnassa usein yleisesti liitetään. Haastatellut näkivät, että näissä tilanteissa vanhempi-lapsi-suhteen rakentaminen oli haastavaa ja tavat tukea vanhemman ja lapsen välistä suhdetta nähtiin rajallisina. Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla työntekijöillä oli kokemuksia tilanteista, joissa vanhemmuustyöskentelyä haastoi erilaiset vanhemmuuteen liitetyt ongelmat.

”Välillä oikein hämmentää se, että kun täällä tulee vangin kans keskusteluissa esiin sitä täydellistä tietämättömyyttä vanhemmuudesta, ja siitä et mitä se niinku tällasen yleisesti vallitsevan käsityksen mukaan nyt edellyttää. Että ei oikein tiedä, mistä sitä vanhemmuutta lähtis sitten sen vangin kanssa rakentamaan.” H4

Haasteita työskentelylle tuottivat työntekijöiden mukaan tilanteet, joissa vankivanhemman kyvyttömyys ymmärtää lapsen tilannetta ja asemaa näyttäytyivät ilmeisenä. Työntekijät kokivat vanhemmuuteen liittyvien ongelmien aiheuttavan toisinaan tilanteita, joissa vanhemmuutta käytettiin ikään kuin välillisesti hyödyksi muiden asioiden tavoittelussa. Tällaiset tilanteet asettivat haasteita vanhemmuustyöskentelylle ja ilmenivät konkreettisesti esimerkiksi perhetapaamisten järjestelemisen yhteydessä. Asiakassuhde saatettiin nähdä haasteellisena, koska työntekijät kokivat asiakkaidensa tarkoitusperät ristiriitaisiksi. Tutkimukseeni osallistuneiden työntekijöiden mukaan tällaisissa tilanteissa vanhemmuustyöskentely ja etenkin vanhemmuuden tukeminen näyttäytyivät haasteellisina. Muun muassa Pohjola (1993) on kirjoittanut sosiaalityöstä ja sen toiminta-alueilla kohdattavista vaikeuksista. Pohjola on esittänyt tekstissään, että työntekijät eivät aina kykene lähestymään yhtä avoimesti kaikkia asiakkaitaan ja työssä kohdataankin puolin ja toisin myös negatiivisia tunteita. (Emt., 88.) Pohjolan huomiota voi soveltaa myös omassa tutkimuksessani, sillä haastatellut työntekijät kokivat, etteivät he kykene aina kaikissa tilanteissa lähestymään kaikkia asiakkaitaan samalla tavalla. Vanhemmuustyöskentelyn suhteen tämä ilmeni muun muassa tilanteissa, joissa vanhemman nähtiin käyttävän vanhemmuutta

hyväkseen silloin, kun perimmäiset tarkoitusperät näyttivät liittyvän lapsen sijaan muihin asioihin.

”Aina on tietysti niitä, jotka käyttää sitä lasta, jotta sais perhetapaamisia. Ja sitten niiden perimmäinen tarkoitus onkin se, että saatais tuotua aineita taloon. Niin jos tällaista vaistoo, niin on aika vaikeaa lähteä tukemaan sitä vanhemmuutta.” H2

7.4.3 Rakenteiden luomia haasteita

Tutkimusaineistosta ilmeni myös erilaisia yhteiskunnallisiin rakenteisiin liitettyjä ongelmakohtia. Haastatellut työntekijät näkivät osittain ongelmallisina esimerkiksi vallitsevat käytännöt, joiden mukaan vanhemman vankeusrangaistus ei ole automaattisesti peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiselle. Useat haastatellut esittivät henkilökohtaisen mielipiteensä olevan, että lastensuojelutarpeenselvitys tulisi kunnallisen lastensuojelun toimesta tehdä kaikissa perheissä, joita vanhemman vankeusrangaistus suoraan koskettaa. Tällainen toimintamalli ei ole kuitenkaan juurtunut käytäntöön. Toisaalta työntekijät toivat esiin sen, että myös kunnallista lastensuojelua kuormittaa resursointiin ja kiireeseen liittyvät työpaineet. Nämä seikat herättivät runsaasti pohdintoja siitä, kuinka jokaisesta vankiperheestä tehtävään *”lastensuojeluilmoitusten ryöppyyn”* H1 vastaaminen olisi siviilissä hyvin haastavaa. Osa haastatelluista työntekijöistä oli saanut ohjeistuksen, jonka mukaan siviilissä olevan lapsen tilanteen kartoittamiseksi vankilatyön osalta riittää ainoastaan vangin kanssa käyty keskustelu aiheen tiimoilta. Tähän ohjeistukseen suhtauduttiin työntekijöiden keskuudessa jokseenkin skeptisesti, sillä vaikka vankivanhemmalta saatua tietoa pidettiin tärkeänä ja vankia kunnioitettiin vanhempana, kokivat työntekijät, että lasten tilanteen konkreettinen tarkistaminen siviilissä olisi ensiarvoisen tärkeää.

”Lasten tilanteen kartoittamisessa ohjeistus on se, että riittää kun kyselee vangilta. Mutta oon itse eri mieltä, koska vangilta ei aina välttämättä tule sitä tarvittavaa tietoa, joka tietysti on toisaalta jotenkin ihan ymmärrettävääkin.” H4

Myös yhteiskunnan keinojen ja mahdollisuuksien tukea lapsia ja perheitä vanhemman vankeusrangaistuksen tiimoilta kuvattiin olevan ”lapsen kengissä” H4. Lapsen viimesijainen tukeminen vanhemman vankeusrangaistuksen tiimoilta nähtiin jäävän sen huoltajan harteille, jonka kanssa lapsi siviilissä asui ja tämä koettiin paikoittain hyvin ongelmallisena. Työntekijät kokivat, että oman työn apuvälineenä tulisi olla enemmän yhteiskunnan tarjoamia tukimuotoja, joiden pariin voisin vangin perhettä siviilissä ohjata. Haastateltujen vankilasosiaalityöntekijöiden mukaan lapsen, jonka elämää vanhemman vankeusrangaistus koskettaa, tulisi siviilissä saada tukea perheen ulkopuoliselta taholta. Tällaisen kontaktin kanssa lapsi voisi läpikäydä perheen tilanteeseen liittyviä tuntemuksiaan. Haastatteluissa työntekijät nostivat esiin, että tällä hetkellä etenkin niillä perheillä, joilla ei ollut toimivaa asiakassuhdetta lastensuojeluun, tällainen tuki jäi puuttumaan. Haastatteluissa ilmenikin tarpeita kehittää vankilaviranomaisten ja erityisesti juuri lastensuojelun välistä yhteistyötä, jotta siviilissä olevien lasten huomioiminen tehostuisi. Tällaiset tavoitteet nähtiin kuitenkin haasteellisina, koska resurssien ei nähty riittävän kunnolla edes vankiloiden sisäpuolella tehtävään perhetyöskentelyyn.

”Jotta lapsi saisi tarvitsemaansa tukea siviilissä, niin kyllä meidän tulisi kehittää yhteistyötä juuri esimerkiksi lastensuojelun kanssa. Mutta käytännössä tää on hyvin haastavaa, koska tuntuu ettei kaikkeen laitoksen sisälläkään tapahtuvaan ehdi mitenkään riittävästi paneutua.”

H1

Yhteiskunnan rakenteiden nähtiin aiheuttavan haasteita vanhemmuus- ja perhetyöskentelylle erityisesti myös ehkäisevien työmuotojen puuttumisen vuoksi. Vankiloiden työntekijät kokivat, että lapsen tukeminen juuri ongelmien ennalta ehkäisyn näkökulmasta toimisi parhaana lapsen huomioimisen välineenä. Vankilatyö sekä yhteiskunnan tarjoamat vähäiset tukipalvelut nähtiin kaikkien haastateltujen sosiaalityöntekijöiden keskuudessa kuitenkin lähinnä korjaavina, eikä ennaltaehkäisevälle työotteelle löytynyt sen tarpeellisuudesta huolimatta sijaa. Erityisenä vankilatyössä nähtävänä haasteena jokaisessa tutkimushaastattelussa mainittiin tietynlainen sukupolvelta toiselle siirtyvä ongelmien periytyminen. Useat haastatelluista kokivat, että tämän ”perimäketjun” katkaisemiseen vaikuttaminen olisi

yksi vankilasosiaalityön ydinpyrkimyksistä, mutta nykyisessä työtilanteessa näiden pyrkimysten toteuttaminen käytännössä nähtiin haasteellisena, sillä ongelmien ennaltaehkäisyyn keskittyviä palveluita ei ole tarjolla.

Lapsen etuna niin perheen ajankohtaista tilannetta kuin pidemmällä aikavälillä tulevaisuuttakin ajatellen nähtiin olevan mahdollisimman varhainen puuttuminen ja tukeminen. Lapsen huomioiminen ennaltaehkäisevyyden kehyksestä nähtiin ensisijaisen tärkeänä tulevaisuusperspektiivistä tarkasteltuna. Samaa teemaan liittyen esimerkiksi Jouko Kajanoja (2000) on kirjoittanut, että on olemassa tekijöitä, jotka kehottavat kiinnittämään lisääntyvää huomiota lapsuudessa syrjäytymiseen. Pitkäaikaiseen seuranta-aineistoon pohjautuvat tutkimustulokset ovat osoittaneet syrjäytymisen olevan usein lapsuusiässä alkava prosessi. (Emt., 233.) Vankien lasten huomioimiseen ja vankien vanhemmuuden tukemiseen liittyvät teemat nousevat keskeisiksi, kun huomioidaan se pitkittäistutkimusten esiin nostama fakta, jonka mukaan vanhempien rikollisuus, epäsosiaalisuus, mielenterveysongelmat ja päihteidenkäyttö ovat ennustaneet lasten myöhempää rikollisuutta (esim. Loeber & Farrington 2001). Samoja huomioita työssään tehneet tutkimukseni vankilatyöntekijät kokivat, että tällaisen ilmiön synnyttämiin haasteisiin vastaaminen oli kuitenkin muun muassa rakenteellisten seikkojen sekä puuttuvien yhteiskunnan tarjoamien tukimuotojen vuoksi haastavaa.

”Kyllä se olis mun mielestä yksi meidän työn tärkeimmistä kohdista, se että sitä sukupolvisuutta pystyttäis ehkäisemään, koska sen näkee täällä, että sukupolvelta toiselle mennään. Mutta se on hyvin vaikeeta... kun ei oikein ole mitään millä auttaa tai mitään palvelua minkä piiriin neuvoa.”

H4

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut vankilasosiaalityön ammattilaisia tietoa keräämällä löytää vastauksia siihen, miten suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijät työssään tukevat vankien vanhemmuutta ja huomioivat vankien lapsia sekä siihen, millaisia perhesuhteiden tukemiseen ja lasten huomioimiseen liittyviä keinoja, mahdollisuuksia ja haasteita työntekijät nostavat esiin. Tässä luvussa vastaan tutkimustuloksiani tiivistäen ja yhteen vetäen edellä esitettyihin kysymyksiin sekä esitän tutkimukseni perusteella syntyneitä johtopäätöksiä. Lopuksi pohdin tutkimukseni merkitystä ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Tutkimukseni mukaan vankiloiden sosiaalityöntekijät pyrkivät tukemaan vankien vanhemmuutta työssään monin tavoin. Pääosin vanhemmuustyöskentely tapahtuu työntekijän ja vangin välisessä vuorovaikutuksessa. Vanhemmuutta tuetaan myös toimimalla konkreettisena tukena ja rinnalla kulkijana haastavissa tilanteissa, ohjaamalla asiakasta vankiloiden ulkopuolisten palveluiden piiriin, toimimalla asiakkaiden perhesuhteisiin liittyvien asioiden ajajina ja vankien vanhemmuuteen liittyvien oikeuksien puolustajina sekä vankien rohkaisijoina. Työssä korostuu myös vankilasosiaalityöntekijälle lankeava rooli muiden viranomaisten, etenkin lastensuojelun, toimintojen ja päätösten selventäjänä.

Vankien lapsia huomioidaan pitämällä yhteyttä lasten siviilissä oleviin huoltajiin sekä tekemällä lasten asioissa paikoin tiivistäkin yhteistyötä. Palveluohjauksellinen ote korostuu myös siviiliin suuntautuvassa tukityössä. Konkreettisesti lapsia tavataan vankilasosiaalityössä satunnaisesti. Lasta huomioidaan välillisesti työskentelemällä vangin kanssa, mutta perustelemalla työtä lapsen parhaalla. Tällöin tilanteet syntyvät lapsen edun ohjaamana ja työntekijän näkemyksen mukaan lapsen etuna on, ettei vanhemman ja lapsen välistä suhdetta vankila-aikana tueta.

Vanhemmuus- ja perhetyötä edistävinä tekijöinä nähdään tutkimuksen johdanto - luvussa esitellyt rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyön linjaukset. Linjausten myötä perhetyö on noussut erityisen kiinnostuksen kohteeksi ja vankiloiden valvontahenkilöstön nähdään heränneen perhetyön tärkeyteen. Työtä edistävinä tekijöinä näyttäytyvät myös sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisiin

vaikutusmahdollisuuksiin liitetyt teemat. Vankiloiden sosiaalityöntekijöillä näyttääkin olevan runsaasti mahdollisuuksia vaikuttaa vankiloissa tehtävän perhetyön sisältöön ja ideointiin.

Vanhemmuus- ja perhetyössä kohdatut haasteet kulmineituvat pitkälti resurssi- ja aikapulaan liittyviin seikkoihin. Lisäksi työn haasteena näyttäytyvät vangin henkilökohtaiseen vanhemmuuteen liitetyt ongelmat. Omat haasteensa vanhemmuus- ja perhetyölle asettavat myös yhteiskunnalliset epäkohdat, joiden nähdään osaltaan rajoittavan etenkin vankien lasten todellista huomioimista.

Tilanteissa, joissa vanhemmuustyöskentelyä kyetään vanhemmuustyötä määrittävistä haasteista ja niiden työlle asettamista paineista huolimatta tarkoituksenmukaisesti toteuttamaan, näyttää tukityöskentelyssä ilmenevän osallistavan sosiaalityön ja siihen liittyvän jaetun asiantuntijuuden ominaispiirteitä. Työskentelyssä korostuvassa vuorovaikutussuhteessa vankivanhemman rooli keskustelun tasapuolisena osallistujana ilmenee muun muassa työntekijöiden pyrkimyksissä huomioida ja kunnioittaa vankien omia vanhemmuuteen liittyviä näkökulmia, osallistaa vankia työntekijän omaan kokemusmaailmaan – kuuluhan osallistavaan toimintaan oleellisesti työntekijän ja asiakkaan välinen jaettu ääni – sekä ottaa keskustelun kohteeksi haastavatkin asiat kiertelemättä niin, että kontekstissa korostuu kahden ihmisen väliseen luottamukseen ja rehellisyyteen perustuva vuoropuhelu.

Osallistavaan työotteeseen liitetyt pyrkimykset rohkaista ihmisiä tuomaan oma äänensä kuuluviin sekä vielä perustavanlaatuisemmin tukea tämän äänen rakentamisen prosesseja ilmenevät vankilatyössä esimerkiksi tilanteissa, joissa työntekijät tukevat vankien vanhemmuutta rohkaistessaan vankeja hoitamaan omia asioitaan erityisesti erilaisissa viranomaisyhteyksissä selkeämmin ja tarkoituksenmukaisemmin. Näin työntekijät tukevat asiakkaitaan tuomaan omaa ääntään kuuluviin omaan elämäänsä liittyvien asioiden hoitamisessa. Tämä vahvistaa vankilatyön osallistavaa otetta – onhan osallistavan sosiaalityön tärkeäksi ulottuvuudeksi määritelty marginalisoitujen ihmisten tietojen ja aseman vahvistamisen (ks. luku 5). Tulkitsevaan asiantuntijuuteen kuuluva kulttuurisen erilaisuuden tiedostaminen sekä tähän liittyvän ”normaalin” ja poikkeavan

rajan liukuvuuden ymmärtäminen näyttävätkin osaltaan määrittävän vankiloiden sosiaalityöntekijöiden vanhemmuustyöskentelyä.

Tutkimukseni perusteella vankiloiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä nousee vahvasti esiin vankien sijoittuminen marginaaliin niin täysvaltaisen kansalaisuuden kuin vanhemmuudenkin suhteen. Vanhemmuustyöskentelyn merkitystä perustellaan osaltaan juuri sillä, että vankien nähdään marginalisoituneen asemansa vuoksi tarvitsevan tukea, apua ja puolesta puhumista vanhemmuuteen liittyvissä asiayhteyksissä, erityisesti erilaisissa viranomaiskohtaamisissa. Näin ollen vankilat näyttävät oman tutkimukseni mukaan jo instituutiona määrittävän vankien vanhemmuutta kauaksi tutkimukseni teoreettisessa osuudessa käsitellystä kulttuurisen mallitarinan mukaisesta vanhemmuudesta. Vankien kykyä toimia vanhempana saatetaan vankiloiden ulkopuolisten tahojen toimesta kyseenalaistaa jo pelkän vankilan yksilöön lyövän leiman perusteella. Tästä syystä sosiaalityöntekijöiden roolit vankien tukijoina ja vankia omaan vanhemmuuteensa osallistavina toimijoina korostuvat.

On kuitenkin todettava, että kulttuurisen mallitarinan mukaiset käsitykset ja arvot näyttävät toisaalta ohjaavan vankiloiden ulkopuolisten viranomaistoimijoiden lisäksi osaltaan myös vankiloiden sosiaalityöntekijöiden vanhemmuus- ja perhetyöskentelyä, vaikka osallistavan työtteen nimissä kulttuurinen erilaisuus osaltaan tunnustetaan ja tunnustetaankin. Esimerkiksi tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä kokee vanhemmuuden tukemisen olevan lapsen edun kannalta epäsuotuisa vaihtoehto, nähdään vanhemman aiemmin toimineen kulttuuriseen mallivanhemmuuteen liitettyjen kriteerien vastaisesti. Enroos (2012) on ottanut artikkelissaan kantaa samaan aihepiiriin todetessaan, että vankeinhoitokontekstissa ei voida aina ajatella, että kaikkia perhesuhteita tulisi ylläpitää. Esimerkiksi tilanteet, joissa vankilaan johtanut rikos on kohdistunut perheenjäsenen, tai tilanteeseen on liittynyt perheen, erityisesti lasten, laiminlyöntiä (emt., 56–57) haastavat pohtimaan vankilassa toteutuvaa vanhemmuutta jälleen uudesta näkökulmasta. Kuvatuissa tilanteissa kulttuurisen mallitarinan mukainen vanhemmuus voidaan nähdä jääneen tyystin toteutumatta eikä perhesuhteiden ylläpitoa tästä syystä pidetä tarkoituksenmukaisena vaihtoehtona.

Osa vanhemmuustyöskentelyyn liittyvistä haasteista paikantuu tutkimuksessani vanhemmuuteen liittyviin ongelmiin, jossa vankivanhempi ei tunnista työntekijän ”normaaleiksi” – eli kulttuurisen mallitarinan mukaisiksi – kokemia vanhemmuuden sääntöjä ja menettelymalleja. Tällaisen ongelmat näyttävät vaikeuttavan työntekijän ja vangin välistä vuorovaikutusta sekä työntekijän tukityöskentelyä. Tutkimukseni kannalta huomion arvoista onkin, että myös eri instituutioiden työntekijöiden nähdään edustavan vanhemmuuden kulttuurisia käsityksiä, uskomuksia ja tapoja (ks. Kekkonen 2004, 84). Näin työntekijöillä oleva tieto voidaan nähdä eräänlaisena kulttuurisena mallitarinana, koska se tarjoaa tiettyjä normeja ja arvoja, joiden avulla asiakkaat voivat jäsentää omaa elämäänsä ja vanhemmuuttaan. Työnkäytäntöjen taustalla vaikuttavat vanhemmuuskäsitykset pohjautuvat näin ollen siihen, millaisia arvostuksia ja arvoja vanhemmuussuhteisiin liitetään – mitä pidetään hyvänä ja tavoiteltavana, ja mitä taas ei hyväksytä. Julia Kranen ja Linda Daviesin (2000; ref. Enroos 2012, 47) mukaan perheisiin kohdistuvien institutionaalisten käytäntöjen voidaan nähdä muotoutuva hyvää perhe-elämää koskevien kulttuuristen oletusten ja ammattilaisten tulkintojen varassa. Näiden huomioiden ja tämän tutkimuksen tulosten puitteissa voidaan todeta, että kulttuurisen mallitarinan mukainen vanhemmuus näyttää toimivan peilauspintana ja työtä ohjaavana taustavaikuttimena myös suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijöiden työkäytännöissä.

Syrjäytymisen vastainen työ ja muutostyö näyttäytyvät sosiaalityön ydintehtävinä myös tämän tutkimuksen valossa. Vanhemmuus ja perhetyön kehyksestä tarkasteltuna merkittävä huomio on kuitenkin se, että eri työntekijät toteuttavat vankien kanssa tehtävää muutostyötä hyvin toisistaan poikkeavien lähtökohtien ohjaamina. Toiset työntekijät kokevat muutostyöskentelyn ytimen olevan juuri vanhemmuustyöskentelyssä, toiset näkevät työn painopisteiden paikantuvan muihin teemoihin. Tutkimukseni esiin nostamat huomiot vankiloiden sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksista vaikuttaa vankiloissa tehtävän vanhemmuus- ja perhetyön sisältöön sekä työntekijän oman aktiivisuuden merkitys työn sisällön muotoutumisessa saavatkin pohtimaan vankiloiden välille syntyviä vanhemmuus- ja perhetyöskentelyyn liittyviä eroja. Tämän pohdinnan ohella on merkittävää huomioida se, että vankiloiden sosiaalityöntekijät näyttävät tutkimukseni perusteella keskittyvän perhetyöhön hyvin erilaisin intressein. Osassa vankiloista työskentely on intensiivisempää ja

sosiaalityöntekijät ideoivat ja kehittävät perhetyötä enemmän. Vanhemmuustyöskentelyä rikastetaan enemmän erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä, perheleirejä sekä vertaisryhmätoimintaa kehitetään ja yhteistyötä eri toimijoiden kanssa tehdään enemmän. Vaikka tutkimukseni suljetut vankilat eroavat toisistaan esimerkiksi turvallisuusluokitusten suhteen, näyttääkin selitys työn sisältöjen poikkeavuuksille löytyvän osittain myös työntekijöiden henkilökohtaisista mielenkiinnonkohteista työn suuntaamisen suhteen. Nämä huomiot antavat aiheetta pohtia sitä, tulisiko vankiloissa tapahtuvaa vanhemmuus- ja perhetyötä säädellä ylhäältä päin tiukemmin koko vankipopulaation ja heidän perheidensä saaman palvelun yhtenäisen tason varmistamiseksi. Yhdenmukaisen palvelun kehityksessä mainitsemisen arvoinen tutkimushuomio on myös se, että eri vankiloiden sosiaalityöntekijät näyttävät tulkitsevan työtä etäältä ohjaavia ”säännöksiä” eri tavoin. Toisessa vankilassa vangin näkökulmasta epäoikeudenmukaisiksi tai tarkoituksettomiksi koetut ohjeelliset säännöt saatetaan työntekijän toimesta kiertää tilanteissa, joissa työntekijä näkee tällaisen toiminnan tarkoituksenmukaisena vangin läheissuhteiden tukemisen suhteen. Toisaalla tällaisiin sääntöihin suhtaudutaan puolestaan jyrkästi, ja niitä noudatetaan omaa tilannekohtaista harkintaa käyttämättä. Tällaiset huomiot herättävätkin kysymyksiä siitä, saavatko eri vankiloihin sijoitetut vangit eritasoisia mahdollisuuksia vanhemmuuteensa toteuttamiseen liittyen riippuen siitä, miten vanhemmuus- ja perhetyötä toteuttava henkilöstö asioihin suhtautuu, ja millaiset heidän intressinsä työn suuntaamisen suhteen ovat.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voin todeta, että vankeusrangaistusta suorittavien vanhempien siviilissä olevien lasten tilanteiden todellisessa kartoittamisessa on nähtävissä suoranaisia epäkohtia. Lapsen tilanteen kartoittaminen näyttää tutkimukseni perusteella olevan osittain niin sanottua ”harmaata aluetta”, jossa eri toimijoiden tehtäväkentät ovat jokseenkin epäselviä eikä välttämättä yksikään viranomainen todellisuudessa tapaa lasta konkreettisesti. Tämä huomio kohdistuu erityisesti perheisiin, joilla ei ole lastensuojeluasiakkuutta. Tutkimukseeni osallistuneiden työntekijöiden saama ohjeistus siitä, että lapsen tilanteen kartoittamiseksi riittää vangin kanssa käyty keskustelu, on niin haastateltujen vankilasosiaalityön ammattilaisten kuin itsenikin mielestä ongelmallinen ja riittämätön. Tutkimukseni teoreettisessa osuudessakin mainittu lapsiasiavaltuutettu Aulan (2009) huomio siitä, että vaikka

lastensuojelulaki velvoittaa selvittämään vangin perheen tuen tarpeen vankilan ulkopuolella, on tämä tehtävä käytännössä asetettu lastensuojelun sijaan vankilassa perhetyötä tekevien virkamiesten velvollisuudeksi, vahvistaa tässä kontekstissa huomioita siitä, että siviilissä olevien lasten todellinen tilanne voi kiireen, vankilatyön luonteen ja työtä ohjaavien epämääräisten ohjeistuksien vuoksi jäädä pahimmillaan jopa huomioimatta. Tutkimukseni nostaakin pohdinnan arvoiseksi kysymykseksi sen, tulisiko vanhemman vankeusrangaistuksen riittää perusteeksi lastensuojeluilmoitukselle, jolloin siviilin viranomaistoimijat selvittäisivät poikkeuksetta lasten todellisen tilanteen ja mahdollisen tuen tarpeen. Eri viranomaisten tehtäviä lapsen tilanteen kartoittamisessa tulisi tutkimukseni perusteella ainakin selventää ja yhdenmukaistaa. Vankilan sosiaalityöntekijöiden ja lastensuojelun toimijoiden välistä yhteistyötä tulisi lasten huomioimisen näkökulmasta tehostaa, ja mielestäni ylipäättään tärkeää olisi lisätä vankilan ulkopuolisten viranomaisten tietoisuutta vankilasosiaalityöstä sekä sen rajoitteista ja mahdollisuuksista.

Yhteenvetona totean vankiloiden sosiaalityöntekijöiden pyrkivän sekä tukemaan vankien vanhemmuutta että huomioimaan vankien lapsia monin tavoin työhön liittyvistä haasteista huolimatta. Vankilan sosiaalityöntekijöiden vanhemmuustyöskentelystä on löydettävissä osallistavaan sosiaalityöhön liittyviä piirteitä. Toisaalta vanhemmuustyötä vankilassakin ohjaavat kulttuuriset käsitykset vanhemmuudesta, ja näihin mallitarinoiniin tukeudutaan etenkin lasten etua perustellessa. Vaikka vankila- ja työntekijäkohtaiset erot nousevat edellä esitetysti tutkimuksellisen huomion kohteeksi, on lapsi- ja perhetyö tutkimukseni perusteella ajankohtaisesti kaikkien tutkimukseni vankiloiden ”polttava puheenaihe”. Työn näkyväksi tekeminen sekä sen ottaminen niin koko rikosseuraamusalan kuin yksittäisen työyhteisön välisen keskustelun kohteeksi, tulee varmasti vaikuttamaan koko vankilahenkilökunnan tekemän vanhemmuus- ja perhetyön sisällölliseen kehittymiseen lähivuosina. Jatkossa mielekästä olisikin tutkia sitä, kuinka julkisen keskustelun kohdistama mielenkiinto vankien vanhemmuuteen ja erityisesti vankien perheiden huomioimiseen voi vaikuttaa siviilissä olevien perheiden tueksi tarkoitettujen, vielä riittämättömiksi ja suppeiksi koettujen yhteiskunnallisten palveluiden kehittymiseen. Tutkimus, jossa tietoa tarpeellisista ja tarkoituksenmukaisista tukipalveluista kerättäisiin suoraan vangeilta ja heidän lähiomaisiltaan, tekisi näkyväksi niitä tarpeita, joihin kulttuurisen mallitarinan mukaista

”normaaliutta” edustavat yhteiskunnalliset toimijat eivät välttämättä kykene ilman tällaista kokemustietoa vastaamaan. Riittävien ja ongelmia ennalta ehkäisevien siviilintukipalveluiden kehittäminen onkin tämän tutkimuksen tulosten valossa ensiarvoisen tärkeää. Vankien asema marginaaliin asetettuna ja asettuneena ryhmänä vahvistaa sitä huomiota, että varhainen ja tarkoituksenmukainen puuttuminen sukupolvelta toiselle siirtyvän ”ongelmaketjun” katkaisemiseksi tulisi olla yksi niin vankilasosiaalityön kuin vankien perheiden kanssa siviilissäkin toimivien tahojen ydintehtävistä.

LÄHDELUETTELO

Abbot, H. Porter (2002) *The Cambridge introduction to narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

Aaltio, Iris & Puusa, Anu (2011) Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Tampere: Johtamistaidon opisto, 153–166.

Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Antikainen, Anne-Maarit (2008) Sosiaalityön kehittäminen suljetussa vankilassa – kokemuksia Sukeva-projektista. *Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2008*.

Arnkil, Robert & Karjalainen, Vappu & Aho, Simo & Lahti, Tuukka & Lyytinen, Sanna-Mari & Spangar, Timo (2004) *Yhteispalvelukokeilun arvioinnin loppuraportti*. Työhallinnon julkaisu 339. Helsinki: Työministeriö

Aula, Maria Kaisa (2009) *Lapsiasianvaltuutettu otti kantaa lasten aseman vahvistamiseen vankien perheissä*.
<http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/id=246&selArticle=72>, viitattu 18.11.2013.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.

Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*. London: Sage Publications.

Denzin, Norman & Lincoln Yvonne (1994) Introduction. *Entering the Field of Qualitative Research*. Teoksessa Norman Denzin & Yvonne Lincoln (edit.) *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage Publications, 1–19.

Enroos, Rosi (2008) *Vankila lapsuudessa, lapsi vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2008:1*.

Enroos, Rosi (2012) *Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena*. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 24–42.

Fook, Jan (2002) *Social work. Critical theory and practice*. London: Sage Publications.

Folgheraiter, Fabio (2004) *Relational Social Work: Towards networking and societal practices*. London: Jessica Kingsley.

Goffman, Erving (1961) *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Inmates*. New York: Garden City.

Granfelt, Riitta (1999) Psykososiaalinen työ suhteessa huono-osaisuuteen. Teoksessa Riitta Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöve Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 175–227.

Granfelt, Riitta (2007) Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 145–158.

Granfelt, Riitta (2008) Osalliseksi omaan elämään – work out -ohjelma nuoren vangin tukena. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja* 2008:4.

Granfelt, Riitta (2009) Syyllisyyden sanoja. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino, 164–176.

Granfelt, Riitta (2011) Vankilatyö auttamistyön ympäristönä? Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 215–231.

Hakkarainen, Pekka (1992) *Suomalainen huumeekysymys – huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.

Hallituksen esitys eduskunnalle 263/2004

Heikkilä, Matti (1990) *Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa*. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 1990:8. Helsinki: Tilastokeskus.

Helne, Tuula & Karisto, Antti (1993) *Syrjäytymisen ongelma*. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Juva: WSOY, 517–532.

Helne, Tuula (1994) *Erään muodin tarina – 1980-luvun suomalaisesta syrjäytymiskeskustelusta*. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Tampere: Gaudeamus, 32–50.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hypèn, Kimmo (2004) *Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudelleen palanneet*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2004:1.

Hänninen, Vilma (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kokkola, Anita & Kiikkala, Irma & Immonen, Tuula & Sorsa, Minna (2002) Mitä Sinä elämältäsi haluat? Asiakaslähtöinen mielenterveyttä edistävä toimintamalli. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ja Stakes.

Jokinen, Arja (2004) Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 74–97.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 11–19.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kajanoja, Jouko (2000) Syrjäytymisen hinta. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 233–249.

Karjalainen, Jouko (2010) Lainrikkajat asunto- ja työllisyyspolitiikan reunalla. Teoksessa Sakari Hänninen & Elina Palola & Maija Kaivonurmi (toim.) Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 138–161.

Karsikas, Vuokko (2005) Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2005:3.

Karvinen, Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöve Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–51.

Kauppila, Tarja (1999) Vankeudesta vapauteen: suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteen hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2/1999. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Kekkonen, Marjatta (2004) Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Helsinki: Stakes.

Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik (2009) Lyhytaikaisvanki. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2009:2.

Knuuti, Ulla (2007) Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Helsinki: Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 2007:1.

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98–114.

- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru (2007) Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.
- Kyngäs, Margit (2000) Vankeus miehen elämäkulussa. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa (1999) Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 1999:1, (11), 3–12.
- Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjestyminen & sosiaalisuus*. Tampere: Vastapaino, 25–44.
- Loeber, Rolf & Farrington, David (2001) *Child Delinquents: Development, Intervention and Service Needs*. London: Sage Publications.
- Lund, Pekka (2006) *Torjuttu toivottomuus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Metsämuuronen, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen perusteet. *Metodologia -sarja 4*. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mohell, Ulla & Pajuoja, Jussi (2006) *Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma.
- Morris, Kate (2004) Partnership working: changing understandings in child welfare services in England. *Protecting Children* 2004:2 (19), 8–61.
- Murray, Joseph (2005) ”The effects of imprisonment on families and children of prisoners.” Teoksessa Alison Lieblich & Shadd Maruna (edit.) *The effects of imprisonment*. Devon: Willan, 442–492.
- Murtorinne-Lahtinen, Minna (2011) *Äitipuolen identiteetin rakentaminen uusperheessä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Niiranen, Vuokko (2002) Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalisuudessa. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 68–80.
- Neiramo, Ilkka (2002) *Vankeinhoidon etiikka*. Teoksessa Salminen, Markku (toim.) *Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2002:4*. Helsinki: Tietosanoma Oy, 34–48.
- Nyyssölä, Kari & Pajala, Sasu (1999) *Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pohjola, Anneli (1993) Asiakas sosiaalisuuden määrittäjänä. Teoksessa Riitta Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöve Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalisuus*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 55–102.
- Pohjola, Anneli (1995) Asiakkaasta kansalaiseksi? Teoksessa Reijo Väärälä (toim.) *Asiakkaat verkossa? Hyvinvointipalveluprojektin osaraportti 6*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 89–106.

Pohjola, Anneli (1998) Asiakkuuden ja ammattityön suhde. Teoksessa Anneli Pohjola & Liisa Hokkanen (toim.) Projektit paikallisena jatkuvuutena. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 185–198.

Powell, Fred (2001) *The Politics of Social Work*. London: Sage Publications.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2011) Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Tampere: Johtamistaidon opisto, 47–72.

Raitakari, Suvi (2002) Sosiaalityö marginaalistasuus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modenin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 44–62.

Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.

Raunio, Kyösti (2009) *Oleellinen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.

RL – Rikoslaki 19.12.1889/39

Rikosseuraamuslaitos (2013) Lapsi- ja perhetyön linjaukset. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_periaatteet_.pdf, viitattu 22.10.2013.

Rikosseuraamuslaitos (2014) Arvot. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>, viitattu 27.1.2014.

Rikosseuraamusvirasto (2003) Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: SoPhi.

RTL – Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889/39A

Ryynänen, Hannakaisa & Suomela, Maarit (2010) Lähelle – Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 2011:1.

Saarelainen, Ritva & Stengård, Eija & Vuori-Kemilä, Anne (2003) *Mielenterveys- ja päihdetyö: yhteistyötä ja kumppanuutta*. Helsinki: WSOY.

Sajama, (1993) *Arkipäivän filosofiaa: kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvotarkkaisuksen tekijänä*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Santanen, Johanna (2013) *Poissaolon tarinat. Vankilassa olevien vanhempien ja vanhemman vankeuden kokeneiden lasten kertomaa*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sassi, Tarja & Huhtimo, Petra (2006) ”Kun perhe lusii” – opas vapaudessa rikostaustaisten ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon tukisäätiön oppaita 2006:1.

Sassi, Tarja (2011a) Suljettujen vankiloiden vanhempi-lapsi-tapaamistilat. Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita 2011:2.

Sassi, Tarja (2011b) Ehjä perhe -hankkeen loppuraportti. Vankiperheiden ehkäisevä ja kuntouttava vertaisryhmätoiminnan ja koulutuksen kehittämisprojekti 2007-2011. Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita 2011:5.

Schmitt, Florence (2003) Riittävän hyvä vanhemmuus. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 298–326.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Ulvinen, Veli-Matti (1996) Vankilaelämän kasvatukselliset alueet vankeinhoidon tavoitteiden kehyksessä – Estettyjä kuvia? Oulu: Oulun yliopisto.

Valokivi, Heli (2002) Toimiva asiakkuus. Kriminaalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 164–187.

Valokivi, Heli (2004) Lainrikkojan ääni auttamisjärjestelmissä. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 115–133.

Valokivi, Heli (2008) Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojien osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vankeuslaki 767/2005

Vilka, Hanna (2005) Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.

LIITE 1

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

23.10.2013

Elina Mäkelä

elina.i.makela@uta.fi

Teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa Tampereen yliopiston Porin yksikössä. Haen tutkimuslupaa sosiaalityöntekijöiden/sosiaalityön erityisohjaajien haastatteluun tutkimukseen, jonka aiheena on vankien vanhemmuuden tukeminen ja vankien lasten huomioiminen vankilan sosiaalityössä. Kyseessä on tutkimus, jossa tiedonantajina toimii vankilan henkilöstö.

Mielenkiinto tutkimusaiheeseeni syntyi kandidaatintutkielmani (2013) pohjalta, jossa tarkastelin vankilasosiaalityön roolia valvotun koevapauden prosessissa. Kandidaatin tutkielmani yhtenä johtopäätöksenä oli, että vankilan sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli vankien läheissuhteiden tukemisessa. Kiinnostavaa on tutkia millaisena tämä rooli työntekijöiden näkökulmasta näyttäytyy vankeusrangaistusta suorittavan vanhemman vanhemmuuden tukemisen ja vankien lasten huomioimisen käytännöissä.

Suunnitelmanani on kerätä tutkimusaineisto haastattelemalla X rikosseuraamusalueen suljettujen vankiloiden sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalityön ohjaajia. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytän teemahaastattelua ja aineiston tulen analysoimaan sisällönanalyysin keinoin. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan. Teemahaastattelut suoritetaan mahdollisuuksien mukaan joulukuun 2013 ja tammikuun 2014 aikana. Tutkimukseni valmistuu keväällä 2014.

Lupa henkilöstön haastatteluun haetaan Rikosseuraamusviraston ohjeen mukaisesti vankiloiden johtajilta. Rikosseuraamusvirastolta ei erillistä lupaa tarvitse hakea, koska tutkimuksessa informantteina toimii henkilökunta eikä tutkimuksessa käsitellä henkilötietoja. Tutkimusluvan saatuani olen henkilökohtaisesti yhteydessä haastateltaviin.

Pro gradu -tutkielmani ohjaajana toimii yliassistentti, YTT Suvi Krok Tampereen yliopiston Porin yksiköstä. Ohjaajani tavoittaa tarvittaessa sähköpostilla osoitteesta suvi.krok@uta.fi.

Pyydän siis tutkimuslupaa haastatella X vankilan sosiaalityöntekijöitä/ sosiaalityön ohjaajia tutkimustani varten. Allekirjoittamalla tämän tutkimuslupahakemuksen Annatte vankilan johtajana suostumuksenne haastattelujen tekoon. Ohessa mukana valmiiksi kirjattu palautuskuori lupahakemuksen takaisin postittamista varten. Kiitos Yhteistyöstänne jo etukäteen!

Elina Mäkelä

LIITE 2

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Kerro koulutustaustastasi ja työkokemuksestasi!

Kuinka kauan olet toiminut vankilan sosiaalityössä?

Miten kuvailisit vankilassa tehtävää sosiaalityötä?

Millaiset lapsi- vanhempi tapaamistilat vankilassanne on?

Miten voit omalla toiminnallasi vaikuttaa työpaikallasi tehtävään vanhemmuus ja perhetyöhön – vai voitko?

Miten koet oman sosiaalialan asiantuntijuutesi hyödyttävän asiakasta vanhemmuuden näkökulmasta?

Koetko oman työsi kautta edistäväsi vankien vanhemmuutta? Miten?

Mihin tekemäsi vanhemmuus- ja perhetyö voi parhaimmillaan johtaa?

Kiinnitetäänkö vanhemmuustyöskentelyyn vankien kannalta riittävästi huomiota rikosseuraamusalantyössä? Mikä on hyvin? Mihin toivoisit parannusta?

Kuinka pyrit työssäsi huomioimaan vankien omat vanhemmuuteen liittyvät tarpeet ja toiveet?

Miten pyrit rakentamaan toimivaa vuorovaikutussuhdetta vangin kanssa?

Tehdäänkö työpaikallasi moniammatillista vanhemmuus- ja perhetyötä?

Millaisia vanhemmuus- ja perhetyötä edistäviä toimintamalleja työyhteisössäsi on?

Miten vankien vanhemmuus näkyy työssäsi?

Huomaatko omien arvojesi ja vanhemmuuskäsitystesi vaikuttavan siihen, millaista vanhemmuus- ja perhetyötä teet?

Millä eri tavoilla näet vankilassa toteutuvan vanhemmuuden eroavan siviilin vanhemmuudesta?

Miten vankilan ulkopuoliset toimijat mielestäsi suhtautuvat vankivanhempiin?

Millaisiin lapsen elämään liittyviin asioihin vanhemman vankeusrangaistus mielestäsi vaikuttaa?

Oletko huomannut vankeusrangaistuksen vaikuttavan siihen, miten vankia vanhempana kohdellaan? Miten ja millaisissa tilanteissa?

Millaista tukea olet työsi kautta nähnyt vankien perheiden ja lasten siviilissä saavan perheenjäsenen vankeustuomioon liittyen?

Millaista tukea lapset ja perheet mielestäsi tarvitsisivat?

Teetkö lapsi- ja perhetyön tiimoilta yhteistyötä vankilan ulkopuolisten viranomaisten kanssa – keiden, millaista ja kuinka paljon?